AL. MIHALCEA

JURNAL DE OCNĂ

EDITURA ALBATROS

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

ISBN 973-24-0343-8

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

ISBN 973-24-0343-8

AL. MIHALCEA

JURNAL DE OCNĂ

Editura ALBATROS
București ● 1994

S-ar fi putut să nu scriu
nici un rând și să fi fost
oale și ulcele.
N-a fost să fie așa.

Închin această carte părinților mei,
tuturor celor pe care i-am făcut să
sufere, precum și oamenilor care
au cunoscut durerile și iluminările
Gulagului.

Împlinisem cinci ani în vara lui '41, când au început să curgă convoaie nemțești către răsărit. Veneau dinspre Ghimpați, spusese unei vecine mama, și se duc către Rusia. Stăteam pe podețul de lemn din fața școlii și urmăream scurgerea monotonă și continuă de camioane, tanchete, tunuri cu țeavă lungă și soldați în uniformele lor feldgrau, a căror culoare mi-a rămas întipărită în memorie. Nu cântau ca flăcăii care făcuseră, cu tata și cu jandarmii satului, premilitară în marea curte a școlii, înainte de mobilizarea tatei care era director. Treceau în cutiile camioanelor încruntați, plini de praf, praful înecăcios din câmpia Burnazului, la fel de arsă de soare ca și Bărăganul, poate cu ceva mai multe firicele de apă. Ultimul vehicul din convoi a fost o motocicletă cu ataș pe care imaginația mea de copil a transformat-o, în vis, într-un monstru cu picioare ascuțite, călărit de un ins încruntat, cu ochelari de motociclist, care mă fugărea pe islazul morii. Apoi a venit la școală un pluton de nemți, băieți tineri, foarte curați și spilcuiți, care se uitau cu mirare la țărăncile din Stoienești, desculțe și cu călcâiele crăpate. Au stat câteva zile, încartiruiți în sălile de clasă goale, dormind pe jos și mâncând din gamele unde-și făceau supe din cubulețe peste care turnau apă

fiartă. Dimineața se spălau goi-pușcă în pârâul care curgea pe sub gardul școlii, Boanca, cum îi zicea tot satul, și care curgea la Călnișteș, pe islaz. Își dădeau jos pantalonii în zăvoiul din fundul imensei curți a școlii, fără să se uite unii la alții și fără chiotele și chițăielile noastre, ale copiilor din sat, când făceam la fel. Îi pândeam de departe și mă izbea tăcerea lor gravă, abstrasă. Ne dădeau bomboane tari ca piatra, bomboane de război, ziceau femeile, și niște biscuiți albi, tari tot ca piatra, pe care trebuia să-i ții mult în gură. Ne cam necăjeam, dar nu renunțam la ei. Seara, plutonierul care-i comanda — și care rupea câteva cuvinte românești — striga un ordin scurt ; se întindeau pe păturile puse pe dușumele date cu bradolină. Mirosul acesteia îl simt și acum, când cine știe ce accident al memoriei îmi reînvie școala de la Stoienești și vara de-acum o jumătate de secol. Lângă el, insinuându-se ca un abur viclean și grețos, urcă celălalt val de miros, de la sfârșitul războiului... Dimineața, nemții încălecau pe biciclete, plecau cine știe pe unde, reveneau asudați, se scăldau în pielea goală în Boancă, fără să le pese de privirile babelor care se uitau cu mâna la gură. Întâi își spălau bicicletele ale căror spițe străluceau la soare. Sâmbătă seara era ceasul lor de distracție : bunica, venită de la Dadilov să-i dea fiică-si, rămasă singură, o mână de ajutor, punea de leșie într-o căldare de aramă spoită, pe pirostrii, în curte. Urma îmbăierea noastră săptămânală, ceea ce nu se făcea fără mari țipete, zbierete și lacrimi căci ne intra leșia în ochi. Fugeau cu bietele femei după noi și era mai mare necazul până ne prindeau. În sâmbăta de care vorbesc, doi nemți ne-au găbjit ca pe niște căței și ne-au dus la albie. Prin miezul războiului, am găsit o stea rusească pe care mi-am atârnat-o în piept. Șeful de post, care stătea în niște odăițe din spatele jandarmeriei și vedea tot ce se petrece în curtea școlii, m-a chemat la

gard, s-a uitat și mi-a zis „unde-ai găsit-o, mă bolșevicule ?“ A râs, dar eu am rămas pe gânduri. „Bolșevicule !“ L-am întrebat pe tata când a venit în permisie, a schimbat vorba. Într-o zi, fierbinte ca toate zilele miezului de vară în Burnaz, în fața școlii a oprit un camion militar... De lângă șofer s-a dat jos un căpitan în uniforma vânătorilor de munte, fratele mamei : Aurico, am adus la voi mobila lui tanti Marioara, la București le e frică de bombardament. Bine, Gicule, s-o dea jos soldații și s-o bage în școală. Tu pe unde-ai fost ? La Odesa și-n Caucaz... Unchiul avea pistol la șold și ne-am rugat de el să împuște ceva, să vedem și noi.

Pe cer se învârtea un erete, unchiul a scos pistolul, apoi a zis — e prea departe și l-a pus la loc. Am fost foarte dezamăgiți, am fi vrut să împuște măcar o găină. După plecarea camionului mama a scos dintr-un pachet niște ciocolată, creioane colorate „Hardmuth“ și câteva cărți : „Contesa de Ségur“, „Povestea unei marionete“, albume colorate și o cărțulie ciudată, cu coperți de carton lucios, foarte frumoasă. Nu avea foi, se deschidea ca o armonică și înăuntru l-am găsit pe Stalin, mustăcios, mai cumplit la vedere ca Vlad Țepeș, călare pe un avion din care curgeau bombe și care avea, în loc de elice, patru mături cu paiele la capete. M-am uitat toată seara la ciudatele decupaje, apoi am pus-o sub pat și dimineața pur și simplu n-am mai găsit-o. Este una dintre enigmele copilăriei mele. Din satul aflat nu prea departe de București se văzuse bine înaltul stâlp de flăcări de la Moreni, în nopțile când tăcea totul sub vălul de beznă. Tot de acolo, din tranșeele săpate în curtea lui Gheorghe Păcrișteș, am văzut avioanele americane de bombardament interceptate de vânătoarea noastră deasupra Bucureștilor. Păreau niște bondari încolțiți de

viespi, în fuga lor largau rezervoarele auxiliare, aluminiu din care românii se și învățaseră să facă mașini de gătit. Dintr-un asemenea avion a coborât cu parașuta un băiat pe lunca gârlei. Câțiva moși care mai rămăseseră în sat au luat furcile și-au plecat într-acolo.

Mai iute ca ei, șeful de post s-a repezit călare și l-a dus pe american la legiunea de jandarmi de la Giurgiu. Seara, când ne înăbușeam în bucătărioara cu ferestrele închise, camuflate cu hârtie albastră, mâncam pe fugă, mama stingea lampa și ieșeam în curte. Dinspre marele oraș veneau zgomote surde și se vedea o lumină alburie. Ni se citea apoi din „Universul" că au fost bombardamente, atâția morți, atâția răniți... Venea din când în când omul de serviciu al școlii, moș Niculae. Tăia lemne, scotea apă, îi aducea mamei legume și pepeni de la grădinarii dinspre Strâmba, pe firul Neajlovului, către conacul lui Polopol. Ne făcusem mai mari, începuserăm să înțelegem dar lucrurile nu-și dezvăluiau, pentru noi, cei doi frați, decât coaja. Cei mari se fereau să vorbească în fața noastră. Se petreceau lucruri ciudate, un fin fusese dat dispărut la cotul Donului. Plecase pe front a doua zi după însurătoare și nevastă-sa, fina Tudora, a mai stat câțiva ani buni după război, pe urmă și-a luat alt creștin. Apoi cineva, care a fost, nu știu de ce, mult mai târziu, la Moscova, ar fi zis că l-a întâlnit pe finu Marin îmbrăcat colonel, îl chema altfel, dar el era, negreșit, ținea o rusoaică de-a lor. Moș Nicolae tăiase lemne într-una din aceste zile și, spre seară, i-am turnat să se spele pe mâini în timp ce mama îi punea masa. Bătrânul s-a închinat tăcut, a mâncat, s-a șters cu dosul palmei apoi și-a răsucit o țigară. I-am adus chibrit, lasă, zice, nu-mi trebuie, am iască și amnar. Așa m-am învățat, nici țigările astea de fabrică nu le sufăr. Am tutunul meu, din păpușă.

Așa era. Nici un bărbat nu fuma la Stoienești altceva decât tutun din loturile dinspre luncă, păpușit și pus să se usuce sub grinzile prispei.

Doamnă, zice moșul, vin vremuri grele, nu se știe ce ne-o da Dumnezeu. Bine nu e! Vin rușii, doamnă, ne-au luat iar Basarabia. Mama tăcea, cu mâinile sub șorț, cum fac fiicele de țărănci. Încercam să înțeleg. Vin bolșevicii, doamnă învățătoare, o să ne ia casa și pământul, ne bagă în colhoz. O să mâncăm la cazan... Sub pirostrii mai sclipea un licurici de cărbune. Găinile se culcaseră, eram doar moșul, mama și eu, cu Leu la picioare, în imensa curte a școlii. Soarele căzuse dincolo de gorganul de la Mirău, de sub orizont urcau pe cer zdrențe însângerate de lumină. O să pățim, doamnă, ce-au pățit basarabenii în '40, o să ne ducă Stalin în Siberia.

Pe același drum pe care trecuseră nemții cu patru ani înainte, s-au scurs către apus rușii. Au duruit tăncuri greoaie și camioane Molotov și Studebaker, cu botul scurt, târâind tunuri cu țeava lungă, năclăite de praf și de păcură. La furgoane erau înhămați cai masivi siberieni, pe lângă care ai noștri păreau niște mânji, armăsari părosi, cu copite imense și picioare ca bulumacii. Soldații aveau bonete pe-o parte, cu stele ca aceea pentru care-mi zisese jandarmul „bolșevicule". Tata fusese lăsat la vatră, redevenise învățător, iar domnul Condemnu, ziarist, cea mai pitorească figură dintre orășenii refugiați la Stoienești, plecase într-un București plin de hârtoape și de ruinele lăsate de bombe. Satul trăsese linie sub numărul morților pe front și al dispăruților, unele văduve își găsiseră alt om. Rușii au rămas încartiruiți multă vreme acolo, pe tăpșanul din inima

așezării instalaseră un ecran mare și seara vedeam filme de-ale lor din care înțelegeam fie că toți nemții sunt niște barbari care omoară copiii, fie că toate rusoaicele cântă în cor când se întorc de la prașilă. Mă deprinsesem cu cinematograful, nu-mi mai era frică, așa cum mi se întâmplase cu doi ani înainte când, dus pentru prima dată la cinema, pe Dudești, cu prilejul unei vizite făcute lui tanti Lia, nevasta ofițerului, am văzut „Tope și fantomele" iar când strigoiul s-a repezit, cu ghearele cange către sală, am crezut că vine să mă sfârtece și-am țipat. Îmi plăceau filmele rușilor, iar flăcăilor și fetelor le plăceau și mai mult. Le pipăiau, și ele se lăsau pipăite în voie și, de multe ori, târziu, când se termina ultima bobină și se stingeau toate lămpile, unii se furișau către șirele de paie din fundul curților, mârâiți de dulăii pe jumătate adormiți.

Soldații vindeau de toate : pături și mantale, hamuri, cizme, rubăști și argintărie de captură, pistoale și muniție. Pe băutură. Cu o sticlă de țuică luai un „Walter" și două încărcătoare, pe o damigeană puteai să cumperi o mitralieră. Cu arme și îmbrăcați în uniforme luate de la ruși i-au ucis niște tâlhari pe stăpânii unei case de la Șoseaua Mare, la doi pași de Uzun, lângă Moara de foc a lui Ilie Stoian. Tot cu un pistol rusesc a fost omorâtă o bucureșteancă — zicea lumea — „una de-alea de se țin cu rușii", căreia i s-a făcut autopsia în curtea școlii de către doctorul Nanca de la dispensarul plășii Comana. Fusese chinuită mai întâi, înțepată peste tot cu baioneta... Lumea își făcea cruce dar noi copiii am stat până a tăiat-o de tot și-au pus un cearșaf peste trupul sfârtecat. După mama și după o altă învățătoare au fugit niște ofițeri ; noroc că erau beți, alergau împiedicat, le-a ascuns Ioana lui Păcriște în pod și ori n-au dat de ele, ori nu i-au mai ținut picioarele să se cațere pe scară, că au scăpat femeile. Mai rău era cu porcii, trebuia să le

dai toată ziua să mănânce, să nu guițe. Îi lua rucul din bătătură și-l vindea în alt sat, tot pe țuică, n avea ce face cu banii. De multe ori erau mână-n mână cu fel de fel de lepre de-ale noastre care începuseră s-o rupă rusește. Nu se pomeniseră furtișaguri înainte de război la Stoienești, era mare necaz să ai de-a face cu jandarmul. O singură dată am văzut, într-o duminică, zi de horă, pe când mă uitasem la broscăria de pe fundul unui gropan din curtea lui nea Marcu, pe ulița mare, doi flăcăi care furaseră un mânz și pe care plutonierul de jandarmi îi legase împreună, le pusese de gât o tăbliță pe care scria „Cine face ca noi, ca noi să pățească" și-i mâna cu cravașa de la spate printre oamenii ieșiți la horă. Câteva femei plângeau dar bătrânii au zis că bine le face, să se învețe minte, că hoți la Stoienești nu s-au pomenit, nici țiganii lui Caliu nu pun mâna, doar când trec bandele de zlătari pitești trebuie să-nchizi păsările și să dai drumul la câini (pe țiganii pitești i-au lichidat jandarmii din ordinul lui Antonescu, după o crimă cu deosebire atroce, ca să curețe pământul de ei). Mai bine să le bășice curu decât să-i dea pe mâna parchetului de la Giurgiu. Dar acum începuse lumea să fure, mai ales tinerii, iar rușii nu furau, luau de-a dreptul, intrau în ogradă, îți puneau pistolul în piept și-ți luau porcul. Nu crâcnea nimeni. Le era frică doar de poliția lor militară, niște flăcăi cât ușa, posaci, cărora nu le păsa de galoane. Dar erau puțini și valul de beți vi din sânul Armatei Roșii s-a înfrățit repede cu terchea-berchea clociți în apele tulburi ale mijlocului acelui deceniu. În două-trei rânduri, ofițerii i-au cerut tatei o sală de clasă, dintre cele două, ca să benchetuiască. Au trimis plantoane înainte, s-au uns dușumelele cu bradolină, a fost șters de praf tabloul regelui, îmbrăcat în uniformă cu eghileți și diagonală, sub privirile căruia ofițerii au băut preț de o noapte, bălăcindu-se în pro-

pria lor vomă. Dis-de-dimineață, soldații i-au luat ca pe saci și i-au târât care pe unde fusese încartiruit. În urma lor, au rămas mirosul cumplit, duhoarea care a anihilat puritatea de ozon a bradolinei, miasmele intrate în crăpăturile zidurilor, în lemnul podelei, peste tot.

. . . . . .

În vara lui 1953, terminasem liceul, la „Ion Neculce" — unsprezece clase, ultima serie înainte ca Ministerul Învățământului să le mai scadă cu una, dădusem bacalaureatul cu puțin timp înainte de a împlini 17 ani, apoi umblasem câteva zile în șir prin holurile câtorva instituții de învățământ superior bucureștene, evitându-le cu grijă pe cele care pretindeau candidatului noțiuni de matematică. Nu mă puteam hotărî : istorie ? filologie ? geografie ? Într-un colț al unui imens avizier de la Universitate, am văzut un anunț discret : facultatea de ziaristică. Nu aveam de unde să știu că fusese înființată cu numai doi ani în urmă, că prima serie era alcătuită din studenți admiși inițial la filozofie, în cadrul căreia, în timpul primului semestru al anului universitar 1951—1952, se formase secția de ziaristică, după o atentă cercetare a dosarelor. După un an, fusese transformată în facultate. Considerată de secția de propagandă a Comitetului Central drept pepiniera de „cadre pentru frontul ideologic", ca și facultatea de filozofie, cele două procese politice, din 1957—1959 (ultimul grăbind desființarea învățământului jurnalistic de stat și instaurarea monopolului absolut al școlii „Jdanov", devenită, după câțiva ani, „Ștefan Gheorghiu", asupra formării ziariștilor) trebuie să-i fi contrariat grozav pe mandarinii din înaltele sfere ale partidului. După arestarea și judecarea lotului Derdena, în primăvara lui '57, supravegherea informativă a studenților, mai ales după

„lecția Budapestei", ajunsese la paroxism. Într-o atmosferă greu de descris, de suspiciune, de „exemple" care să-i bage în sperieți pe tineri, să țină în frâu studențimea, s-a trecut, cu ajutorul Uniunii Tineretului Muncitor, ai cărei activiști au organizat ședințe-maraton, la demascarea „dușmanilor de clasă". Orice mârșăvie era binevenită, de la nota informativă la lepădarea publică de „elementul descompus" a prietenilor, a iubitei, a colegilor. Erau căutați cu lumânarea cei care puteau fi dați afară, trimiși să se „reeduce" pe șantiere, la lopată, indiferent de anul de studii. Idealul era să poată fi arestați. Noi, cei șase de la ziaristică, ne aflam deja sub lupă. Pentru o vorbă, în doi peri, o strâmbătură din nas la un seminar de marxism-leninism, raportate când și cui trebuia.

Pentru întrebări sinucigașe la seminare, de tipul „Există fenomene fără contradicții interne ? Dacă nu există, care sunt contradicțiile marxismului ?" trebuia să fim arestați, era în logica lucrurilor.

Către sfârșitul anului 1958, i-au luat pe Filip, Stan, Popa și Tomescu. În februarie l-au arestat pe Florin Pavlovici. La puțin timp după începutul anului universitar am fost convocați într-un amfiteatru de la Filozofie unde Cornel P., parcă, a citit o listă cu studenții propuși pentru sancționare. Lucrasem peste vară la Hunedoara, la „Uzina noastră", trimis de U.T.M. ca o ultimă încercare și o ultimă șansă. Să mă îndrept. Se știa că frecventez biblioteca Ateneului unde citesc literatură decadentă : Baudelaire, în special, Verlaine, Tristan Tzara. Aveam, ce-i drept, o circumstanță atenuantă, îi citisem în românește, nu împinsesem perfidia până la lectura în franceză (pe care atunci nici n-o știam, de

altfel). Comisesem însă grava eroare de-a memora „La chanson d'un dadaïste", recitat între patru ochi de un coleg și găsită, apoi, în rarissima bucoavnă a lui Călinescu :

La chanson d'un dadaïste
qui n'était ni gai, ni triste
et aimait une bicycliste
qui n'était ni gai, ni triste

L'ascenseur portait un roi
lourd, fragile et autonome
il coupa son grand bas droit
l'envoya au Pape à Rome

mais l'époux, le jour de l'an
savait tout et dans une crise
envoya au Vatican
leurs deux corps dans trois valises.

Și făcusem tâmpenia să mă extaziez, într-un cerc de colegi care deveniseră studenți fără să fi trecut chiar prin toți anii de liceu. Și în fața câtorva studenți greci, foști soldați ai lui Markos, dintre care Petros Galupis, ex-căpitanul, mi-a reamintit că cine nu e cu noi, e împotriva noastră. Cu banii de pe colaborările la Radio și „Contemporanul", îmi cumpărasem două perechi de șosete englezești de la „Consignația" și-mi făcusem două perechi de pantaloni la un croitor de pe Rosetti — croială franțuzească, absolut impardonabilă. Piesele se adunaseră, grele, acuzatoare, la un dosar pe care avusesem inconștiența să-l ignor. Atrăsesem atenția unor colegi asupra bogăției vocabularului critic al unui asistent de teoria și practica presei, exprimat invariabil prin vocabula „interesant" și afirmasem că mă simt „facut"

pentru reportaj, nu pentru analiza economică. Cifrele de plan, indicatorii, procentele îmi dădeau amețeală, ca lungile ore despre acordul global de la cursul de presă ținut la școala interjudețeană de partid, din Timișoara, unde aveam să fiu exilat în '71. Deocamdată, însă, în anul de grație 1959, nu ajunsesem decât la Hunedoara, la „Uzina noastră", unde redactorul-șef, „boul nostru cel de toate zilele", cum îi spunea Radu, șeful meu de secție, m-a primit amabil și mi-a vorbit cu menajamentele pe care le ai față de cretinii aparent blajini dar cărora le poate sări țandăra :

— Mneata, tovarășu, ai să lucrezi la economică...

— Știți, eu fac reportaj și...

— ...unde ai să înveți repede, că n-a ieșit nimeni gata învățat din burta mă-si. Uite, chiar mâine te duci la cocserie și la bluming, vezi de ce întârzie ăia cu montarea rolelor...

— ...și nu s-ar putea să scriu un reportaj cu un personaj pozitiv, un Erou al Muncii Socialiste, ceva...

— ...că la laminatele de profil au probleme și noi, tov. Mihalache, nu, Mihalcea parc-ai zis că te cheamă, trebuie să le dăm o mână de ajutor ! Așa, tovule !

Dă-l dracului de bou, exclamase Radu când i-am povestit scena. Boul nostru cel de toate zilele, nici nu putea să conducă altcineva „Uzina noastră". Stai pe lângă mine, adu cifrele și te-nvăț eu, nu e mare filozofie. Parc-o să pornească ei blumingul că scrii sau nu scrii tu. Dar nu te mai pune în gură cu Apis !

După vreo două zile, Radu mă duce la bufetul județenei de partid, ia două farfurii cu sandvișuri, mă trage de-o parte și mă întreabă :

— Mă, ce-ai făcut tu la București ?

— ?!

— Am văzut pe biroul cornutei o hârtie de la facultate : „Vă rugăm să înscrieți în caracterizarea pe care o

veți întocmi la sfârșitul practicii modul în care studentul s-a comportat" — sau cam așa ceva, nu reține exact. Ai făcut ceva ? Stau ăștia cu ochii pe tine ?

— Habar n-am, nea Radule. Am afirmat că nu-mi place să scriu materiale economice, atâta tot.

— Nici așa nu e bine dar nu se poate, ai mai zis tu ceva ! Ia gândește-te. Gândește-te bine.

— N-am la ce.

— Mă băiete, fii atent, dacă nu vrei să scrii din economie, asta înseamnă că nu te interesează eforturile clasei muncitoare. Nu scrie dar taci din gură, nu mai vorbi. Ține minte de la mine, sunt cele mai ușoare, toți tâmpiții își dau cu părerea, n-ai văzut, iau un citat din Lenin, unul din Hrușciov, mai bagă două-trei rânduri din Dej, copiază câteva cifre, niște procente — gata „analiza". Cu cât scrii mai mult și mai prost, cu atât ești mai bun. Ce dracu te-or fi speriind atâta analizele economice ?!

— Nu știu, eu nu scriu. Scriu ce-mi place.

— Mă băiatule...

Și cu asta încheiasem discuția. Am stat mai bine de o lună, am bătut zi și noapte imensul și fascinantul combinat, am asistat ca la miracolele genezei la revărsarea metalului lichid din oalele gigantice pe care le deșertau oțelarii, oameni duri, viguroși ca niște Hefaistoși, pe care îi admiram și-i iubeam. La Teliuc și Ghelar am coborât în mină, cu casca pe cap, și-am încercat să simt ce simțeau minerii. N-am reușit decât să gândesc prin cadrele reportajelor lui Bogza, veneratul maestru al generației mele. Cu Arelia, studentă la Politehnică, în practică și ea, pe după gât, am străbătut, pereche solitară, sălile gotice cu floarea de crin la întretăierea arcelor frânte încercând să înțelegem vremurile Angevinilor și ale casei Corvineștilor. Am călărit munții și, când ne răzbea oboseala, ne lăsam pe spate în iarba de lângă biserica cimi-

tirului de la Castel, rontăind fire de fân, în timp ce, pe deasupra noastră treceau, zgâlțâite pe frânghiile lor de fier, corfele cu minereu...

...Studentul Mihalcea Alexandru, nesocotind sfaturile organizației de tineret și îndemnurile tovarășilor profesori, în special ale tovarășei asistente Petroneac, a dat dovadă de cosmopolitism în modul de a se îmbrăca și, mai ales de a gândi. Decanatul a primit de la ziarul unde a fost repartizat în practică o adresă în care se arată că tovarășul a refuzat în mod repetat să scrie materiale pe teme economice (vasăzică tot mi-a făcut-o boul nostru cel de toate zilele, cu toate reportajele mele din mină și de la cocserie, cu tot eroismul muncii, cu tot elogiul abnegației lui Koti-baci, care a economisit 700 000 lei și n-a scos o vorbă când l-au întrebat dacă vrea să-i dea o diplomă, cu tot). Noi considerăm, tovarăși, că asemenea manifestări de spirit mic-burghez, de liberalism anarhist...

La câțiva metri de mine, Magda Mihăilescu fierbe de indignare. Fata asta, solidă ca și știința ei de carte, de o cinste cristalină, nu poate suferi minciuna. Mai încolo, Mișu Domnești eanu, cu ochii pe jumătate închiși de oboseală, Pușa Cârnu, Lili Ionescu, Tuțu Chirilă ascultă jenați : Hondroianis e fascinat de tonul rechizitoriului, și-a uitat căscată gura, trăsăturile lui grosolane devin și mai grosolane, numai frumos nu era dar a devenit și mai urât, cu sclipirea de bucurie drăcească din priviri.

...fiindcă partidului nostru, care urmează cu fidelitate învățătura marxist-leninistă, nu-i poate fi indiferent ce fel de tineret este crescut în universitățile noastre. Pregătirea cadrelor de ziariști, cei care vor lucra la focul continuu al programului P.M.R., care au obligația de onoare de a duce cuvântul partidului în toate straturile societății... și chiar faptul de a prefera să scrie reportaj... invocarea numelui *tov* ~~Ger~~ Bogza, dar *tov* Geo Bogza a

scris „Anii împotrivirii" în care luptă împotriva întunecatei orânduiri burghezo-moșierești, iar studentul nu vrea să înțeleagă că nouă nu ne poate fi indiferentă poziția sa ideologică... Dau cuvântul lui Cutărică, se pregătește Cutărescu !

— Tovarășul, nici nu știu dacă mai am dreptul să-l numesc astfel, a dat dovadă de un cras anarhism...

— Noi studenții democrați, mai ales noi de la ziaristică, suntem legați prin mii de fire de clasa muncitoare...

— Element descompus care...

A cerut cuvântul Magda Mihăilescu. I l-a dat, a vorbit cu glas potolit dar în care se simțea frâul, sforțarea de a nu izbucni. Mi-a luat apărarea. S-a ales, înainte de a se vota verdictul dat mie, cu vot de blam. Bine că n-a fost exmatriculată. Pentru mine s-a propus și s-a votat excluderea. Nu mai știu dacă în unanimitate sau cu două-trei abțineri. Pe la patru am plecat, clătinându-mă de oboseală, gol de gânduri, înspre cămin. Stăteam pe Doamnei, vizavi de monumentala bancă de stat, fostă pe vremuri Marmorosch-Blank. Felinarele se oglindeau în granitul lustruit, în torsadele de la ferestre, sclipeau pieziș în sticlele oarbe. Îmi plăcea să mă uit la arhitectura aceea severă, de care era plin centrul Bucureștiului anilor '50, cu elemente de sugestie populară pe care stilul Mincu le integrase atât de firesc în monumentalitatea importată de la francezi. Luceau zorile peste orașul încă adormit. Colegii mei rămăseseră discret în urmă. Îmi respectau tăcerea — sau eram deja ciumat ? Am intrat în camera cât o hală, murdară și urât mirositoare, și-am adormit buștean. Până vreme sancțiunea nu era validată de centrul universitar U.T.M., mă mai puteam duce la cursuri. M-am mai târât așa până prin februarie. Într-o zi ne-au strâns pe toți sancționații din universitate la Drept, unde a venit, foarte înte-

oată, îmbrăcată din pachet, o fată sau nepoată de-a lui Gaston Marin sau de-a lui Marin Florea Ionescu — dacă n-o fi fost a lui Florian Dănălache, care a împărțit, magnanimă ca un papă ce dispensează indulgențe dar și necruțătoare ca Torquemada, fulgerele și iertarea. Ceva nu i-a plăcut la mine, poate întrebările, poate răspunsurile, că m-a aruncat la lada cu gunoi a istoriei. A doua zi, am fost chemat la cabinetul secretarei de partid. Era atunci la capătul coridorului care pleca din înaltele uși lăcuite ale bibliotecii de la etajul I, deasupra Dreptului. Tovarășa Tamara Dobrin m-a privit scurt, disprețuitor și m-a întrebat dacă-mi dau seama de ceea ce fac. Apoi a ieșit și m-a lăsat în picioare, în fața unui bărbat în jur de 40 de ani, cu părul lipit de țeastă, îngrijit îmbrăcat într-un sacou cu revere late și cravată albastră. Era în penumbră, fotoliul se afla într-un unghi obscur, eram nevoit să stau cu fața la fereastră. M-a descusut îndelung, la unele întrebări dădea singur răspunsurile. M-a întrebat ce caut prin Dămăroaia. Nici nu călcasem pe-acolo. Lasă, știm noi pe unde te-ai întâlnit cu Pavlovici, prin toate colțurile Bucureștilor. Am plecat, greu de gânduri. O amenințare surdă venea spre mine, se insinua fără să știu de unde s-o apuc. Am ieșit în larma bulevardului, atât de familiară, am luat-o în sus, către Casa Centrală a Armatei, prin fața cinematografelor, izbindu-mă de oameni, înregistrând mecanic titlul filmelor. Am avut impresia că teroarea și teama merg fizic pe trotuar, se vâră printre lume, pășesc lângă mine. Cu câteva zile mai înainte avusese loc un eveniment de partid, Gheorghiu-Dej rostise unul dintre discursurile lui, nesărate dar nu foarte lungi, pe care, ca de obicei, nu-l băgasem în seamă, așa cum, de ani de zile, mă obișnuisem să las să-mi treacă pe lângă urechi frazele al căror sfârșit era la fel de previzibil ca și rezultatul lui

„doi și cu doi", dacă auzeai începutul. Nici nu-l credeam, încetul cu încetul mi se inculcase ideea că discursurile acelea acoperă poate nu o minciună, poate nu o idee de sens contrar cuvintelor dar, în orice caz, o distorsiune a adevărului adevărat. Îmi amintesc că, prin '50, am ascultat, în casa unui unchi nemaipomenit de cultivat dar și inutil, o lungă poliloghie a lui Vasile Luca despre minunile care pot ieși din depistarea și judicioasa utilizare a rezervelor locale. Faptul s-a asociat, în aceeași sferă a vorbelor goale și minciunii, în mintea mea cu scena botnițelor din „Desculț", despre falsitatea căreia am aflat cam tot pe-atunci de la un teleormănean rudă cu scriitorul, și cu reportajele despre celebra Porumbiță și suratele ei, unele din perlele „Scânteii" de sub A. Toma și Brucan. Mult mai târziu am dat peste cuvântarea cu pricina a lui Dej : „În condițiile trecerii de la capitalism la socialism, întărirea statului nu este cu putință fără întărirea continuă a acelor organe ale sale care au misiunea de a asigura securitatea internă a cetățenilor, de a face inofensivi și a reprima pe dușmanii poporului. Câtă vreme clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, atâta vreme ascuțirea luptei de clasă este și va rămâne o lege a dezvoltării țării noastre spre socialism. Dușmanul de clasă recurge la cele mai perfide și cele mai diverse metode de subminare a puterii statului, a operei de construire a socialismului..."

În aceeași zi, fără să spun ceva cuiva, m-am internat la Spitalul Studențesc. Naiv, mi-am închipuit că, dacă dispar pentru câtăva vreme din facultate, toate urâtele întâmplări ale ultimelor săptămâni se vor șterge ca prin minune și totul va reintra în normal. Ca pe timpul copilăriei.

1948 este un an fericit. Am fost luați din toate liceele bucureștene, copilandri, duși la Teatrul Giulești unde, după ce ne-a vorbit preț de vreun ceas, tovarășul Vasile Luca personal ne-a pus cravata roșie la gât. N-am plătit nici un ban, era un cadou din partea partidului și guvernului. Eram cei mai buni, meritam. Tovarășul Vasile Luca ne-a povestit despre copilul-erou Pavlic Morozov, cum l-a demascat el pe reacționarul său tată care nu-l iubea pe tovarășul Stalin, iar tatăl și-a primit pedeapsa meritată pe deplin dar unchiul său, de fapt o năpârcă, fratele tatălui, altă viperă, l-a ucis pe copil, dar asupra amândurora s-a prăvălit, ca un pumn dârz și neînfricat, sfânta mânie a clasei muncitoare. Sunt impresionat de moartea copilului-erou, de bestialitatea unchiului, la fel de mârșav ca și călăul Tito împreună cu clica lui formată din călăul Djilas și călăul Rankovici. Pe Tito îl văd toată ziua pe zidurile orașului, proptit în coada unei securi uriașe de pe care se prelinge sânge. Dacă aș putea, l-aș sugruma cu mâinile mele. Când îmi văd, pe albul cămășii, cele două codițe ale cravatei, pieptul mi se umflă de mândrie și de fericire. Sunt indiscutabil un elev bun, la „Lazăr" colegii mă respectă și mă iubesc. Răspund frumos la istorie, după manualul lui Roller, îmi place mult limba română, dar cel mai mult îmi place constituția. Profesoara ne-a arătat ce merite au Partidul Muncitoresc Român, personal tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej când au propus, în aprilie, Marii Adunări Naționale, un proiect de constituție făcut de Frontul Democrației Populare. Spre deosebire de mulți colegi care sunt buni la algebră, dar eu unul nu prea văd la ce le folosește, înțeleg repede ce înseamnă „rezultatul istoric al luptei forțelor democratice", conduse, firește, de „clasa muncitoare și de partidul său". Sunt cu totul de acord că republicile burgheze au așa-numite constituții, de fapt petice de hârtie me-

nite să amăgească masele care luptă pentru democrație și pace, pentru egalitatea tuturor oamenilor și, dacă vor lupta mereu și vor lua, ca noi, pildă de la marele Stat al Muncitorilor și Țăranilor, vor ajunge să desființeze dictatura unei clase exploatatoare nerușinate. Mă sufocă de indignare atitudinea lui Moni Mayer, ovreiaș deștept și iute ca un michiduță, foarte simpatic în recreație dar care, în timp ce profesoara (altfel coreligionară de-a lui) ne explică cum a fost dezlănțuită teroarea împotriva fruntașilor muncitorimii iar în Apus are loc o scădere catastrofală a salariilor, se uită nepăsător pe fereastră spre Schitu Măgureanu, pe unde trece tramvaiul 12 către gară.

Mă scârbește și atitudinea celor doi băieți din spate care fac, pe sub bancă, pocnitori cu pucioasă și clorat de potasiu, pe care le vor trage în Cișmigiu, după ore, dacă n-o să-i vâneze pedagogul Clipici, veșnic la pândă prin tufișuri, să-i prindă în flagrant delict pe măgarii care fumează „Victoria" și „Virginia" și să-i ducă de urechi la d-l director Rișavi, de chimie. Clasa e sufocată de respect față de Moni, mare patinator, care a câștigat un campionat național ; iarna, când năvălim în Cișmigiu, e o plăcere să-l vezi făcând glisade și piruete pe gheața sură a lacului. Mai avem două vedete, Nae Dantzer, un băiat înalt, subțire, care poartă un fular de mătase înnodat pe sub cămașă, un tip cu ochii reci, disprețuitori, care joacă în „Fântâna turmelor", la Municipal, și pe David, o minune a naturii, care face salturi mortale pe loc. Are mușchi ca niște bile și datorită lui am putut invada clasa vecină, dar nu și prietenă, unde domnește, cu forța lui mămăligoasă, Zvek, zis „Țăranul". Printre elevii clasei se află și băiatul lui Romulus Zăroni, strașnic chiulangiu, al cărui ministerial părinte a venit într-o zi în persoană spre a proceda la o strașnică bastonadă (ceea ce, din perspectiva timpului, mi se pare de un

democratism irepetabil) și, fiindcă odrasla s-a dovedit mai iute, coridorul lung iar genitorele, claudicând, incapabil să-l ajungă, atunci acesta a azvârlit, țărănește, ca pe un ciomag, bastonul după infractor. Suntem deci, o clasă de băieți talentați și inteligenți. Atunci de ce nu se prea învață la rusă ? Ne apropiem de sfârșitul anului, primul nostru an de rusă, profesorul — un basarabean bătrân, astmatic, viclean — ne recită verbele țuguind buzele și închizând extatic ochii dar mulți își dau în petic și pufnesc — ia pișu, tî pișeș, on pișet, ba unii fac ca toți dracii pe sub bancă sau în spatele profesorului, plantat de obicei la mijloc ca să-l auzim mai bine. Coincidența unor vocabule cu altele din limba noastră, situate în zona reflectării lingvistice a fiziologicului, pune sub semnul hilarului nobilele eforturi ale dascălului și scoate la iveală lipsa de seriozitate a unor ușuratici care n-au nici pic de respect și de considerație față de limba marelui popor frate și prieten de la Răsărit. (Mult mai târziu aveam să-mi dau seama de eroarea acelui profesor, ca de a atâtor altora, de a nu ne fi dat nici o motivație. Am regretat că n-am învățat-o ca lumea iar afirmația emfatică a unui poet, cum că știe șapte limbi „și rusește", n-a avut darul să ne apropie de graiul lui Dostoievski.) De acolo vine lumina, cum scrie așa de frumos pe coperta uneia dintre cele două cărți pe care le-a scris de curând Sadoveanu, a doua, „Mitrea Cocor", pe care o studiem la română, umplându-mă de ură împotriva javrei de Cristea Trei-Nasuri și de bucurie pentru Mitrea, care a avut ocazia să vadă ce pot face țăranii când își împărțesc pământurile, ca în colhozul „Ilicia pamiati". Vom avea oare și noi colhozuri, să scape țăranii de sărăcie și foame ? Vecinii mei, copiii lui Păcriște, Gogu și Safta, au sărit odată într-un picior, de bucurie, când i-a chemat femeia la masă, după ce luase de pe

pirostrii oala de pământ înnegrită de fum — „Să mâncăm fasulică !“. Copiii sovietici sunt fericiți, ei mănâncă pe săturate și, dacă n-ar fi fost invadați de fiara fascistă, ar fi mâncat și mai bine. Noroc că țara se refăce repede, a scris și în „Scânteia“, știința sovietică, cea mai înaltă din lume, va găsi căi pentru stimularea producției, ajutându-ne și pe noi, și pe celelalte țări surori. De pe acum minerii din Donbas scot mii de tone de cărbune peste plan, din care ne trimit și nouă. Noroc că navele sovietice ne-au adus grâu și porumb, altfel nu știu ce ne-am fi făcut cu seceta ce i-a mânat pe moldoveni peste noi. Tata, venit cu mâncare de la Dadilov, unde ne-am mutat între timp de la Stoienești, îmi spune cu glas scăzut, să nu-l audă tanti Mărioara, la care stau, că învățătorii nu știu ce să facă cu copiii moldoveni, sunt plini de râie, săracii, și de păduchi. Și frate-tău a avut râie, îmi spune tata, i-am dat cu soluție de pucioasă. Apoi pleacă spre Filaret, să ia trenul ; eu rămân cu ochii ațintiți pe carte, fascinat de ce a putut da omenirii patria lui Lomonosov. Inventarea Radioului, cine nu știe ? este opera marelui Popov. Freamăt de indignare la gândul că am putut fi înșelat în privința mașinii cu abur și a becului electric. De unde până unde povestea cu James Watt ? Ani și ani a trudit Polzunov, mecanic genial din orășelul Barnaul din Urali, sărac lipit pământului, dar de o perseverență extraordinară, până a reușit să-l pună la punct, îndatorând astfel omenirea. Iar becul nu este, cum greșit am crezut noi, din cauza revistelor mincinoase, precum „Jurnalul științelor și călătoriilor“, invenția lui Edison, nici n-ar fi avut timp să facă toate câte i s-au pus în seamă, ci a lui Lodâghin. Mi se umple inima de mândrie la gândul că suntem vecini și prieteni cu marea țară care a zdrobit nazismul și construiește socialismul biruitor, cu poporul care i-a dat lumii pe Lîsenko și Timiriazev, pe Miciurin și Olga Lepe-

șinscaia și, mai ales pe EL, prietenul tuturor copiilor și al popoarelor, luptător neînfricat pentru pacea planetei, care dejoacă toate uneltirile aţâţătorilor la război anglo-americani, EL, pe care îl pomenesc cu dragoste și mândrie coloanele de muncitori ce strigă în Piața Victoriei, la 23 August, „Stalin și poporul rus, libertate ne-a adus", în timp ce alte coloane răspund „Ana, Luca și cu Dej, a băgat spaima-n burgheji". Generalismul Stalin, pe care îl văd în cartea de istorie dar și în ziare și în tablouri. Iată-l, de pildă, sprijinit simplu, omenește, de balustrada râului Moscova, cu turnul Spasski pe fundal, masiv, impunător, cu pipa în mână și pieptul înstelat de decorații. Este răsplata pe care i-a dat-o poporul pentru tot ce a înfăptuit, de când i-a zdrobit pe gardiștii albi până a nimicit fiara fascistă în chiar bârlogul ei. Tovarășul Stalin este un erou cum n-a mai existat altul pe lume. Nici nu îndrăznesc să mă gândesc că ar putea muri, mi se pare o blasfemie. EL este perfecțiunea întruchipată. Nu voi avea niciodată fericirea pe care a avut-o colegul meu Vasile Dumitru care a fost trimis la tabăra de la Artek, în Crimeea, dar i-a dus și la Moscova și povestește cum l-a văzut de departe și noaptea n-a mai putut dormi de bucurie. Mă uit la tablou și mi-l închipui înalt, măreț, ca bogatârii din tabloul lui Repin, necruțător cu dușmanii păcii și progresului dar blând ca un tată cu toți copiii globului. Îmi place extraordinar statuia pe care i-a făcut-o sculptorul Dumitru Demu, fratele mult mai mare al bunului meu prieten Traian, statuie ce străjuie intrarea în parcul de cultură și odihnă „I. V. Stalin", numele care-i stă, desigur, altfel decât „Herăstrău". Când trecem prin fața tribunei oficiale, de unde ne privesc tovarășul Dej și ceilalți tovarăși, la o aruncătură de băț se înalță mândru, monumental, cel mai mare bărbat al planetei, căruia îi suntem contemporani. Mă bate gândul să-i scriu o scrisoare, cu câtă rușă

știu eu, s-o încep așa : „Daragoi Iosif Visarionovici", și să-i mărturisesc că sunt unul dintre milioanele de copii români care îl iubesc, să-i spun ce frumos cântă corul de la căminul cultural din Dadilov : „Unde pinii foșnesc în pădure / torentele trec din loc în loc / Spun legende și-l cântă pe Stalin / Tăietorii de lemne la foc".

Știrea ne buimăcește : trei dintre colegii noștri au dispărut, ridicați de securitate. Se zvonește că vor fi judecați de tribunalul militar. Schimb câteva cuvinte cu Florin Pavlovici. Ne amintim că am încercat, prin ianuarie 1954, să asistăm la un proces de spionaj. Cu carnetele de studenți la ziaristică. Am fost refuzați și ni s-a poruncit să ne îndepărtăm. De la distanță, i-am privit pe civilii cu haine de piele și priviri piezișe și pe subofițerii cu caschetă albastră care cercetau atent hârtiile invitaților.

Trec săptămânile și aflăm că s-a fixat ziua procesului studenților de la ziaristică. Ne-o comunică o colegă, fata unui grefier. Mergem la Tribunalul Militar : tot civili bănuitori la intrare, tot subofițeri — dar nimeni nu ne împiedică să intrăm.

Primul pe care l-au adus a fost Derdena. În urma lui, a intrat Onaca. M-am ridicat în picioare și gestul a fost înregistrat. Apoi Dumitru Constantin. Ultimul intrat în boxă, cu mișcări stângace, ținându-și ochelarii cu mâna, a fost profesorul Dumitru D. Panaitescu. Afară e frig de crapă pietrele, un soare cu dinți sclipește în lacrimile înghețate ale plopilor. În sala tribunalului militar de pe Negru Vodă, înțesată de lume, e un miros dens, greu, în care izul de sudoare acră și de fum de țigară rămas în haine se amestecă cu ceva nedefinit, care iese din ordinea fizică. Printre studenții de la ziaristică

și de la alte facultăți, mai ales de la istorie și filologie, sunt mulți tineri necunoscuți, nu i-am mai văzut prin universitate. Au o notă comună — un ce obraznic, sfidător, ochi prea cercetători, prea lunecoși — ca cei care stăteau cu ceasurile, câte doi, pe lungile noastre coridoare și în preajma amfiteatrelor, în noiembrie, când urmărisem, cu sufletul la gură, evenimentele de la Budapesta. Făceam pariuri, când intram, zoriți de sosirea asistentului, în marile săli de seminar, că-i vom găsi în același loc. Și tot acolo îi găseam. Atunci m-am dus cu notițele de la lingvistică la Mihaela Domnești eanu. Stătea la doi pași de biserica de la poalele Dealului Mitropoliei, pe 11 Iunie, într-un bloculeț cu alură vag aristocratică, așa cum erau multe dintre clădirile cuprinse între începutul Căii Rahova și Dealul Spirii înainte de prăpăd. Fata era răcită, a venit lipăind din papuci să-mi deschidă, apoi s-a băgat iar sub plapumă. În odaie era cald, sclipea becul verde al unui radio nemțesc și mirosea a medicamente. În gestul brusc de-a se înveli, i-a alunecat cămașa de noapte și, pentru o fracțiune de secundă, am avut viziunea unei coapse pline, rotunde, peste care a căzut mătasea grea a învelitorii. Vorbea bine engleza și italiana, se trăgea dintr-o familie distinsă, înlesnită și m-am simțit ușor intimidat în casa unde totul vădea un confort discret. M-a luat de mână, m-a tras pe marginea patului. Era necăjită că nu poate veni la școală, discutasem aprins despre Ungaria, în gura mare, aproape că nu ne mai feream de ceilalți, așteptam să înceapă și la noi. Sile Teodorescu, Enache, Dorel Dolberg, cu și alții urmăream, în săptămâna cea mai fierbinte de după război, comunicatele de presă încercând să citim printre rânduri. Mihaela a învârtit butoanele până a dat de Radio Roma. Am ascultat un timp, mi-a mai tradus ici și colo câte un cuvânt, răspunzând privirilor mele interogative, apoi am plecat. După câteva zile, blindate so-

vietice au intrat în forță, revoluția maghiară a fost zdrobită, a început vânătoarea de „contrarevoluționari" și cine n-a apucat să fugă în Austria ori a avut funesta inspirație să treacă în Transilvania a înfundat pușcăria. La ziaristică, lovitură de teatru : arestarea celor trei studenți și a profesorului de italiană, fiul lui Perpessicius. Anchetați la Uranus și judecați acum, sub ochii câtorva sute de oameni, în sala sumbră de la Negru Vodă, cu lambriuri slinoase și stema R.P.R. spânzurată pe un perete murdar. Băgați în boxă, păziți de subofițeri de securitate, cu pistoale-mitralieră rusești ținute cu țeava în jos. Procesul se lungește, rechizitoriul, lătrat de un procuror agresiv, face vorbire despre atitudinea profund dușmănoasă a inculpaților, unelte ale imperialismului anglo-american, care au redactat o platformă-program îndreptată împotriva orânduirii sociale și a statului democrat-popular. Dar, mai presus de orice, acești lachei de o sfruntată nerușinare ai capitalismului au avut tupeul incredibil de a cere să plece de pe pământul românesc soldații Armatei Roșii eliberatoare, garanta suveranității și independenței patriei noastre scumpe, Republica Populară Română, sub mizerabilul pretext că, pe teritoriul unui stat cobeligerant și care a contribuit la scurtarea războiului, nu mai au ce căuta, după treisprezece ani de la finele ostilităților, trupe străine. Pentru ca scelerații să fie și mai scelerați iar crima și mai îngrozitoare, n-ar mai fi trebuit decât să vorbească despre Basarabia. Agresivitatea procurorului stă în cumpănă cu ironia glacială, zdrobitoare a președintelui ai cărui epoleți albi, tiviți cu roșu, staționează ca două pete deschise pe fundalul obscur al peretelui. În pauză, unii și-aduc aminte că Mihu a fost internat la Sanatoriul studențesc de la șosea, bolnav de piept. Și dau ca sigur că n-o s-o mai ducă mult. În pușcărie te cureți repede, mai bine,

nu te mai chinui. Audierea martorilor. Este strigat un nume celebru, tresar, ne-a fost profesor de literatură universală, Tudor Vianu. Un om cu totul bătrân, năruit într-un scaun de lângă locul pe care au fost aduși sub escortă inculpații, își întoarce trudnic capul, privindu-l când pe martor, când pe acuzați. Îl recunosc după portretul din Călinescu, — acum într-o ediție tardivă, mult revăzută. Un lucru a rămas neschimbat, nasul, cu tăietura lui inconfundabilă, arcuit fără să fie coroiat. Peste ochii aproape stinși din pricina zecilor de ani și sutelor de nopți în care a descifrat încâlcitele manuscrise eminesciene, stau ochelari cu lentile monstruos de mari.

Vianu se prezintă la bară drept, calm și răspunde întrebărilor cu vocea pe care i-o cunoșteam în cele mai mărunte inflexiuni, de la duritatea bărbătească cu care citea extrasele din „Iliada" până la șaga bine temperată din comentariile la Rabelais. Nu-și schimbă tonul nici când președintele îi atrage atenția („martor !") să nu mai țină mâinile la spate. Depoziția marelui profesor, cu care s-ar fi putut făli oricare dintre universitățile lumii, este ascultată cu o condescendență ușor iritată. Martorul nu a asistat, firește (atâta-i trebuia !) la reuniunile celor patru, dar poate garanta incapacitatea tânărului profesor Panaitescu de a gândi, măcar, urât despre țară, necum a-i face rău. Nu, nu sunt întrebări din partea procurorului. Nici a avocaților. Cum inculpatul tace mâlc, martorului i se îngăduie să se retragă. O face cu aceeași demnitate și siguranță a mișcărilor pe care le cunoșteam de la catedră. Acuzații sunt scoși de subofițerii de securitate, duri, încruntați. Pedepsele mi se par îngrozitoare ; cinci ani Derdena, patru Onaca, un an celălalt coleg. Profesorul Panaitescu e achitat. Această achitare, ultima din procesele lui '57, marca sfârșitul unei anumite etape pe care nu ezit s-o numesc blândă, din istoria justiției militare a României comuniste. În 1958

avea să izbucnească furibund vânătoarea de vrăjitoare, soldată cu mii de procese ale căror verdicte puneau într-o lumină trandafirie și te făceau să-ți amintești cu nostalgie de sentințele primului lot de la ziaristică. Rușii au plecat în vara lui '58 ; rămas singur în fața unui popor nemulțumit, al cărui tineret a aderat, măcar sufletește, la mișcarea de eliberare din Ungaria, întâmplată și ea la trei ani după convulsiile berlineze, regimul lui Dej s-a hotărât să izbească.

Fără milă. Plecând a priori de la ideea că întreaga comunitate românească, tot poporul, îi este dușman. După ce am cunoscut ce am cunoscut, îmi pot mărturisi, nu numai în fața conștiinței, convingerea că Dej, ca și Stalin, n-ar fi ezitat să omoare un milion de nevinovați în numele comunismului. Slavă Domnului, n-a fost nevoie ! Prins în vâltoarea faptelor, actor și figurant, ca și alți colegi, n-am înțeles atunci sensul istoric al evenimentelor deși am asistat la ele dintr-un fotoliu de orchestră. Clarificările au venit târziu, după un intermezzo militar și patru ani de plimbare prin pușcăriile „de pe solul și din subsolul patriei", cum spunea Florin Pavlovici.

După ce s-a dat rezultatul la admitere, m-am înapoiat la Dadilov unde m-am reinstalat în pătuiagul din fundul grădinii, decis să isprăvesc ce-mi rămăsese de citit din Camil Petrescu. Dacă mai rămânea timp, aveam de gând să reiau „Anna Karenina" și „Mizerabilii", în ediția în cinci volume de la ESPLA. N-ai citit-o, mă, o dată ? Ce mai pierzi vremea, se necăjea tata, iritat că nu-l ascultasem și nu dădusem la Politehnică, cum făcuse aproape toată clasa mea. Ziaristica i se părea o facultate primejdioasă, scriai cai verzi pe pereți, nu oferea solidi-

tatea și lipsa de surprize a ingineriei. Să mă fi făcut măcar profesor de română, veneam în sat, aveam ceva cheag, era de colea ? Nici mama nu era entuziasmată. O mințisem că voi da la medicină, pe care n-o puteam suferi. Nutrise dulcea iluzie că va avea un băiat doctor... Singura care râsese înveselită fusese bunică-mea, mama mamei, țărancă aproape analfabetă, știa doar să iscălească. „Ce-ai făcut, mă, mi-a zis, te-ai dus la ziaristică ? Ce vă-nvață pe voi acolo, să vindeți ziare ? Că așa-i spunea lui Gogu al lui Bughe, „ziaristu", vindea ziare la Gara de Nord după război. Da' ăla nu făcuse școală ca tine. Așa o fi acu, măiculiță !" Anul I a trecut repede, cu magistralul Vianu, cu prelegerile profesorilor Almaș și Rosenzweig la istorie română și universală, ale extraordinarei doamne Wald la lingvistică generală și cu cursurile de „folclor" ținute de hilarul Mitu Grosu, pus pe rele când era vorba de fete. Misogin până-n măduva oaselor, l-am auzit odată, la un examen, șoptindu-i asistentului Octav Păun : „Tu vezi ce urâtă e asta ? Cum s-o trec ?!" Una peste alta, n-am învățat mare lucru căci eram prea preocupat de lecturile mele și de scormonirea Bucureștilor în căutarea a ce mai rămăsese din orașul vechi. În facultate se vorbea mult despre scandalul izbucnit în jurul romanului „Bietul Ioanide". După ce l-am citit, cu pachetul de „Carpați" pe un scaun, întins pe patul din cămăruța de pe „Apolodor", Călinescu a devenit idolul pus pe un soclu din care nici până azi nu s-a desprins vreo țandără. I se montase o cabală, în care se băgase, cu drăcească bucurie, un coleg mai mare cu doi ani, Ion Mitran — unul dintre aceia care-și construiesc cu grijă viitorul, fără ezitări și false pudori. Mi se pare că a început, cu Ion Iuga, la „Lupta de clasă" și a sfârșit ca redactor șef la „Scânteia". Cum l-a înjurat de câteva ori **in petto** pe marele Geniu al Carpaților, mă mir că nu și-a păstrat biroul și fotoliul după ope-

rațiunea schimbării la față, dându-le pe mâna și fesele unui redutabil hispanist. Mai avusesem un asemenea coleg, la liceu, Ion Spălățelu, cu știință de carte dar și dăruit cu darul dării din coate, care a ajuns șeful sectorului de presă de la Comitetul Central. Mi se pare că e oltean dar, cum se spunea într-un banc cu Radio Erevan, nu pentru asta îl iubim noi. Cele mai frumoase zile rămân în presesiune, când mă înhăitez cu Gelu Țârlea zis Lao și-o luăm la picior înspre cimitirul Bellu, la învățat. Suim domol dealul Șerban Vodă, ne tragem sufletul pe platoul crematoriului, de unde se vede ca-n palmă toată Valea Plângerii, plină de gunoaie fumegânde, stuf și cocioabe mizere, în care trăiesc oameni, pe unii îi și cunosc, de pe când eram elev la Șincai. Din fața Electrotehnicii se face o stradă, Manu-Cavafu, care dă în Albinei, unde stătea Iozefina, înspre Lemetru. Uzina a fost rebotezată, din Lemaître a devenit „Timpuri Noi", dar indigenii tot Lemetru îi spun, cum au apucat. Pe Manu-Cavafu stăteau două putori vestite, Nuți Corcodușa și Cadar, se aveau bine cu banda din Pieptănari, șuții care au băgat șuriul în Jeg după ce l-au fugărit până la tramvaiul 12. La scara tramvaiului l-au ajuns, l-au înjunghiat în spate iar făptașii au ajuns la canal, în brigada vestitului Stănciugel, împușcat mai târziu de fiica unui „politic" pe care îl aruncase într-un cuptor de var. Banditul a fost ucis la spartul canalului, pe peronul gării de la Dorobanțu. Citisem peste iarnă, sub bancă, în imensul amfiteatru unde se țineau prelegerile de istoria presei, „Anii împotrivirii" a lui Bogza și, cu toate că stătusem la doi pași de Valea Plângerii, n-am mai putut de-atunci să văd sau să-mi amintesc de locurile acelea din Bucureștii de dinainte de buldozer, altfel decât în asociație cu teribilele tablouri evocate de marele scriitor. La catedră, un maior de la DSPA în uniformă, profesorul, citea, într-o lălăială monotonă, și cu o pro-

nunție absolut originală, sute de nume de ziare românești și străine, și, cum n-aveam intenția să le țin minte (las că m-oi descurca eu la examen !), am deschis pe genunchi cartea extraordinarului reporter și-am citit-o, scăpând de plictiseala mortală a cursului. De sus se vedeau ca-n palmă Calea Văcărești și cartierul evreiesc, imensa pușcărie, în fund, deasupra zidului căreia se schița pe cer conturul turlei de la biserică iar în dreapta, unde începea drumul spre Oltenița, pădurea de tei din cuprinsul întinsului cimitir. Căutam o bancă mai ferită și ne-apucam de învățat în freamătul ușor al pomilor. Rătăceam apoi, fără țintă, printre mormintele de la „scriitori" sau căutam statuile deosebite, cum sunt cele lucrate de Romanelli sau de marii noștri meșteri. O dată sau de două ori am avut drept călăuză pe unul dintre cei mai cultivați cărturari pe care i-am întâlnit, descendent al unei vechi familii basarabene, cu ramificații în Ucraina, medievist, specialist în istoria relațiilor româno-ruse. Figură de cneaz, cu liniile aspre și ochii albaștri, se purta ras ca-n palmă, după obiceiul căzăcesc, fără, desigur, bizarul moț. Era victima unei grave distorsiuni de comportament sexual și, în decursul unei îndelungi convorbiri, mi-a explicat-o, detașat, ca și când ar fi fost vorba de altcineva, nu însă fără să cred a fi înțeles că-și punea toată voința în joc pentru ca să poată rosti, aparent liniștit, cuvintele. Era un monstru de erudiție, în linia lui Hasdeu, pe care îl venera, și cunoștea, ca puțini specialiști, istoria artei.

Când ne-am cunoscut, lucra la administrație dar fusese gropar, poate și cioclu. N-am dat în pușcărie peste numele lui dar e greu de crezut că nu fusese vreodată închis. Prea puțini sunt oamenii de valoare care să fi scăpat de canal ! După mult timp, i-am reîntâlnit numele în bibliografii și în fișierele bibliotecilor, stătuse

ani buni la index. Văzându-mă ars de febra cunoașterii, m-a luat într-o duminică și m-a dus la Muzeul de artă de la Palatul Regal. Curând după abdicarea regelui Mihai I, noul regim a lăsat câtva timp slobodă intrarea în palat și-am urcat și eu pe monumentalele scări de marmură, intrând chiar în sala tronului, și prin alte săli cu parchet în mai multe nuanțe, reproducând dispunerea geometrică a casetoanelor de pe tavan. Am rămas uluit ca de o minune dumnezeiască, pe vremea aceea încă nu mă desprinsesem de casele țărănești de la Dadilov, cu podeaua lipită cu lut frământat cu balegă. Nici nu văzusem galeria cu oglinzi de la Versailles. Întovărășindu-l pe omul din cimitir, am petrecut o zi în fața picturilor și ce știu despre modul cum se privește un tablou, din ziua aceea știu. Toată iarna o petrecusem în cămărușele prăfoase ale bibliotecii Ateneului, mică, nepretențioasă, dar cu o colecție de cărți care scăpaseră, ca prin minune, de epurare. Citeam acolo până seara târziu, iar când ieșeam, obosit dar încântat, aveam sentimentul că sunt stăpânul imensului oraș. Fusese un an încărcat de surprize, acest 1953, în care terminasem liceul, unsprezece clase, dădusem bacalaureatul și intrasem la facultate. În '52, fusese zdrobită banda deviatorilor. Fusesem izbiți de repeziciunea cu care se succedau evenimentele, faptul că studiasem cu creionul în mână. „Scurta istorie a P.C. (B) al U.R.S.S.", de fapt viața lui Stalin care-și demasca pe bandă rulantă dușmanii, nu reușise să ne facă imuni la loviturile de teatru de la vârful puterii. Eram învățați cu violența limbajului, nu acest lucru ne frapase, ci destrămarea unei echipe care părea sudată indefectibil. Unde mai erau „Ana, Luca și cu Dej" ? La plenara din mai '52, ultimul a ținut o cuvântare pe care am citit-o toți ca pe un best-seller. Utemist și activist extrabugetar al raionului „Bălcescu", unde făcusem chiar de gardă în unele nopți, întovără-

șindu-l pe un superior al cărui nume l-am găsit, după 38 de ani în cartea lui Pacepa, resimțeam mai acut decât mulți colegi, mai ales dintre nesuferiții de algebriști apolitici, interesați numai de carte, convulsiile politice și am fost, pur și simplu, zguduit de ce se întâmpla în Sfânta Sfintelor. Cum, tovarășa Ana, cu părul ei alb, tăiat scurt, de o intransigență exemplară, Dolores Ibarruri a noastră, revoluționara pură și dură, fusese în stare să-l sprijine pe Luca, să-l susțină, adoptând o atitudine împăciuitoristă care, de fapt, ascundea propriul ei oportunism ? Bine, de acord, Luca introdusese o linie antimarxistă, antileninistă, în care criminală era mai ales ideea stingerii luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, teză antileninistă prin excelență. Avea dreptate *tov* Dej să spună, la consfătuirea pe țară a minerilor : „*Luca a ajuns să susțină că nu dezvoltarea industriei este cheia dezvoltării economice a țării noastre ci creșterea păturilor avute, mai ales de la sate, cu alte cuvinte — creșterea elementelor capitaliste, îmbuibarea chiaburilor, îngroșarea rândurilor chiaburimii. Aceasta* — spunea de la rărunchi *tov* Dej — *este o teză vădit contrarevoluționară, având drept scop restaurarea capitalismului în țara noastră.* (Precum se vede, nimic nou sub soare.) *Luca nega rolul hotărâtor al industriei în construirea socialismului... Pe baza concepțiilor lui dăunătoare, potrivnice liniei partidului și intereselor poporului muncitor, V. Luca, ajutat de elemente dușmănoase cărora le-a încredințat posturile de comandă în acele sectoare ale activității de stat pentru care răspundea, a dus o politică de frânare a dezvoltării industriei mijloacelor de producție și a industriei grele în genere, o politică ce urmărea încetinirea ritmului de industrializare socialistă a țării. E cunoscut că partidul nostru, învățând din experiența construcției socialiste în Uniunea Sovietică, duce o politică de investiții în ve-*

derea stimulării maxime a dezvoltării industriei producătoare de mijloace de producție... Se știe că fondul de rulment e factorul de bază al hozrasciotului, adică a gospodăririi socialiste a întreprinderilor. V. Luca flecărea în mod demagogic despre însemnătatea gospodăririi socialiste, iar în fapt ajuta elementele dușmănoase de sub conducerea sa să submineze organizarea gospodăririi socialiste în întreprinderi". Și tocmai cu un astfel de individ cinic și-a găsit să-și bage în cârd tovarășa Ana ! În comparație cu durerea pricinuită de defecțiunea ei, aproape că nici nu mai are importanță ce-a făcut Teohari Georgescu. Bine a zis tot *tov* Dej : *„Pus de partid într-un post unde trebuia să stea de pază intereselor statului de democrație populară și ale celor ce muncesc, Georgescu a dat dovadă de pierderea vigilenței revoluționare, de lipsă de combativitate și simț de clasă, ceea ce a permis elementelor dușmane să-și desfășoare activitatea vrăjmașă intereselor statului"*. Din această perspectivă, numai cine nu vrea nu vede că participarea lui Teohari Georgescu la grupul deviator anulează tot ce a întreprins, desigur — ca să arunce praf în ochii clasei muncitoare, pe linia ministerului de interne : Canalul, Bicazul, strămutările forțate ale nemților (dar nu numai ale lor) în Bărăgan... La liceu, citisem împreună cu Petrică Logofătu din Brăniștarii de Neajlov, Tică Stere, un machedon pripășit în mod bizar la București, într-o vreme când găseai mai mulți aromâni la Viena decât în orașul de la marginea Bărăganului, cu Gugui, găzar, cum le ziceam noi ploieștenilor, ambițios și repezit, și cu Ion Mitiță, un băiat de lângă Oltenița, care a făcut biologia și acum e profesor, marele articol din „Scânteia" ; era în iunie și mai aveam un an până la bacalaureat, mulți tremurau cu gândul la politehnică și învățau de duduia pământul, nu era de glumit cu Turturica (de care nici nu-mi păsa, o dată ce mă autodecla-

rasem idiot irecuperabil în materie de matematică și eram trecut în consiliul pedagogic fiindcă adusesem liceului un premiu la concursurile de literatură pe capitală). Vestea sciziunii de la vârful partidului și materialele publicate atunci, care ni s-au prelucrat într-un lung șir de ore la U.T.M. și la dirigenție (la organizație — de Nini Iliescu, care mai înainte ne citise cu răbdare și din „Cursul scurt") mi-au produs o stare ciudată, amestecată — de dezamăgire că tovarășii în care crezusem atâta, pe care-i aplaudasem când treceam, plimbându-le portretele, prin fața tribunei și cărora le scandasem numele în lozinci zbierate din rărunchi, sunt niște trădători, unelte criminale în slujba guvernelor imperialiste, a fasciștilor titoiști și a altor dușmani ai cuceririlor revoluționare ale poporului român — dar și, undeva, într-un colț al sufletului, cel mai ascuns, mai obscur și mai închis cu șapte lacăte, de speranță, nici mie mărturisită, că asist la un început al sfârșitului. A venit vacanța mare, am plecat iar la Dadilov, la rația de cincizeci de căldări pe seară pentru udatul grădinii și la scăldat peste zi în Neajlov, la gropan, acolo unde căzuse, chiar în albia râului, o bombă și găseam scoici cât palma, din care făcea mama mâncare cu mult mărar și usturoi. Am citit Tolstoi și Korolenko, traduși în ediții populare, dar Gorki și Șolohov, al cărui „Pământ dezțelenit" mi-a plăcut mult. Era printre personaje un bătrân hâtru, Moș Șciucar, care intra în fel și chip de dandanale din cauză exageratului dar al suptului cu care îl împodobise Dumnezeu, o femeie care-și arăta pulpele ispititoare dar în care comunistul Davîdov, cu simțul lui exact de bolșevic și marea înțelegere pentru om și problemele lui pe care ți-o dă lupta comunistă, a știut să vadă nu întâi și-ntâi muierea frivolă, ci prietenul capabil de dăruire, cu suflet de aur ascuns sub

veșmintele înșelătoare ale ușurătății, rămase de la proasta educație dată de regimul țarist. Pe malul Donului, cazacii rostuiseră o viață nouă, îmbelșugată, dar la noi rămășițele orânduirii burghezo-moșierești, reflectate în gândire, se opuneau noului, erau, cum spunea un poet de-abia ieșit din adolescență care avea să sfârșească tragic, vechi vegetații dușmane. La Dadilov fusese trimis președinte de sfat un muncitor de la „23 August". A făcut ceva treabă la început, a aplicat cotele cum l-au învățat tovarășii de la raion, dar s-a spurcat curând la vinul tare și acru de „1001" și la țuica de corcodușe și a început să umble mai mult pe două cărări. I-a luat locul Vânătoreasa, nevasta unui subofițer de la unitatea de artilerie de la gară. Ea și-a dat iute seama de ce nu vor oamenii să intre în colectivă, *geace*, cum îi spuneau țăranii, i-a suit pe toți chiaburii satului, vreo unsprezece-doisprezece, într-o căruță cu boi, l-a pus pe gornistul de la sfat să scrie cu cretă roșie pe loitre „lipitorile satului" și i-a plimbat pe ulițe o zi întreagă. A fost arătat satului și demascat și nea Stănică, vecinul nostru, care n-avea pământ dar vindea gaz și sticle de lampă, fiind astfel printre exploatatori. Cei mai slabi de înger s-au înscris. Mulți au plecat să lucreze la București, la prefabricate, în Progresu, alții au ajuns tocmai la Vulcan sau la uzina de mașini grele, *umeghe*, strămoașa faimoasei IMGB din iunie.

În primii ani de după război, în toată comuna erau cinci-șase biciclete ale ceferiștilor care făceau naveta la depoul de la Filaret. Pe urmă, numărul acestora a crescut nemăsurat, la sfârșitul anilor '50 navetiștii au plătit să se construiască un hangar la gară. Mulți au plecat în jungla de beton proaspăt răsărită între cele două șosele, a Giurgiului și a Olteniței, în Berceni, Popești-Leordeni și Progresu. La câmp ieșeau doar babele cu șorțuri de americă antijeg și gumari, aidoma celor pe

care le-am văzut acum doi ani, în plină perestroikă, în pepenăriile de pe marginea șoselei care duce la Samarkand, de m-am frecat la ochi. Pentru ca nici fratele meu Emil, încă la liceu, nici eu să nu avem necazuri cu originea noastră socială mic-burgheză, mai ales că fratele mamei fusese ofițer pe frontul de est iar cumnatul tatei — popă la Chiriacu, părinții au „donat" statului cele două hectare de pământ pe care le avea mama de zestre. Ne-a rămas grădina. În septembrie am plecat la facultate; Emil a început ultima clasă de liceu, seria lui a terminat cu zece clase. Ne-au venit profesori noi, unele cursuri erau comune cu filozofia și cu științele juridice, în amfiteatrul de jos, de la drept. De două ori pe săptămână îl ascultam pe Leonte Tismăneanu despre care se spunea că și-a pierdut o mână în '36, în Spania. Pe lângă tactul și atitudinile paterne ale lui Al. C. Constantinescu, regretatul decan, ori bonomia rafinată profesată de Athanase Joja, Tismăneanu — despre care gurile rele spuneau că-l cheamă în realitate Tisminețchi și că e mai aproape de Haifa decât de Tismana — părea casant, scrâșnit, inflexibil. Stalin murise cu un an și jumătate în urmă; noi fusesem încolonați și duși, în acele zile de început călduț de martie '53, la poarta ambasadei de la șosea unde scoseseră o masă pe care stătea deschisă marea carte de condoleanțe. Până să ne vină rândul am tras o bâză zurlie sub privirile profesorilor care se făcuseră ca turta de ceară. Se înfăptuise actul desacralizării, idolul coborâse de pe soclu, se urcase pe catafalc și plecase să-i țină tovărășie lui Vladimir Ilici întru eternitate. Sau cel puțin așa se părea.

Printre studenții anilor de atunci, eu eram dintre cei care percepuseră viața prin raportare la greutatea traiului la țară.

Nu aveam motive să cred că noua orânduire nu ne va aduce fericirea. Altor tineri, poate, provenind dintr-o

altă zonă a societății, li se va fi explicat de către părinți ce fusese înainte. Țăranii nu trăiseră strălucit nici pe vremuri. Eu eram la a doua generație de la abandonarea opincilor ; rudele lor avuseseră un cuvânt de spus în politica interbelică și chiar înainte de făurirea României Mari. Știau mai multe decât mine, educația lor fusese făcută în case unde se moșteneau din generație în generație biblioteci masive, cu mii de volume.

Unora li se inculca deja în familie tehnica dublei gândiri ; nu se ajunsese, în anii aceia, la folosirea ei generalizată la scara întregii țări, ca normă de supraviețuire, cum genial intuise Orwell că se va întâmpla. Venind în vacanțe acasă, în satul de pe Neajlov, la o aruncătură de băț de Călugăreni, în câmpia Burnazului, vedeam că țăranii o duc greu, că muncesc din răsputeri, — cei mai mulți — desculți de când da firul ierbii până cădea prima brumă. Noua putere afirma că vrea binele tuturor celor ce muncesc, de la orașe și sate. De ce să n-o fi crezut ?

Propaganda ideologică, abil făcută încât să nu lase nici o vârstă în afara îndoctrinării, bombarda prin presă și radio populația unei țări întregi. Nimeni dintre cei care trăiau în colectivități organizate de stat, cum erau și studenții, ori din leafa pe care o dădea singurul care putea face acest lucru, adică tot statul, nu se putea sustrage propagandei. Între timp, fuseseră create organizațiile care îl preluau și-l prelucrau pe copil, neslăbindu-l nici ca adolescent, nici ca tânăr. Apăruseră sute de cărți și broșurele despre „eroii clasei muncitoare", despre ilegaliști și lupta acestora împotriva burghezo-moșierimii și slugilor ei odioase, Siguranța și Poliția. Promisiunile de mai bine stăteau la temelia acelei vaste întreprinderi de îndoctrinare, laolaltă cu rescrierea istoriei naționale și cu înrădăcinarea sentimentului de dragoste și admirație față de Uniunea Sovietică.

Cei în vârstă, părinții — cel puțin în cazul meu — se fereau să insiste asupra adevărului, conștienți de primejdia de a-i inculca copilului o atitudine critică, ușor de evidențiat în mediul școlar, și de a-l face astfel o pradă sigură pentru activiștii U.T.M.-ului.

Pe de altă parte, îmi plăceau scrierile anilor aceiora, cărțile autorilor sovietici traduși aproape imediat după război, Fedin, Simonov, Fadeev, Șolohov, romane masiv reprezentate în bibliotecile școlare, epurate cu grijă de tot ce ar fi putut întări sentimentul de apartenență la poporul român, de toată istoria lui cea adevărată. Cu timpul, propaganda a început să dea roade. Partidul comunist se insinua peste tot, începuse să determine gândirea și comportamentul multora dintre tineri.

Îmi amintesc de un bal dintr-una din nopțile de vară, la căminul cultural de la Comana, sat mare, unde ne-am dus și noi, cei doi-trei studenți de la Dadilov. Ne cunoșteam între noi, toată lumea se cunoștea. Noi erau doar figurile a doi fârțângăi cu pieptene în buzunarul de la cămașă, pantaloni bleumarin și pantofi roșii. Ăștia sunt de la raioanele UTM, de la Vidra, mi-a spus cineva. Apoi nu m-au interesat până când acordeonistul balaoacheș a anunțat, răcnind, în atmosfera năclăită de praf și de miros acru de sudoare, „dameștango". Fetele, liceene, s-au repezit ca ulii la cei doi, smucindu-i pe apucatelea, care pe care. Am privit scena amuzat și contrariat.

Cum să-i lași pe studenți și să te guduri pe lângă niște neisprăviți care vorbeau cu „ci este" ?! Abia târziu, după ani, mi-am dat seama că oamenii de partid, indiferent de eșalon, reprezentau pentru fetele acelea, ale căror mame avuseseră copii la vârsta lor, o virtuală partidă. Un simț ascuțit al interesului imediat ? Un soi de, hai să-i zicem, fripturism ? Între timp, viitorul fericit pe care-l făgăduiau discursurile lui Gheorghiu-Dej

și lozincile de pe case, „Scânteia“ și dările de seamă de la ședințe, propagandiștii și agitatorii „de la om la om“, părea tot mai înceţoşat.

În facultate, îndoctrinarea devenise agresivă. Agresive erau și frazele lui Lenin din „Materialism și empiriocriticism“, disecarea furibundă a tezelor lui Mach și Avenarius, ura împotriva a tot ce nu însemna doctrina marxiștilor. Stalin era și mai dur, și mai direct. Rudimentar. Ajunsese obsedantă stereotipia frazelor și, ce era și mai grav, începusem să înţeleg că suntem supuși unei formidabile averse de vorbe. Citeam „Scânteia“ și mă închipuiam gazetar, cu carnetul în mână : interviu cu *tov* Ciupercilă de la raion, reportaj despre vaca Porumbița (nu e glumă, a „ținut“ câtăva vreme pagina întâi a „organului“) și suratele ei, articol de înfierare a imperialiștilor anglo-americani și uneltelor lor de la Seul... Merita să faci facultate pentru asta ?! Nu cumva avusese dreptate bunică-mea ?! În anii aceia, studenții făceau — băieții — o zi de armată pe săptămână și două convocări de câte o lună, vara, și ieșeau la absolvire sublocotenenți în rezervă. Îmi plăceau armele ; mă apropiasem de maiorul Costin, unul dintre ofițerii catedrei speciale de la Universitate, militar distins al vechii Armate Regale, scăpat ca prin minune de epurare, de trecutul la lopată, și ajunsese instructor la noi.

Avea caracter, ținută, demnitate. Vorbea puțin și doar când trebuia. Mi-am închipuit că armata e teritoriul ferit de invazia vorbelor, de zgomotoasa agresiune a „doctrinei“. De ce să nu las facultatea, să nu mă duc la școala militară ? Fratele mamei, unchiul Caragea, nu făcuse la fel, nu plecase de la drept, după doi ani, și se înscrisese la școala de ofițeri ? Cât aveam să mai suport lălăiala unora ca Vladimir Tismineţchi ? Încă nu apăruse Nichita Sergheievici la tribuna celui de-al XX-lea Congres ca să povestească activului de partid o parte din

ce știa, ca răzbunare pentru serile de la Kunțevo, când Tătucul, zâmbind diabolic de dulce, îl punea să se dezbrace în cămașă și izmene flanelate și să joace gopacul pe masă, printre sticloanțele de votcă' și farfuriile cu icre negre. „Joacă, Nikitușka, joacă !“ Și Nikita rămânea cu ce-i dăduse madam Hrușciov să-și pună pe dedesubt și țopăia, sub privirile diabolice ale lui Stalin și cele perfid-compătimitoare ale lui Lavrenti Beria. În anii aceia mi-a șoptit Valerii Seniatinski la ureche : „La Congresul XX s-a văzut cum merge treaba, unșpe ani pe genialul l-am pupat în cur degeaba“. Deocamdată, însă, Cel Mai Mare Erou Al Istoriei se odihnea sub granitul mausoleului și tinerele perechi care voiau să le meargă bine plecau de la ofițerul stării civile ca să se agațe la eterna coadă care brăzda Piața Roșie. Iar dincoace, în inima Bucureștiului, într-un amfiteatru de la Drept, un profesor de marxism ne bombarda timpanele cu istoria gloriosului partid al bolșevicilor. Mi s-au învălmășit în cap într-un joc halucinant de noțiuni și sintagme, Bakunin și „Narodnaia Volia“, Plehanov și Halturin, „Ciornîi Peredel“ și „Uniunea de luptă“ de la Petersburg, „Ce-i de făcut ?“ și zimmerwaldienii. Neștiind nimic despre comuniștii români și istoria partidului, în afară, desigur, de faptul că au luptat mereu eroic pentru binele poporului și suveranitatea României, în toți anii negri când țara a fost jefuită și împilată de burghezo-moșierime și regi, nu m-am mirat deloc de mutarea, în adâncă clandestinitate, a Congresului II al social-democraților ruși de la Bruxelles la Londra, unde s-au transformat în bolșevici, nici că nu s-au adunat la Moscova ori la Petrograd. Într-o bună zi, fără să-i fi suflat tatălui meu vreun cuvințel despre ce vreau să fac, m-am hotărât să plec din facultate. Era într-o perioadă când făceam conspecte, până seara târziu, la biblioteca facultății de filozofie.

Îmi aducea cărțile o fată cu pulpe masive, la care mă uitam pofticios și care îmi evoca versul lui Bogza — „fată galbenă, cu pulpele ca lumina marilor bulevarde". Făceam, dacă țin bine minte, fișe la „Stângismul — boala copilăriei comunismului". Ca să mă destind, citeam intermitent „Infernul", în traducerea lui Coșbuc. Apoi m-am pomenit că las de tot deoparte cartea lui Lenin și, când am terminat „Infernul", m-am prezentat la comisariatul militar al raionului „Lenin". M-au trimis la școala de ofițeri de infanterie.

Mă îmbiase și un maior recrutor al securității, pentru școala de la Oradea, dar l-am refuzat politicos. Mi-am adus aminte cum l-au ridicat, noaptea, pe un om de pe Rusa, nea Ion Buzatu. Se urcase, beat, pe gard, de 23 August și se răstise la câțiva gură cască „M-am îmbătat, mă, de necaz, c-așa trebuie să facem cu toții de ziua nenorocirii noastre". Lumea șoptea c-au venit cu duba neagră, i-au scotocit casa și l-au luat la raion, la Vidra. Mi-am adus aminte — și am declinat oferta. Maiorul n-a insistat, a zâmbit numai și a notat ceva într-un carnețel. Iar eu am pășit pe drumul care ducea spre glorioasa carieră a armelor.

. . . . . .

Am fost arestat în curtea din spatele Facultății de drept, la 25 martie 1959. În toată acea dimineață am fost urmărit, de la căminul de pe Doamnei până la rondul Scriitorilor și la careul șahiștilor din Cișmigiu și de acolo la facultate.

Erau doi, îmbrăcați la fel: pălăriuțe tiroleze, lodene verzui, pantaloni bleumarin. Unul foarte înalt, solid, rotund la față, celălalt șcund și uscățiv. Pat și Patachon. Nu-mi explic cum, dar am intuit într-o străfulgerare că *ei* sunt. N-am avut timp să-mi fie frică, ori frica

rămăsese în pădure, cu o zi în urmă, când mă plimbasem îndelung cu mama, neobișnuită cu atâta atenție din partea unui copil care nu dădea cu lunile pe acasă, în disperarea de a nu-i putea spune că *știu* și că *nu se poate altfel*. Pe avizierul de lângă ușa secretariatului, o foaie bătută la mașină : „Nr. cutare din... martie 1959. Sunt exmatriculați prin ordinul Ministerului Învățământului Public, fără drept de reînscriere, ca dușmani ai poporului, următorii — (cele șase nume, cărora li se adăugau încă două-trei). Rectorul Universității va duce la îndeplinire prezentul ordin ș. c. l. Ministru..." Am intrat să-i iau actele. Madam Comșa sau madam Coadă, nu mai știu care dintre secretare, a căscat gura de uimire, s-a ridicat și mi-a spus — fugi jos, la cadre, actele sunt acolo. Mințea. M-am uitat în ochii ei, i-am spus — acum ne ia de la cadre ?. și am ieșit. La parter, lângă laboratorul de criminalistică al profesorului Camil Suciu, unde troma juna Mioara care făcea canotaj și avea pulpele bronzate, l-am întâlnit pe colegul meu Dumitru Chirilă. L-am tras după mine pe banca din parc. Scoate repede tot ce ai prin buzunare ! — i-am luat țigările și chibriturile.

Era lângă mine când a venit piticul. A întrebat, stupid și politicos — domnul Mihalcea ? Am dat din cap, a scos din loden o legitimație cu fotografie, n-am reținut numele, mi-au atras atenția epoleții de locotenent-major. Am pornit pe lunga cărare dinspre bulevard, el în față, ca și când ar fi fost sigur că n-am să fug. În spate era un mic crâng, ce ieșea în Plevnei, pe la Construcții, aș fi putut să fug pe acolo. Sau să-i dau un pumn în cap, eram destul de solid, făcusem box la „Știința". N-am făcut nici una, nici alta, l-am urmat ca un cățel. Dinspre poartă venea fuga celălalt, înaltul, parcă speriat și mi-a trecut fulgerător prin cap că i s-o fi făcut frică să nu fug. M-au băgat la mijloc. S-a prelins din forfota străzii o

mașină prădădită, un Dodge vechi. Nici n-aș fi băgat-o în seamă. La volan, un tip cu mustăți groase, răsucite și șapcă de piele în opt colțuri. Blazonul șmecherilor de pe Grivița. M-au înghesuit între ei în spate. Mașina s-a pus în mișcare, prăjina s-a lăsat brusc, cu toată puterea pe mine, m-am pomenit cu capul pe genunchi, i-a azvârlit scundului — pune-i ochelarii. N-am, i-am uitat, a răspuns stârpitura. Șoferul le-a întins un ziar peste umăr, mi l-au pus pe cap. Am ghicit că trecem peste podul de la Chimie, că mergem înapoi către Elefterie, că ne întoarcem pe bulevard, că trecem iar peste un pod. Când am simțit că mașina urcă — motor excelent, torcea ca o pisică, doar carcasa era veche — am știut că sunt dus la Uranus. Pe vremuri fusese arsenalul armatei, treceam zilnic pe lângă el, nu pe trotuarul din dreapta, erau santinele, pe vizavi, unde era școala, și coboram către Mihai Vodă, pe lângă arcul, cu poarta veșnic căscată, de la Arhivele Statului. Prin '48 sau '49, nu mai țin minte, am văzut la etaj un flăcău în cămașă și izmene, în picioare, ținându-se de gratii și privind în stradă. Mai târziu au apărut stănoagele de lemn, santinelele, iar peste geamuri s-a dat cu vopsea. Vechitura s-a oprit, am auzit un țăcănit metalic, o scârțâitură, au luat jurnalul, am coborât. O curte triunghiulară, apoi am fost împins pe niște scări într-o încăpere unde se afla doar o masă. A răsărit din pământ o pocitanie cu un șort kaki peste uniformă. Aș minți dacă aș spune că n-am văzut om mai urât. Am văzut, tot acolo, mai târziu, la o anchetă de noapte. Potca m-a pus să scot cureaua, fularul și șireturile și să le pun pe masă. Apoi mi-a întors toate buzunarele pe dos. A oprit cutia de chibrituri, mi-a înapoiat țigările. Mi-a cerut pantofii. Purtam o pereche cu blacheuri îngropate. A scos un patent, a tras blacheul de la un pantof, cu un rând de talpă din toc. Al doilea n-a vrut să se desprindă. M-a înjurat — pune-l în p... mă-tii

așa, și mi l-a dat înapoi. Îmi sta pe limbă să spun cum vrei,domnule, să merg așa prin oraș ? dar am tăcut. Cu pantofii ăia am mers șontâc-șontâc la toate transferurile, până târziu. Nu mai știu ce s-a ales de ei. A venit un vlăjgan cu pantaloni de cizmă dar încălțat cu papuci moi, cu talpa de pâslă, mi-a spus dă, mă, capu-ncoace și, fiindcă pricepeam greu, m-a tras scurt de păr și mi-a pus ochelarii. Apoi m-a împins de cot, am înaintat în beznă, m-a oprit smucit, a ciocănit, am intrat într-o cameră mare, luminată violent. M-au pus să mă dezbrac în chiloți, m-au sucit, m-au răsucit, m-au măsurat, erau doi, un bărbat și o femeie. Bărbatul i-a dictat : 1,73 — 65, treci „nu" la semne particulare. M-a fotografiat, de data asta femeia, în două poziții, cu un aparat mare, de lemn cu cârpă neagră, ca pentru pozarii de mirese. Bărbatul mi-a apăsat degetele pe o placă dată cu ceva negru, cleios, apoi mi le-a răsucit, unul câte unul, pe un carton pe care femeia scrisese numele meu și 13 august 1936, București. El a adăugat niște cifre, vlăjganul mi-a pus ochelarii, m-a înșfăcat iar de cot și m-a dus într-un birou înalt, foarte înalt, luminat de o fereastră pusă chiar sub tavan. Un bărbat mai degrabă scund, cadaveric — sau poate lumina era săracă — cu obrajii scobiți și linia bărbii netă m-a privit îndelung. Te așteptam, Mihalcea, mi-a spus. Ca pe un cireș în floare, i-am răspuns, idiot, nu mi-a venit altceva pe buze. Insul s-a uitat la mine ușor batjocoritor, cu o iritare stăpânită, a tras sertarul, a scos un baston de cauciuc, l-a îndoit, fără să mă slăbească din ochi, l-a dezdoit, l-a pus la loc, a împins sertarul. S-a sprijinit cu podul palmelor de marginea biroului și a silabisit, cu aceeași privire pironită pe mine : Mă cheamă Voicu, sunt bulgar și încăpățânat ca un bulgar. N-ai vrut să ne ajuți, Mihalcea...

Am înțeles fulgerător : îmi aducea aminte de scandalul din școala militară, de deconspirarea contactului

meu cu contrainformațiile și dezvăluirile făcute colonelului Ion Ștefănescu, șeful școlii. Le plăteam acum și Voicu se bucura, ca o canalie, că am ajuns pe mâna *lor*.

. . . . . .

Totul e relativ. Absolută a fost doar dorința de a deveni ofițer. S-au risipit aburii beției de pe trenul care ne-a dus la Sfântu Gheorghe și larma cumplită, zbieretele, cântecele care au însoțit vagonul bucureștenilor până pe la Brașov. Examenul a fost o formalitate, ultima triere s-a făcut la controlul medical. Colegii descoperă repede că am făcut aproape doi ani de facultate și-mi spun, cu o undă de dispreț amical „Studentul", „Ui' la el, mă!" rânjește Ortacu, politrucul companiei, când palma mea plesnește, sonor, patul armei cu exact atâta timp în urma celorlalți cât trebuie ca ochii tuturor să localizeze locul infracțiunii și pe infractor. Ne instruim cu puști rusești Mosin-Nagan model 1893. Sunt cât noi de înalte iar când le punem baioneta triunghiulară și mărșăluim în mantăile până la pământ, semănăm cu plutoanele lui Budionnîi. Armele noastre au făcut războiul ruso-japonez, primul război mondial, al doilea. Colonelul Paulenco, consilierul sovietic, singurul ofițer care are trăsură la scară (împreună cu colonelul Ștefănescu, șeful școlii) spune că marele popor frate de la Răsărit ne-a dăruit aceste arme. Unul dintre puținii ofițeri ai fostei armate regale române rămași ca profesori în școală — Hrițcu sau Malamuceanu, nu mai știu care, îi spune lui Virgil Ciobotaru, distins ofițer topograf, profesor și prieten, și Virgil mie, că n-a fost nici vorbă de cadouri, pe ruginile alea nenorocite, coșmarul armurierilor, românii au dat grâu cu vagoanele și cu trenurile. Rușii trebuiau să plătească să scape de ele, să fi zis

mersi că le ia cineva de pomană. Noi însă am dat grâu pe ele. La stația de radioficare, Balaci, scamatorul din anul II, pune în fiecare dimineață și în fiecare seară cântece rusești sau muzică ușoară de-a noastră. Ne trezim, cu câteva clipe înainte de urletele căprarilor-elevi, în acordurile unui cântecel foarte luminos :

Peste vale, peste deal,
Trece-o mândră pe un cal,
Tropa, tropa, tropa, trop,
Când la trap, când la galop.

Restul l-am mai uitat. Ea, amazoanca, pusese pe spinarea armăsarului un tarhat considerabil :

În desagii mari și grei,
Oare ce-o avea în ei ?

Pe scurt, fata ducea mâncare unor întovărășiți de tip TOZ care munceau cu spor din zori și până în seară și le trebuia ceva cald. Seara, după ce ne văcsuim cizmele (partea de jos — piele, carâmbul — mușama), le aranjăm în așa fel încât elevul-sergent din anul trei, când se dă pe spate, cu un ochi închis și celălalt holbat, să nu vadă decât o linie. „O linie, că vă ia dracu. Studentule, cu tine vorbesc !“ Când se stinge becul, în ultimele clipe înainte ca reverberațiile luminii să dispară de pe retină și să cădem într-un somn de plumb, mai auzim în difuzor :

Doi ochi albaștri, ca cerul de azur,
Ah, ce nopți au trăit marinarii,
Numai cerul și marea-mprejur...

Cu asta, educația noastră culturală a luat sfârșit. Băieții din anii mai mari provin fie din școala de poli-

truci de la Ineu, desființată, fie din școli profesionale. Colegii mei sunt altceva, în seria noastră toți au absolvit școli medii tehnice. Sunt spirite practice, care înțeleg să înghită cei trei ani de „privațiuni pe care le impune viața de ostaș", cum grăiește regulamentul, fiindcă, la capătul lor, vor veni imensa ladă de lemn, unde ți se pun de toate, de la batiste și ciorapi până la șanuri și căciula de bibiret, ordinul 50 și leafa sigură. Dintr-o manta poți să-i faci nevestei palton, e ceva, nu ? Când se apropie primăvara, băgam de seamă că, la raportul de dimineață, comandanții trag cu coada ochiului la cer. Dacă e frumos și se vede o rază de soare, intrăm în clase, „diviziuni", cum li se zice. Să vină, însă, un strop de ploaie că îndată încep să se audă ordine zbierate către batalionul înșirat pe platou. Ne repezim la rasteluri, înșfăcăm Mosinul, masca de gaze, telemetrele, plăcile de bază și țevile aruncătoarelor, tăblițele-țintă și, cărând în spinare mitralierele Maxim și puștile mitralieră Degtiariov-Pihota, o luăm voinicește spre Dealul Păiș, de unde ne întoarcem uzi leoarcă, tăvăliți ca porcii și rupți de foame. Zilele se scurg ritmate uniform : deșteptarea, înviorarea, instrucția, masa, ora de somn obligatoriu (n-ai voie să citești), studiul în diviziune, liber pentru scrisori, văcsuirea, țigara de voie, stingerea și iar deșteptarea, înviorarea, instrucția... În primele trei luni, șocul a fost așa de dur, iar programul, punctat de căprari cu urlete și fluierături, atât de minutat încât fantezia aparatului meu excretor, rămas încă cu deprinderile haotice din civilie, mă pune la grele încercări. Apoi, mă obișnuiesc. Cu ce nu mă obișnuiesc, este gândul că, după ce voi fi eu, cum și sunt, căprărit încă doi ani, îmi va veni rândul să-i căprăresc pe alții. Surugiu, comandantul companiei, care-și petrece și duminicile în cazarmă și e totdeauna îmbrăcat impecabil, nu trăiește decât ca să dea și să primească ordine. Mulți colegi — la

fel. Rareori, ritmul de ceas al scurgerii orelor este întrerupt de către un fapt divers care capătă prin contrast proporții colosale.

La rusă avem o profesoară din oraș tânără, drăguță, ușor intimidată de privirile apăsate pe care o haită de lupani flămânzi le plimbă pe trupul ei, pe șoldurile cambrate când se-ntoarce ca să scrie la tablă : I pașli, pod flagom alîm / Iz nevedomoi zemli, / Po Mascovskomu Kanalu / Caravanî, carabli... O privim țintă, fără să auzim ce spune. Și, în timp ce scrie, într-o liniște totală, Marian G., care a ațipit cu creionul în poziție de scris, emite un pârț sonor, ca sunetul de batistă sfâșiată din schița lui Courteline. Holbează ochii încremenit, purpuriu de rușine, în timp ce plutonul explodează într-un râs homeric. Mă sinucid, zbiară Marian, se repede la fereastră, o deschide, se aruncă în gol... și cade ca un sac pe pavajul aflat la doi metri, diviziunea aflându-se la parter. Sinucigașul s-a ales cu un picior scrântit, multiple julituri și o pagină în cronica școlii. Alteori, dungi negre barează pieziș filele acestei cronici. De pe frontiera cu Tito a fost adus, în sicriu închis, băiatul bucătăresei. Îl punem pe platforma unui camion, îl ducem la cimitir, politrucul școlii rostește un scurt discurs în care pune în lumină calitățile morale ale defunctului (pe care nu l-a văzut în viața lui), îi subliniază jertfa, îl declară erou, tragem trei salve, pământ peste sicriu, gata. Preotul nu se arată, l-a slujit în secret la femeie acasă. Apoi politrucul, la un pahar de țuică, îi spune lui Virgil — și de la el, aflăm noi, că răposatul, ofițer de grăniceri pe la Săcălaz sau la Jebel, ar fi tras într-un fugar român care apucase să treacă, ziua în nămiaza mare, pe pământ iugoslav. Soldatul sârb din mirador a pus pușca-mitralieră pe ofițer și l-a curățat. „Te-apucă groaza — ar fi povestit căpitanul — aproape că l-a tăiat în două!" Uităm incidentul, mai ales că survine o ciudățenie, nu

știm cum s-o luăm : într-o zi, sub umbrarul din enorma curte a școlii unde, de obicei, se țin lecțiile politice, la instrucția focului ni se dictează, iar noi scriem în caietele noastre cu filele numerotate, ștampilate și iscălite; pe care nu avem voie să le ducem în dormitor, caracteristicile unor arme din dotarea infanteriei S.U.A. Sunt atât de deosebite de Mosin-Naganurile cu care ne-au blagoslovit frații noștri încât rămânem pe gânduri. Ne dăm seama că datele sunt arhisecrete dar nu îndrăznim să gândim — iar dacă gândim, nu îndrăznim să discutăm, că au fost obținute prin spionaj. România nu face spionaj, asta e clar, cu mârșăvia asta se ocupă în exclusivitate statele capitaliste, orice discuție este inutilă. Poate că însă marea vecină și prietenă... A, nu, nu se poate ! Tocmai fiindcă se știe cât sunt de parșivi occidentalii, de ce sunt în stare, noi ne-am făurit o puternică armă de ripostă, contrainformațiile. La școala noastră, cu rang de divizie, sunt doi — locotenentul major Vântu și locotenentul Mircea. Nu primul e șeful, chit că e mai mare în grad. Al doilea, cu epoleți de infanterist (Vântu arborează zmeuriul cavaleriștilor dar n-a urcat în viața lui pe un cal), e superiorul celui mai mare în grad. Nici Uniunea Sovietică nu se ocupă cu dezgustătorul obicei de a trage cu ochiul în ograda altuia încât când, în aceeași zi, cel ce ne vorbise despre complicatele puști cu infraroșii și grenadele-capcană pe care unchiul Sam le bagă în ranițele tinerilor americani, vine înnebunit și ne confiscă terfeloagele, le dăm imediat și ne facem că uităm incidentul. Se mai întâmplă ceva : jucăm fotbal pe stadionul de sub deal, cu urlete și fluierături, anul unu, contra anul doi. Pera, mic și iute, îi driblează pe Daolică și pe Militaru, se apropie de poartă și... arbitrul fluieră puternic, încremenim în poziție de drepți, au venit șefii, ni se dă „de voie" și ascultăm, cu sufletul la gură, cum a fost atacată ambasada noastră de la

Berna, cum a fost ucis șoferul Aurel Șețu, de către un legionar cu suflet hidos, unul dintre acei transfugi care fac spionaj fie pentru nemți, fie pentru englezi, fie pentru sârbi, la alegere. Ăștia spionează cum respiră, singurul antidot e să ne ținem gura. Nici o vorbă, cu nimeni! Dacă n-ar ști și ultima slujnică din Sfântu Gheorghe că aici e școală militară ar fi excelent dar nu se poate, e prea târziu, avem dunga galbenă ca dovleacul la caschete și la epoleți.

Maiorul Andrieș, șeful ciclului științe politice, are o metodă infailibilă, cu care pui în fund orice spion. Indiferent ce te-ntreabă el, tu răspunzi — da' de ce mă-ntrebați? Pe urmă n-ai decât să fii atent la răspuns și l-ai demascat. Totul e să fii vigilent, că spioni, har domnului, sunt peste tot. Ca regulă generală, ei vin tocmai din America, unde e patria lor, ajung în Iugoslavia — aici se odihnesc, învață perfect românește în trei săptămâni, dacă nu sunt fugari, în care caz sar peste învățarea limbii — nu-i așa, apoi trec Dunărea înot, sau folosesc plute pneumatice sau vin cu balonul, mai rar cu avionul, și se pun pe spionat. De obicei, se aciuiază prin nodurile de cale ferată unde se ung cu păcură și notează pe un carnețel, cu cerneală simpatică, numărul vagoanelor, ce conțin ele etc. Trebuie să fiți foarte vigilenți, conchide maiorul, iar noi băgăm convinși instructajul la cap. Unde-i un spion de-alde d-ăștia, să-l răsucesc eu — „Da' de ce mă-ntrebați?" iar el să nu știe pe unde să scoată cămașa. Cert e un lucru : sunt peste tot. Nici nu mi-aș fi închipuit, pe vremea când, plin de o inconștientă nepăsare, glumeam cu colegii și râdeam toată ziua din te miri ce, câți spioni și sabotori ne pândesc. Nu mi-aș fi închipuit, însă, nici monstruoasa, tentaculara existență a unei caracatițe care începuse să-și strecoare brațele prin toate fisurile corpului social, nici că, în curând, avea

să mi se schimbe tot cursul vieții. Nu trecuse prea mult de când îmbrățișasem glorioasa carieră a armelor, de când jurasem să apăr patria și partidul chiar cu prețul sacrificiului suprem, ne apropiam de sfârșitul primului an de școală și mai aveam încă doi (= 730 de zile), iar zilele treceau într-un ritm infernal de încet, invers proporțional cu îndesirea exercițiilor de târât prin noroi și de frecat până la amețeală ruginile cu care eram instruiți. Primăvara venea greu, nu ne aflam prea departe de podul românesc al frigului dar eram foarte tineri și rubăștile se uscau pe noi până la cazarmă, doar obielele rămâneau umede, în cizmele jumătate toval, jumătate pânză cauciucată.

Prin aprilie i-am zis ceva unui încheietor de pluton din anul III, parcă l-am revăzut peste ani, era dintre cei care au făcut întâi academia militară și pe urmă i-au obligat să-și facă liceul. Căprarul m-a raportat, comandantul de pluton, un locotenent ochelarist, m-a șters de la învoire. În schimbul unei săptămâni de întoarceri la dreapta, la stânga și la stânga-mprejur, de urinat la ordin, de arpacaș cu oase, de atacuri pe Dealul Păiș cu strigăte de ură și trecerea inamicului prin baionetă, aveai dreptul duminica, între orele 14 și 18, să casti gura pe Corso, să pendulezi între școală și fabrica de țigări, să umbli cu cârdul, stânjenit de uniforma strânsă pe gât, care-ți comprima nemilos înghițitoarea și să te uiți hulpav după pulpele vreunei Iloṇka sau Erzsebet — să te uiți, nu să te și apropii de ele dacă nu voiai să fii cotonogit de tineretul indigen. De când țâșneam pe poartă ca o ghiulea din tunul de 75 din dotarea regimentului și până la reintrarea pe aceeași poartă unde un ofițer de serviciu te mirosea cu aerul că se uită să vadă dacă nu ți-ai uitat copca gulerului descheiată, de-abia dacă apucam să facem două ture și să bem o sticlă-două de bere în grădina de la Gabor Aron, într-o învălmășeală

de „ioi“ și „fekete Kukyo égemek“, de țâțe tari și crupe pleznite cu palma. Mă raportează, cum zic, mi se taie învoirea și mă-ntind pe pat, în dormitorul pustiu ca după-amiaza păguboasă de duminică. Peste puțin, a intrat un coleg. Graur, lucios și smolit la față ca un țigan. Ce-i cu tine, Magraoane, zic, n-ai plecat ? Tu nu vezi, mă, îmi răspunde cu năduf, i s-a părut lui Surugiu că n-am bătut ăi trei pași de front când l-am salutat și m-a-ntors din drum. Ascultă, zic, iluminat brusc, ia hai noi pe la gard, cărel poteca și mai dă-i în..., pe cazarmagiii ăștia ! Peste un sfert de ceas eram în storiștea noastră de la Gábor Aron, cu paharele în față, înmuiați în fum și putoare, și poate că n-ar fi aflat nimeni dar ne-am îmbătat și am întârziat peste sorocul celor patru ore cam cu vreo douăzeci de minute. Dezertor, au rostit sentința Surugiu și ceilalți frontavoi, bucuroși că ne așteaptă batalionul disciplinar. Terminați cu tâmpeniile, sunt tineri, e prima abatere, s-a opus colonelul Ion Ștefănescu, șeful școlii, om de mare caracter. Ca și căpitanul Hriţcu, comandantul batalionului nostru, ca și maiorii Malamuceanu și Grigorovici, oameni cu războiul făcut în amândouă părțile, ca și Stoleru, proaspăt venit de la „Frunze“. Ce câștigăm ? Au făcut isprava, îi pedepsim. Cine e inițiatorul ? Aha, el ? Bine, zece zile de arest, să-și bage mințile în cap. Celălalt, cinci. Așa am ajuns în odaia unde lavița de scânduri se lipea ziua de perete iar noaptea ploșnițele, oprite de bariera liniei trase cu gaz pe podea, se urcau pe pereți și-și dădeau drumul peste noi. Le spuneam „parașutiști“. Ne scoteau, păziți de unul din gardă, să cărăm cărbuni și m-am încăpățânat să nu mă spăl cât am stat în arest. Seara, camarazii ne băgau pe furiș bucăți de pâine și țigări. Mai aveam vreo trei zile, se apropiau Paștele și prima zi a marii sărbători trebuia s-o petrec tot în cămăruța strâmtă, puțind a gaz și a trupuri nespălate, când s-a

dat ușa de perete, a apărut, agitat ajutorul ofițerului de servici — vezi c-a venit maică-ta, fugi de te spală, schimbă-te dracului, parcă ești un spoitor, până atunci o ținem de vorbă la camera de oaspeți. Nu-i spune că ieși de la arest, nu speria femeia, i-am zis că ești la instrucție... Trecuse o jumătate de an de când nu văzusem pe nimeni din familie. Mama mi-a adus un curcan, niște vin, prăjituri — totul mi-a evocat casa de la Dadilov și m-a trecut un val de căldură. Nu trebuia să-ți lași facultatea, mi-a zis, nu ești tu de pistoale, la fel a făcut și unchiu-tău Gicu, și-a părăsit și ăla școala, a plecat din anul doi de la drept, ce ți-a venit ? Doar învățai bine. Taică-tău e făcut foc, cum să pleci așa, fără să ne spui o vorbă ? Cu frate-meu semeni. Și ăla își mânca unghiile ! N-ai stat niciodată locului, măiculiță, ce te-o fi așteptând în viață ?

Barem dacă te-ai apucat de școala asta, du-o până la capăt. Am petrecut-o la gară, s-a suit în personalul de Brașov, m-am întors la batalionul de lângă parc fierbând de gânduri. Cum să-i spun mamei că descoperisem cu groază că fac la fel ca toți cei din jurul meu, vorbesc numai despre armată, numai în termenii din regulamente și jargonul meseriei ? Că noaptea, când sunt de planton, mă pomenesc că-mi ritmez gândurile cu pașii, cu tălpile puse cazon pe pardoseală ? Că simt cum sunt absorbite gândurile firești ale vârstei, declanșate de o carte, de o prelegere ori de zâmbetul fugar al ochilor unei fete văzute pentru o clipă în puhoiul străzii, într-un cadru de un geometrism sărac, elementar ca o giurgiuvea de cazarmă ? Râd cu gura până la urechi de glumele groase ale colegilor și aparent nu mi s-au schimbat vechile reflexe intelectuale, îmi apar scântei de interes în ochi la stimuli, un mamelon, la lada cu nisip, spre care se îndreaptă două grupe, una târâș, alta în lanț de trăgători, schema aruncătorului de grenade antitanc cu coafă

de plumb și miez incendiar, tip Bazooka (dar nu-i zicem așa, sună imperialist, s-a găsit o combinație de litere și cifre simplă și ușor de memorat, ceva în genul — PK 4 sau H_2O, nu mai țin minte) dar toate astea sunt cu totul altceva decât cântecul lui Roland explicat de Vianu sau gândurile nefericitului prinț de la Elsinor. Îmi pare nespus de rău, dar glorioasa carieră a armelor nu este pentru mine. Sau poate nu sunt eu făcut pentru ea, nu sunt în stare nici măcar de fanfaronada unui Miles Gloriosus. Sindromul de inadaptare mă aruncă din gafă în gafă și-mi atrag o scurtă, rușinoasă celebritate, odată salutând la capul gol iar altădată adăugând la un sonor și colectiv „Să trăiți, tovarășe căpitan" un „major" solitar și tardiv. (Mai târziu, după ce-a trecut vremea „Baladei siberiene", am văzut, în „Expresul colonelului von Ryan" că gradații britanici se salută fără să aibă șapca pe cap dar lucrul nu pare a le afecta până la tragism structurile orizontului interior.) Viața mea e făcută din fragmente care se articulează la un fluier sau la o comandă, mă mir că nu ni se ordonă „La pantaloooni-desche-iați!", puține sunt gesturile sau actele care au mai rămas necenzurate de o interdicție sau nedeclanșate de un ordin. Sau dacă nu actul, măcar timpul. Seara scriem o scrisoare „de voie", fumăm o țigară „de voie", putem chiar defeca „de voie", până ne facem, la ordin, cizmele, inclusiv pe talpă, și adormim, cu frica unei alarme în sân. De fapt, nu dormim. Executăm programul obligatoriu de somn. Nu mâncăm. Executăm programul de masă. În mizeria mea cotidiană, mă agăț ca înecatul de un pai de tot ce rupe automatismele vieții cazone. Aflu că șeful fanfarei, un căpitan, caută coriști. Ultima mea apariție în public s-a produs în clasa a opta gimnazială, pe scena ateneului popular de la „Șincai", unde am cântat într-un cor școlar imnul sovietic plus „Zdrobite cătușe în urmă rămân" și „Sașa și Natașa sunt însurăței,

să-nchinăm paharul astăzi pentru ei". Apoi am fost eliminat ca afon dar circumstanța nu mă împiedică să candidez la corul militar. Plutonierul Izecuț, fanfarist bătrân, îmi șoptește că vom cânta, la 23 August, pe stadionul Republicii, toate corurile școlilor militare din țară, într-un spectacol extraordinar, acompaniate de fanfare reunite, se împlinesc zece ani de la zdrobirea Germaniei hitleriste sub loviturile nimicitoare ale eroicei Armate Roșii. Șefii au să mai închidă ochii când coriștii vor lipsi de la instrucție dacă școala de la Sfântu Gheorghe va fi bine notată la spectacol, au să fie mai întâi ei lăudați. Și premiați. Cu prilejul unei repetiții, exact în clipa când căpitanul-dirijor își ascultă diapazonul iar noi, ochi și urechi, ne pregătim să căscăm gurile, se crapă ușa și apare plantonul de pe coridorul de la etajul I al corpului de comandă. Acolo se află drapelul, într-o mare cutie de sticlă, străjuit zi și noapte de o santinelă, și, la câțiva pași, o ușă neagră, capitonată — biroul de contrainformații. Trupetul îmi face semn, dirijorul se uită, încuviințează din cap, cu diapazonul la ureche și ies, soldatul îmi șoptește — vezi că te cheamă la C.I.

Nu înțeleg de ce. Ce au contrainformațiile cu mine? Ce vor ceiștir? Știm toți de existența biroului C.I. dar nimeni nu vorbește despre el. Este o celulă străină de corpul școlii, cu o existență misterioasă, terifiantă.

După ce te-au arestat, viața devenise sufocantă în grupă. Ne era tuturor frică de toți. Asistenților le era frică de noi, nouă de asistenți. Ți-amintești cât de zgomotos era coridorul școlii în recreații. Acum nu ni se mai auzeau decât pașii, parcă eram la o veșnică înmormântare. Eram siguri că sunt informatori printre noi și că sunt cu ochii în patru. Nici Pușa, nici Zoe Ionescu,

atât de expansive, gata de bancuri și de râs cu gura până la urechi, nu mai scoteau o vorbă. Era primăvară, se lumina devreme, începuse să fie cald dar noi treceam ca și când n-am fi văzut nimic. La scurt timp după ce te-au ridicat (mie mi-a fost mai teamă decât altora, că te luaseră de lângă mine), am plecat acasă, după ce-am lăsat o cerere de trecere la f.f. Mi-a răspuns rectoratul că nu se mai fac transferuri în anul IV. Hârtia mi-a trimis-o facultatea și Pufan, ți-l amintești, prodecanul, a fost un om cumsecade, cel care se însurase cu giurgiuveanca voastră, Puica, colega ta, a pus un bilet de mână — vino la facultate, îți motivăm toate absențele. Am venit cu moartea-n suflet și foarte curând ne-au chemat pe toți la o mare ședință la 303. Mi se pare c-am fost o dată amândoi la o reuniune acolo, căminul politehnicii, fostele grajduri regale de pe Plevnei. Ne-au spus că ne convoacă Centrul universitar UTM și că cine nu vine o să fie exmatriculat. Cum o exmatriculare nu însemna nimic pentru ei, doar știi și tu, ne-am dus cu toții. Mai fuseseră chemate istoria, dreptul și nu mai țin minte, ori chimia, ori biologia. Știi, parcă ai apucat și tu, că pe noi ne desființaseră, nu mai eram facultatea de ziaristică, ne făcuseră secție la filozofie, era mai sigură, înțesată de securiști și de absolvenți de școală muncitorească. Toată povestea a fost patronată de Florian Dănălache. La centrul universitar de tineret, era lângă Operă, tot pe Plevnei, la „Grigore Preoteasa", prim-secretar era Cornel Burtică. Mai întâi a vorbit un profesor din comitetul de partid. V-a înfierat pe voi, „banditii de la ziaristică, dușmanii poporului", pe urmă a început să zbiere Dănălache. Era gras, cu fața ca a lui Dăscălescu, grosolan, dur. Primul la care a țipat a fost profesorul Pippidi. Nu semnase un apel în favoarea lui Manolis Glezos. Greci nu erau numai la noi, la ziaristică, mai erau și prin

alte facultăți, mai erau și la licee. Probabil că și ei au avut o contribuție, mi-aduc aminte ce agresivi au fost cu tine Petros, Dumnezeu să-l ierte, și Hondroianis, care a devenit capitalist și vinde ceasuri prin Europa. Nu ți-e rușine, mă, să spui prostii ? s-a răstit Dănălache la istoric. Umanist ești tu ? Dimitrie Pippidi explicase că nu poate semna fiindcă de-abia obținuse acordul grecilor pentru cercetări acolo. Eram unii care ascultam îngroziți, ne dădeam seama că noi suntem nimica, dacă pe un istoric de talia lui îl poate porcăi cum vrea un activist, pe noi ne pot exmatricula și aresta când vor, nu facem nici cât un scuipat. Au luat studenții cuvântul, lista era făcută dinainte, vorbitorii au fost vehemenți, au vorbit dur, nu v-au scos nici ei din dușmani ai poporului, cozi de topor ale titoismului, unelte imperialiste. Mulți s-au referit la voi, grupul de la ziaristică. Eram claie peste grămadă în sala de la 303, studenți și profesori, dar ne feream să ne uităm unii în ochii altora, simțeai frica cum plutește în aer.

În '58 plecaseră soldații ruși dar nu știam să-i fi eliberat pe Onaca și Derdena. Pe Onaca îl întâlnesc adesea prin oraș. S-a stabilit la Oradea, e instructor la școala de șoferi. Ne-au ținut câteva ceasuri bune la căminul politehnicii, era moda ședințelor lungi, pe voi v-au acuzat că ați ținut ședințe scurte când ați fost aleși în biroul ăla de pomină care a fost dizolvat și unde vă luaseră locul alții, printre care Andrei Banc, care ne-au scos sufletul. Din facultate a fost exmatriculat Igna Rudi, nici azi nu înțeleg cum de nu l-au arestat. A fost o istorie foarte încâlcită. Într-o zi, cam pe timpul evenimentelor din Ungaria, vine la mine Nicu Arsene să-mi arate o broșurică, tipărită pe hârtie foarte subțire, nici nu văzusem la noi așa hârtie, era în maghiară, avea pe copertă „Raportul tov. Hrușciov la Congresul XX" și același text pe prima pagină, pe urmă — un manifest

împotriva rușilor, a comunismului, pentru eliberarea Ungariei etc. Citește, zice, tu știi ungurește. M-am uitat, cu câtă maghiară știam eu am înțeles despre ce e vorba, dar nu știu ce m-a făcut să i-l dau imediat înapoi, spunându-i că nu pricep nimic. L-am văzut cum îl pune sub pernă, la cămin, pe urmă am uitat de manifest. Într-o zi, la puțin timp după evenimente, mă cheamă la secretarul de partid al centrului universitar, ăsta avea biroul la drept, cam sub al Tamarei Dobrin, care-l avea sus, la filozofie, dădea toată ziua, bună ziua pe acolo Alexandru Boboc care era asistent, ți-amintești, a fost în prezidiu când te-au exclus pe tine. În biroul secretarului — doi inși. M-au luat la întrebări, să spun cum a fost cu manifestul, ce scria, dacă l-am citit pe tot. Le-am răspuns că nici n-am apucat să văd, eu nu știu decât să înjur în ungurește dar nu deslușesc nimic scris. S-au rățoit la mine dar m-au lăsat să plec. După arestarea ta, îți spuneam, l-au dat afară pe Rudi fiindcă manifestul ar fi ajuns pe la el. Dar asta a fost târziu, în primăvara lui '59, și eu deduc că e vorba de excesul de zel al comitetului de partid de la filozofie, al lui Zamfirescu, nu știu dacă ți-l amintești, era un babalâc de la bibliotecă, șeful mi se pare. L-au exmatriculat, nu l-au arestat. De asta cred că nu securitatea i-a făcut-o lui Igna. Ca și Ușcar, ca și alții, Rudi făcuse școala muncitorească, poate de-asta s-au mulțumit doar să-l dea afară. De Arsene am auzit că era să-l linșeze tipografii la 22 decembrie, strigau că e securist, l-au scos soldații din tipografie după alungarea lui Adrian Păunescu, altfel îl cotonogeau oamenii. După ce l-au dat afară pe Păunescu, mi se pare că el rămăsese redactor-șef, cu delegație, la „Flacăra".

În fine, nu asta voiam eu să-ți spun. M-ai întrebat cum de m-au agățat în procesul tău. Ți-am spus că mi-a scris facultatea, Pufan zicea că pot să mă întorc. M-am

întors și, într-o zi, mă cheamă la secretariat, era o citație de la miliție, „Numitul Dumitru Chirilă", așa scria, „numitul", să mă prezint la biroul cutare, pe Domnița Anastasia. M-am dus, eram făcut pe mine, dă-ți seama, hait, zic, povestea cu manifestul ! Acum mă linișteam, că trecuseră trei ani, acum înghețam, dacă mă arestează, m-au trecut sudorile. Am ajuns, mi-au cerut buletinul, au venit doi, m-au băgat între ei, unu-n față, altu-n spate, gata, zic, cum știam că ești la țuhaus, îmi ziceam — s-a terminat, o să stau de vorbă cu Mihalcea... Am luat-o pe Splai, am trecut podul Mihai Vodă, pe lângă Arhive și-am intrat printr-un gang. N-am mers mult, m-au băgat într-o cameră. Nu mi-a spus nimeni nimic. M-au lăsat acolo, au închis ușa, au plecat. A trecut un ceas, am simțit că înnebunesc. Mă așteptam să vină cineva, să mă arunce într-o celulă, pe urmă îmi făceam curaj, doar n-or fi având numai grija mea, de unde să fi știut eu ce spui tu, condiționare o fi fost, crezi că le-aș fi spus altceva decât ce știam, adică adevărul, cât îl știam, dacă ar fi stat de vorbă cu mine după cinci minute ? De unde vrei să știu eu de principiile secrete ale K.G.B.-ului, neam de neamul meu n-avusese de-a face cu miliția sau cu securitatea, tata a fost notar, era omul legii. Tocmai după vreo trei ceasuri, când simțeam că-mi plesnește capul, a intrat unul scund, uscat, s-a uitat urât la mine și m-a luat la întrebări. Ce știu de Tomescu, dar de Filip ? A insistat asupra ta și a lui Pavlovici, cu el nu fusesem coleg. Ce scriitori de după 23 august ai defăimat, ce e cu poezia dadaistă, dacă ai recitat-o, ce știu de „Sicriul negru" ? — am răspuns că nu știu nimic, mi-a vorbit și mai apăsat, și mai sever, parcă și disprețuitor și mi-a spus — ascultă, noi n-avem nevoie și de tine, ne-ajung ăia, dar dacă nu-ți bagi mințile în cap și nu ești sincer cu ancheta, te trimit lângă ei. Ancheta știe tot ! Mi-a fost frică, îți dai seama, mai ales că m-a între-

bat dacă știu în ce sunteți băgați. Colegii tăi sunt vârâți în rahat până-n gât, fără zece ani nu scapă și tu îi acoperi. Ți-nchipui ce-am simțit când a zis zece ani. Mi s-a răcit sângele în vine... Ar fi trebuit să raționez, să mă gândesc că stătusei aproape doi ani lângă mine, că n-aveai cum să fi uneltit împotriva statului dar tu, care ai trecut prin fabrica lor, mă înțelegi. Nu mai știam nici cum mă cheamă. Cu câteva zile înainte îi exmatriculaseră pe Enache, pe Jerry Aizicovici și pe Dorel Dolberg, bine, ăștia făcuseră cerere să plece în Israel dar cu Enache, care făcuse școala muncitorească, ce-avuseseră ? Pentru un cuvânt te dădeau afară și puteai să fii mulțumit dacă scăpai doar cu atâta. În schimb, nu m-a întrebat nimic de povestea cu manifestul din '56, ăla scris în ungurește, de-aia zic că Zamfirescu și cu dobitocii ceilalți au făcut exces de zel. Cred că am stat vreo zece ore cu totul, se făcuse întuneric când mi-a dat drumul. M-a dus unul dintre cei doi până la poartă și când mi-a întins buletinul, am luat-o la picior fără să mă uit îndărăt. Nu-mi venea să cred că sunt liber.

Ușa, capitonată cu negru pe dinafară, era păzită de un grilaj. Acum era deschis, lacătul spânzura încuiat de o vergea groasă de fier. Coridorul drapelului, pustiu, inaccesibil elevilor, strălucea de curățenie. O singură dată mai călcasem pe acolo și nu știusem cum să dispar mai repede. Cu mâinile în șold, locotenentul Mircea se rățoia la colonelul Someșanu, înalt, deșirat, care-și bălăbănea de indignare mâinile lungi, ca niște aripi de moară. Celălalt, aproape scund, cu mustață peste buza de iepure, lăsa cuvintele să-i cadă disprețuitor, tărăgănat, fără patimă — „să nu vă băgați dumneavoastră (cu tonul cu care spui — ia vezi-ți de câlții tăi și nu-ți vârî nasul

unde nu-ți fierbe oala) în treburile noastre". Am trecut salutând pe lângă ei, nu m-a băgat nici unul în seamă, am remarcat într-o străfulgerare ochii liniștiți, reci, reptilieni ai șefului de la contrainformații și culoarea de sfeclă fiartă a colonelului. Uitasem scena, mi-a năvălit în minte în clipa când am bătut în placa de metal cu un mâner ciudat la mijloc. Ușa s-a deschis, era capitonată și pe dinăuntru, am intrat, am încremenit în poziție de drepți, m-am prezentat. Mircea m-a întrerupt cu un gest plictisit — stai jos ! I-a făcut semn locotenentului-major Vântu, ăsta era mai mare în grad dar șef era locotenentul. Vântu s-a întors pe jumătate, lăsând spre mine un umăr cu epolet alb, tivit cu roșu, semnul intendenței. Mircea avea epoleți de infanterist, n-avea nici o importanță, puteau să se îmbrace cum voiau, cineva mi-a spus că l-a văzut în haine de aviator prin Sibiu, avea cucul pe cașchetă. Subalternul a tras un dosar din fișet, i l-a pus în față lui Mircea, locotenentul l-a răsfoit îndelung apărându-l de privirile mele. Din timp în timp, se uita la mine preț de câteva clipe, cu ochii răi, reci, reptilieni pironiți într-ai mei, apoi își continua lectura. Simțeam din cealaltă parte privirea locotenentului-major, poate nu tot atât de grea și de dură. M-am simțit stingherit și am făcut prima greșeală cumplită și primul gest de îngrozitoare lașitate. În loc să-i susțin căutătura de șarpe cu ochii ficși, cum făceam, pariind cu colegii — cine rezistă mai mult, am lăsat privirile în jos. În clipa aceea a început să vorbească. A luat-o pe departe. De unde e tata, de la Schitu Pangăl ? Aha, pe lângă Ghimpați, știe. Dar mama ? Mihai Bravu, cum să nu, e o mare unitate de artilerie acolo, cine nu știe, Dunărea și Giurgiu sunt la doi pași. Am un unchi care a luptat pe frontul de est, a căzut prizonier la Cotul Donului — da, sigur, sigur, ofițer de carieră, a plecat căpitan și a venit maior, cu „Horia, Cloșca și Crișan", dar de ce l-au dat afară din

armată ? Aha, e tot la „Sovrompetrol" : normator, stă la Predeal, bine, n-am scris chiar totul în autobiografie, nu poți să le ții minte pe toate. Nu e nici o nenorocire, de-aia stăm de vorbă, să completăm hârțoagele, ăsta e și rostul discuției, să ne cunoaștem mai bine. Uite, într-o referință (nici nu mai țin minte câte referințe am dat, despre colegii de liceu, despre vecini — venea instructorul de pionieri, sau cineva de la U.T.M., „tovarășul de la raion", ori directorul, ori dirigintele, sau de la sfat — și cine știe câte s-or fi dat despre mine), așa, într-o referință scrie că ai avut necazuri cu organizația de tineret — nu cine știe ce, dar cam despre ce era vorba ? (Mare lucru nu fusese, intrasem în conflict cu secretarul pe clasă, Mitică Apostoiu, dintr-un sat de lângă Slobozia, cam oacheș de felul lui, băgăcios, deloc prost, mort după mărire. Noi îi spuneam Dinu Păturică. Voia să ajungă procuror și o spunea în gura mare, ceea ce nu era de natură să-i atragă simpatia băieților. Procuror n-a ajuns, a devenit, în schimb, președintele tribunalului Capitalei și, culmea, secretar prezidențial chiar când lui Ceaușescu i se pregătea primirea triumfală în Hades. *Grandeur et décadence...* Vântu răsfoia indiferent niște dosare, îl lăsa pe șef, pe Mircea, să mă sucească și să mă răsucească cu întrebările. Omul cu buza de iepure își mișca lent privirile de la ochii la mâinile mele, puse cuminte pe marginea biroului. Schița la răstimpuri un rictus, dezvelind un dinte și cicatricea peste care crescuseră tufe de păr. Insista, revenea, până a tăcut de-a binelea un timp care mi s-a părut insuportabil de lung, mai ales că nici un zgomot, nici o comandă nu răzbăteau dinspre platoul de instrucție. Atunci a izbit pieziș Vântu — De ce ai fost eliminat de la Șincai ? Nu fusesem eliminat, doar mutat disciplinar, în clasa a zecea, fiindcă îl cârpisem crunt, la closet, pe fiul unui ministru -

adjunct, evreu, băiatul, alunecând, s-a izbit cu capul de un calorifer, m-a reclamat și am fost pus în discuția consiliului pedagogic, împreună cu alt coleg, învinuit de dezerțiune din internat, mersese la o nuntă și revenise luni de dimineață, când toată lumea era la cursuri, cu un ștergar de borangic înfășurat în jurul gâtului și într-o stare care excludea orice bănuială de aderență la Armata Salvării.

Lucrurile se potoliseră, la o mai atentă cercetare s-a descoperit că nu pot fi acuzat de antisemitism deoarece îmi apărasem un coleg și un prieten, firav, delicat, poreclit Țapu, evreu ca și molestatul, care îl izbise. Factorul etnic scos din discuție, rămânea doar calitatea ministerială a genitorelui, mai treacă-meargă mai ales că Zurba, cum i se spunea nuntașului, era nepotul mai-marelui de atunci al învățământului românesc, matematician de faimă, băiatul soră-sii, rămasă dăscăliță de țară. (L-am revăzut o singură dată de când am terminat liceul. Era în halat, pe scările secției de contagioase de la spitalul vechi din Constanța, fuma și m-a privit îndelung ; m-a recunoscut când ne-am dat jos din camionul care ne adusese de la Grădina. Eram suspect de febră tifoidă. El a șoptit ceva la urechea unei femei. Nu ne-am salutat.) Încât se renunțase la pedeapsă dar noi, ai dracului, am susținut amândoi că trebuie să se împlinească legea, ne-am pus plăpumile soioase pe platforma unui vagon deschis de pe linia tramvaiului 12 și, petrecuți cu mare larmă de colegi, ne-am prezentat la noul liceu unde, peste un an și jumătate, aveam să dăm bacalaureatul. Aha, așa stau lucrurile, s-a arătat pe jumătate satisfăcut Vântu, dar poate că era mai bine să fi pus pe hârtie, n-ar fi fost neînțelegeri... Dar taică-tău — Mircea, din partea cealaltă — a fost chiar social-democrat ? Că, uite, nici aicea... Dar știam că femeia cu copil, mai mare decât mine, la care intram când plecam în învoire,

făcuse patru ani de pușcărie, amestecată într-o poveste cu bandele din Făgăraș ? Aha, nu știam — dar de unde mai știau ei că nu știam ? Elev de școală militară, mâine, poimâine ofițer, acces la secrete militare : Dar, uite, ei s-au gândit că rezultatele mele la învățătură... Pe scurt, vreau să-i ajut în lupta contra dușmanilor poporului ? Da ? Bine, se va ține cont de asta, noi putem mult, și la avansări, scrie : Subsemnatul, ... mă angajez să aduc la cunoștința organelor de stat orice acțiune îndreptată împotriva securității Republicii Populare Române. Declar că nu voi face cunoscut niciodată, nimănui, conținutul acestui angajament, fiindu-mi pus în vedere că, în caz contrar voi suferi rigorile legii. Voi semna notele informative cu numele ... ce nume îți alegi ? (Am pus, la întâmplare, un prenume și un patriotism de o mare banalitate.) Așa, acum semnează ! ȘI AM SEMNAT.

Nemaimirându-mă de nimic, mă trezesc la doi pași de Mizil. Nu l-aș fi recunoscut dacă nu mi-ar fi șoptit Socaciu de la „Rompres“ cine e. Hotărât, am rămas cu o deformație din vremea copilăriei mele staliniste. Mi-l închipui mare, lat, proiecție în haine nemțești a vechilor diriguitori, nu de cin domnesc dar măcar de plai, acolo... Paul Niculescu — zapciul de Mizil ! Sună frumos. Lina Ciobanu. Mai frumos. Mă rog, „cioban“ vine din turcește, ceea ce dă o cruntă șfârlă peste bot știu eu cui, dar Lina — ce neaoș sună ! O găsesc și pe ea, cu cocul antologic cățărat în creștet, semn că nu-i era dat oricui să-și lase cosițele pe mâna coafezelor pariziene. Las'că nici țoalele, semn că marșandele de modă n-au ajuns până la Jilava. Mă măsor discret cu el când intră curtea, are cam 1,67, 1,68, nu mai mult. Mai-mai să bufnesc în râs, ca să facem scara măgarilor, ar trebui ca Socaciu să fie

unde e, eu să fiu cu 1,73, cât zice că am fișa mea antropometrică de la securitate, în locul lui Mizil, iar el în locul meu. Aceste frivole gânduri sunt întrerupte de prezența, pe umărul lui Adrian Nițoiu, președintele completului, a epoletului de aur, cu steaua la mijloc. Generalul-maior de justiție A.N. ! Când mi-a semnat permisul de intrare în pretoriu, eram la Tribunalul suprem căutând înfrigurat — și găsindu-le — dedesubturile din dosarul militianului criminal T.F., a intrat obosit la arhivă, avea o servietă burdușită, popească (dosarul — mi-a spus, conspirativ). În iarnă îi judecase pe Bobu, Postelnicu, Dincă și Mănescu — „Grupul celor patru", cum zicea un prieten, aluzie la banda celor patru plus văduva lui Mao. În gerosul sfârșit de iarnă '60, la Salcia, jucam table cu fostul procuror militar — tu ce-ai fost, mă ? Procuror... (fără „militar"). Tu-ți dumnezeii mă-ti de bandit, procuror, na, statul și-a pus... buf, băga-mi-aș, pleosc ! Jucam zic, table pe o cârpă dichisită într-ajuns cu piese făcute din pâine înnegrită cu carbocif, piese de împrumut. Șase-șase, ba că tu, ba că eu, uitasem de toate — o mână se agață cu dușmănie de gulerul fostului cenzor al administrării dreptății, și iar buf ! și iar pleosc ! și futu-ți dumnezeii mă-ti, domnule procuror militar ! Nițoiu provenea din procuratura de armă a aviației. Îl izolaseră. Unii bănuiau că susținuse rechizitorii în procese politice. L-a judecat, mult mai târziu, pe Radu Crișan, la Constanța. L-am întâlnit, am mers la „Zorile" unde, în fața unei sticle de vin, l-am întrebat : cum ai putut, Adriene, să faci tocmai tu asta ? Ce puteam să fac, mi-a răspuns dacă a recunoscut că scrisese versuri legionare ? Nu ne-am văzut ani în șir până prin martie, când i-am luat un interviu pentru „Marea noastră". M-am dus la el acasă, pe Aviator Caranda, după ce ne întâlnisem la Curtea Supremă și-mi mărturisise că e speriat și se așteaptă la o agresiune. Îi judecase și le dăduse

m.s.v. celor patru „din linia-întâi". Dincă avusese o comportare mai demnă, Postelnicu se vedea clar că e o târâtură, dacă ar fi fost ca pe vremuri, la Salcia, ar fi mâncat două-trei săptămâni bătaie, ca Fulga, fostul plutonier devenit general și ministru fiindcă îl turnase pe Romanescu, și care era ciuca șuturilor în cur dispensate cu dărnicie de caralii, pe urmă probabil că ar fi ajuns chiar brigadier, pentru bună purtare. Nu i-am văzut de aproape pe cei patru, nu eram ziarist acreditat. În schimb, ieri am stat la un metru de Mizil ! Liota din țarc este bine hrănită, cu obraji lucioși, îmbrăcată în țoale bune, lucrate de croitorii ceceului, tăietură sobră, fără ostentație, să nu-l supere pe stăpân. Rămași la moda anilor '70, revăzută și adăugită. Nu par speriați, nici nu clipesc ca găinile sub reflectoare, înseamnă că li s-au scos cutiile de scânduri care obturau ferestrele de la Jilava în vara lui 1959, când am ajuns eu acolo. Avocatul lui Gheorghe Oprea se pronunță, fără prea multă convingere, pentru conexarea dosarului lui Iulian Vlad, intrat în istorie ca ultim șef al securității înainte de transformarea acesteia în S.R.I. cu dosarul cepexiștilor. Apărătorii altora și chiar procurorul sar ca mușcați de șarpe și cer disjungerea. Curtea se retrage să delibereze și, timp de un sfert de ceas, îi iau pe rând, încercând să-i recunosc. Nici vorbă. Femeile par trase pe același tipar, mutre de țațe „endimanchées", cu coc stereotip și costum taior. Bărbații preferă griul, cred că e culoarea neutră care avea darul să nu izbească retina dictatorului. Hârșiți îndelung prin hățișurile luptelor de palat, unii, ca Gogu Rădulescu, moșteniți, cu personalitate, cu tot, de la Gheorghiu-Dej, antrenați să-și ascundă gândurile sub zâmbete numai miere și fraze bombastice, care l-ar fi făcut pe un spoitor să roșească, mâna de oameni din țarc au fost trimiși în fața judecății sub acuzația de genocid. Nici că se putea o tâmpenie mai mare. Cine să fi ucis ? Suzana Gâdea,

despre a cărei minte se spun lucruri senzaționale, blândă, în fond, chiar inofensivă ? Se zice și, dacă faptul e adevărat, merită aplauze, că i-ar fi răspuns, placidă, cuiva care îndemna la extinderea învățării limbilor moderne — las'dragă, vezi-ți de treabă, eu nu știu nici-o limbă străină și tot am ajuns ministru ! Constat că nu-i recunosc, cu o excepție. Mă obișnuisem să-i văd la televizor, fie pe la congrese și plenare, fie gudurându-se cu cupa de șampanie în mână pe la sărbătorile aniversare, mai fastuoase decât comemorările marilor acte ale națiunii, umplând locurile din spatele celor doi, singurii pe care îi reținn. Masă amorfă, taciturnă, de o fantastică rezistență fizică, dacă puteau să stea ceasuri întregi în jilțuri fără să adoarmă (o singură dată l-am văzut pe unul ațipit, operatorul a întârziat o fracțiune de secundă mai mult pe chipul lui, mi se pare că era Gogu, bătrânul edec — mă întreb ce-o fi pățit insidiosul tehnician), dar și de excepționala putere de a-și masca sentimentele, căci era imposibil să nu tresari, dacă erai sănătos la cap, la inepțiile genialului, presărate cu hopuri și bâlbâieli.

Într-o vreme, când prin țară erau prigonite bărbile, vedeam în linia întâi bidineaua albă a lui Voitec, figurant de prim-plan în farsa sinistră care li se servea, sub ropote de aplauze mecanice, românilor. Dar semnatarul social-democrat al pactului cu diavolul se călătorise iar în boxă erau înghesuiți un grup fără individualități distincte. Când a revenit Nițoiu și a anunțat despărțirea celor două procese, polițiștii din escortă s-au apropiat, fără ceremonie, și i-au mânat către dubele ce așteptau afară, în gangul de sub clădirea fostei școli de miliție, construită prin anii '50, o dată cu Casa Scânteii, în cel mai pur stil stalinist. Câteva capete s-au întors către vechii scânteiști din partea rezervată presei, și-au făcut reciproc bezele iar cel care stătuse în apropierea mea i-a spus

lui Socaciu : „Să-mi trimiți niște ziare !“ Păi, aveți dreptul ? „Sigur că da, la început nu ne-au dat, dar am luptat și le-am obținut“. S-au privit lung, duios. Omul, mai degrabă scund, i-a zis, optimist : „O să vezi, o să fie bine“. A treia zi găsesc în „România Mare“ săptămânalul „absolut independent“ scos de Barbu și V.C. Tudor, un text stupefiant, întins pe o pagină și jumătate, sub titlul „Un document pentru istorie“ ; apelul foștilor mandarini ai partidului către Președinte, care protestează cu vehemență contra acuzațiilor de genocid. Textul e cusut cu ață albă, toți spun același lucru, de la Ion Coman citire : dictatorul, deci, i-a informat incorect asupra evenimentelor de la Timișoara, „incomplet și denaturat“, zic ei. Ca și când n-ar fi avut precedentul Brașovului ca punct de referință la îndemână ! Stenogramele nu pot constitui probe — dar stenografa Maria Ionescu recunoaște, la dosar, piesa pe care a scris-o chiar ea ! Regimul care li se aplică este al „exterminării fizice, morale și psihice“ — „Geamurile vopsite, ferestrele bătute în cuie și acoperite cu draperii masive (sic) negre, fără aer, încăperea tot timpul zăvorâtă cu gratii și lacăte, nu putea fi părăsită (că noi puteam, la Jilava, Gherla sau Aiud, unde, în 1950, oamenii au râcâit cu unghiile varul de pe pereții celularului și l-au rontăit, ca să-și amăgească foamea), mâncare mizerabilă, nici un acces la ziare, radio sau știri din afară, fără a putea contacta avocat sau familie. În închisoarea de la Rahova această presiune a continuat... erau ținuți tot timpul în celulă, o mare parte din ferestre fiind acoperite cu șipci, fără masă, scaune, tacâmuri, mâncau pe pat sau în picioare, nu aveau aer — o ferestruică întredeschisă — plimbare într-o boxă de patru-șase pași... Lipsiți de hârtie și de creion — confiscate de două ori — până după alegeri nici un ziar, nici radio, nici televizor etc.“. Este regretabil desigur, dar dacă stau în condițiile astea este pentru

că atunci când aveau puterea în mână, nici unul nu s-a întrebat : cum vor fi trăind „ăia" ? Erau dușmanii poporului, puteau să piară. Simțul lor olfactiv este insultat de „W.C.-ul deschis din cameră". Înseamnă că s-au desființat tinetele, atunci să fi vorbit de mirosuri... Se plâng că li s-a oprit plata pensiilor. Dar cei care au supraviețuit canalului, unii — intelectuali de frunte ai României, care au trăit ani de zile cu amenințarea de a fi iar umflați de securitate într-o noapte și de a lua din nou calea gulagului, bieții oameni hăituiți, nevoiți să-și ducă zilele de azi pe mâine, unii făcând munci de hamal plătit cu câțiva gologani — și care trăiesc și azi cu pensii de mizerie, firește — care n-a apucat să dea ortul popii ? A greșit cine i-a trimis în pretoriu pentru genocid. Ei n-au ucis pe nimeni, mulți n-au tras în viața lor cu pușca și sunt printre ei generali care n-au făcut un ceas de instrucție. Vina lor este una mult mai gravă, aceea de a fi justificat cuplul de criminali în tot ce au întreprins spre ruina poporului român, de a se fi purtat ca o mașină de aplauze și aprobări entuziaste. Genocidul la care se fac părtași e mai grav decât să ucizi un om sau o mie, este agresarea ființei biologice și a sufletului unei întregi națiii și se întinde pe durata a ceea ce ei au numit, cu nerușinare, „epoca de aur". Conștienți că stăpânul era un paranoic gângav și despotic, l-au proclamat genial, iar impostoarei i-au zis „savantă de aură planetară". Au ridicat ca niște automate mâna și au votat, în cepex-ul lor, pentru batjocorirea femeii devenite animal de montă, pentru vânzarea pe nimica toată a roadelor pământului românesc, pentru crearea unui uriaș aparat de măsură și control al gândurilor și conștiințelor. Prin ce au făcut, ca și prin ce n-au făcut, au favorizat întinderea peste țară a lințoliului de moarte țesut din minciună, din foame, frică, frig și întuneric. Aceasta este adevărata lor vină, și pentru aceasta ar trebui să plătească, dacă vor

plăti. Nu știau ce fac ? Am notat ce-au spus câțiva, poate figuri de prim-plan, martori la procesul generalului Vlad : „Chiar dacă am fi fost corect informați, nu aș fi avut curajul să adopt o altă poziție. N-aș fi cutezat să-l contrazic pe Ceaușescu“ (Gheorghe Oprea). „Nu-mi amintesc să fi existat vreo ședință a cepex în care Ceaușescu să fi fost contrazis“ (Emil Bobu). Iar bătrânul Gere Mihai a declarat textual : „E paradoxal dar, de regulă, hotărârile nu se luau în comitetul politic. Se discutau cu colaboratorii cei mai apropiați la un pahar de vorbă, la o șeptică, apoi se adoptau hotărâri în biroul politic și se transmiteau la cepex. Toți aprobau“. Apelul către președinte e semnat, printre alții, de Dumitru Popescu, mirele tomnatic, bățos, grav, venit cu cravată la proces, cele trei ciume și, culmea nerușinării, Ion Stoian, alcoolicul care-i privea pe ingineri ca pe niște viermi, teroarea agronomilor, veșnic îmbibat de whisky, care și-a rupt piciorul și a transformat unul dintre apartamentele de la spitalul din Constanța rezervate fețelor alese într-un stat major al treburilor județului, răsfățat în toate cele de o anume doctoriță pe când era prim-secretar.

Singurul pentru care am o anume compasiune e Ștefan Andrei, omul care a răzbătut învățând ca nebunul, plecat de la opincă. L-a pierdut și pe el lipsa de curaj, frica de a i se alătura lui Pârvulescu, la Congresul al XII-lea, când s-au năpustit asupra bătrânului, să-l sfârtece, lichelele. Nu-i putea „executa“ nimeni, totul se desfășura sub reflectoare, în prezența ziariștilor (străini, că de-ai noștri...) și a fraților de peste hotare. De altfel, când i-a amenințat pe Vlad, Milea și Postelnicu cu plutonul de execuție, în ședința din 17 decembrie, piticul blufa ; să nu fi înțeles Milea și Vlad că totul e o farsă ? Postelnicu, târâtura, cred că s-o fi speriat dar cei doi erau militari de carieră. Ar fi avut, poate, alt destin și

cele „patru milioane de comuniști", cu familiile lor, cu tot, bieți cotizanți la fel de flămânzi și de zgribuliți ca și restul lumii, sortiți să înjure pe întuneric când trăia canalia și invocați acum, după ce i-au făcut de petrecanie Voican et Co., de avocații diavolului. Nu se putea o foaie mai nimerită decât „România Mare" pentru găzduirea scrisorii nomenclaturii, ziarul acesta care confundă sudalma râgâită cu figura de stil și insulta borâtă pe hârtie cu pamfletul (trebuia să existe, era chiar necesar în lumea noastră balcanoidă, așa cum necesare sunt furunculele, fără de care puroaiele, necolectate, ar otrăvi tot sângele). „Un document pentru istorie?" Da, pentru istoria rușinii.

Cum se întâmplă când te lovești, desculț, de o piatră și întâi îți dă sângele iar usturimea și durerea vin pe urmă, așa mi s-a întâmplat și mie. Am plecat la companie ca și când nu s-ar fi petrecut nimic. M-am învârtit până seara în vârtejul programului zilnic, controlul armamentului, văcsuirea cizmelor, recepția automată a ordinelor. Nu mai știu cum am dormit. A doua zi am fost de planton pe coridorul lung și sumbru al companiei și am încercat să-mi continui lectura „Conciliatorilor". Voiam să citesc și literele, care jucau în fața ochilor, refuzau să se închege în cuvinte și în fraze. Planurile conștiinței se dedublaseră, trăiau în paralel cu fizionomii și intensități deosebite, unul care părea normal, tentativa mea de a înțelege ce citesc, actul obișnuit al lecturii, atât de obișnuit, de ani de zile, acum complicat de un greoi efort de automistificare, cum că nu s-a întâmplat nimic în viața mea, că totul e normal, au să treacă anii și am să pun stelele de ofițer pe umeri, smulgerea din gândurile adiacente, un gros-plan îndepărtat și apropiat ca la

cinema, și sir Neville Chamberlain, și discursul de la scara avionului, o mie de ani pace, nu-i nimic, e un gând supărător ca o muscă obraznică, o alungi cu mâna, ți se lipește de obraz, te ștergi, ai alungat insecta dar nu și impuritatea, ai frisoane de scârbă dar sunt suportabile, nu e mare lucru — și al doilea plan, haotic, întunecat, dominat de un singur gând, de o idee unică, ruptă în fragmente, ca sunetul amenințător al tam-tam-ului în pădurea plină de capcane, în bezna verde în care străinul nu știe din ce parte îl poate izbi săgeata înmuiată în curara sau dintele mortal al șarpelui. Probabil că în momentele acelea de coșmar mi-am pierdut capacitatea de a râde cu toată ființa, fără grijă și fără opreliști. În spatele însăilărilor de vorbe din carte, pe al doilea ecran al minții, încețoșat, nebulos, se proiecta cuvântul „TURNĂTOR", stigmat pus cu fierul roșu al rușinii pe fruntea câtorva din liceu se răsucea, revenea, se destrăma sub forțarea atenției, concentrate către ce spunea cartea, se refăcea dureros, sfâșietor. M-a chemat ofițerul de servici și m-a trimis, pentru un fleac oarecare, la batalionul de la gară. „Am înțeles", stânga împrejur, trei pași de front, pentru câteva clipe automatismele au pus surdină bolboroselilor vulcanului interior, am ieșit pe poartă, nu existau autobuze, am luat-o pe jos pe drumul care suia spre gară, mecanic, un picior înaintea altuia, era cald, cerul albastru se oglindea în apele Oltului, nu fusesem niciodată în situația de a păstra un secret, semnasem că nu voi spune nimănui, altfel consimțeam să fiu pedepsit de legile statului democrat-popular, DAR CARE ERAU ACELE LEGI ? Era o taină prea mare pentru mine, n-o puteam dezvălui nimănui, am executat ordinul, am coborât sub soarele molcom către același Olt în care am avut pentru o clipă tentația să mă arunc, am mers la școală, am raportat de executare, n-avea nimeni urechi pentru răgușeala din glasul meu, mi-am

reluat lectura. Spre seară, iar mecanica programului, văcsuirea cizmelor, zgomotul coridorului, râsetele groase ale camarazilor. Atunci a fost momentul cel mai greu, de care îmi amintesc cu halucinantă precizie : m-am trezit că încerc să analizez fluxul indiscret al vorbelor și al sunetelor care, până acum, îmi treceau ca un șuvoi nediferențiat pe lângă urechi. Și m-am surprins cu oroare judecând ce spuneau colegii mei, încercând să văd cum gândesc și dacă se ascunde ceva dincolo de vorbe, dacă cuvintele nu învelesc un miez care i-ar putea interesa pe ceiști. Oroarea s-a transformat în groază când mi-am dat seama că multe dintre cele mai nevinovate fraze, gluma chiar, ar putea avea un anume sens. Și m-a năpădit disperarea, cu o acuitate pe care o simțeam dureros în țiuitul timpanelor. Nu mai știu dacă și cum am dormit în noapteă aceea. De dimineață am căutat un moment prielnic și m-am strecurat în cabinetul „ciclului topografic" — ciclu însemna catedră — unde l-am găsit pe Virgil, ofițer tânăr și inteligent. Eram prieteni, îl tutuiam. I-am spus pe nerăsuflate totul. A rămas pe gânduri, așteptam încremenit, cu sufletul la gură. Nu înțelegeam cum mă poate ajuta, mă agățam ca înecatul de un pai, mă încărcasem de liniște și speranță. Vino deseară la corpul de gardă, mi-a spus, intru de servici pe unitate. M-am dus, l-am găsit cu șeful catedrei de învățământ ideologic, un bucureștean isteț, venit de la academie unde făcuse secția economică. M-a privit, jumătate în batjocură, jumătate compătimitor și am înțeles că de strașnicul meu secret se alesese praful. N-am avut timp să zic nimic, a rânjit și a spus „ce-or să zică stăpânii tăi când au să afle că ne-ai spus" dar am intuit înțelegerea și simpatia dincolo de ironie. A rămas stabilit că singurul care poate rezolva, singura mea nădejde, este colonelul-comandant Ion Ștefănescu. A doua zi, m-am prezentat la raport. A observat, sec și ușor iritat, că

regulamentul prevede anume etape ierarhice. Se bucura de un mare prestigiu, era militar de carieră, am, după decenii, convingerea că se simțea închingat, descumpănit în lumea cazonă, grosolană în care ne formam, a înțeles că am ceva deosebit pe suflet și a acceptat să raportez. I-am spus totul pe nerăsuflate. Cred că era pentru prima dată într-o asemenea situație. M-a ascultat fără să pună vreo întrebare și mi-a spus să merg la companie. N-a trecut mult, a venit plantonul, m-a chemat la C.I. L-am găsit pe Mircea într-o stare de furie rece, conținută, se vedea că spumegă dar știe să se stăpânească. Aș putea să te distrug, mi-a spus. Să nu mai vezi soarele. Ai trădat un secret de stat ! Cui ai mai spus ? De mânie i se zburlise mustața și dintele îi sclipea amenințător. Stai jos și scrie ! M-a sucit iar, m-a răsucit, declară cui ai mai spus. Nimănui ! L-am privit fugitiv pe Vântu și mi s-a părut că deslușesc în ochii lui o undă de simpatie. Oricum, nu expresia de dușmănie din ai lui Mircea.

Am luat hârtia întinsă, tocul și am scris : „Declar că îmi iubesc patria și înțeleg s-o apăr cu prețul vieții, dar nu pot accepta misiunea de informator". Am mai scris că prefer să-mi fac meseria de militar și că mi-am dat seama că firea mea nu se împacă cu rolul de agent, chiar dacă semnasem. Și că, în afară de colonelul-comandant, nu i-am spus și nici nu-i voi spune cuiva secretul. Am semnat. Mi-a aruncat când ieșeam — să nu crezi c-ai să scapi de noi. Nimeni n-a scăpat de noi. M-am dus la companie cu frica în suflet dar împăcat cu mine însumi. Din momentul acela, m-a stăpânit gândul plecării din armată ca și când ieșirea din mediul militar avea să mă pună la adăpost de orice consecințe. În toamnă școala se muta la Sibiu. Într-o seară m-am pomenit chemat, printre mulți alții, de un locotenent-major necunoscut. Ei, te-ai răzgândit ? m-a întrebat. Adică ? am întrebat, deși înțe-

lesesem. Și mi se răcise inima, constatând că tot nu mă lăsau în pace. N-a insistat, mi-a făcut semn să ies. În primăvara lui '56, Spitalul militar din Sibiu, apoi cele din Iași și București m-au clasat. La începutul lui aprilie, civil, primeam de la Ministerul Învățământului aprobarea să-mi continui studiile la ziaristică. Atât doar că vechii mei colegi începeau anul patru iar eu urmam să-l repet pe al doilea. A venit toamna, cu ploi sâcâitoare peste București și peste țară și, când nimeni nu se aștepta, au explodat maghiarii. În '53 se revoltaseră muncitorii berlinezi și fuseseră împușcați fără milă. Nu s-a aflat nimic despre ei. Tot atunci s-au revoltat rușii la Novocerkask. Și în ei s-a tras, dar nimeni n-a știut nimic iar popoarele de dincoace de cortină au continuat să trăiască în cea mai bună dintre lumile posibile. Ne-a luminat inima revoluția maghiară dar ne-au trecut și fiorii fricii. La cantină au apărut portocale iar pe coridoarele facultăților — băieți necunoscuți, de vârsta noastră. După noiembrie '56, un val de teroare a izbit greu țara, să nu mai îndrăznească nimeni să ridice capul. Când am fost arestat, am înțeles imediat de ce îmi spune Voicu — n-ai vrut să ne ajuți, Mihalcea...

. . . . . .

Clipesc ca o bufniță, îmi dau seama că sunt ridicol, dar mi-e imposibil să reprim zbaterea pleoapelor, totul este învălmășeală, izbindu-mi ochii, contururile lucrurilor nesigure, presiunea ochelarilor pe orbite și pe tâmple, frica, silueta anchetatorului.

— Stai jos !

M-a adus Aurica. La poenetul zăvorului — zăvoarele de la Uranus, calculate ca să producă țăcănitul în gol ca al închizătorului de armă — am sărit toți trei ca arși, cu spatele la ușă. Mă-ta... Tac-tu... Tu, mă, ăsta, în-

toarce-te ! n-am învățat încă să încrețesc fruntea, după câtva timp ajunsesem să zăresc cimentul coridorului și petele bruște de lumină, mesajul zilei de afară. Acum însă întind docil capul, ca mânjii învățați la căpăstru, n-am cum să mă văd, mă închipui, doar, ca pe un orb împins de cot. Surpriză, nu mă înghiontește nimeni, o mână fermă dar ușoară mă ghidează cu o abia simțită strângere. Atenție, urcați douăsprezece trepte, buimăceală, nu surpriză, „urcați", coborâți trei trepte, unde ? Ssst, n-aveți voie să vorbiți, drept înainte, sss, sss, pfiu, pfiu, oprire scurtă, iarăși semnalele, șuierat ca al șerpilor în bălăriile de pe lunca Neajlovului, vine alt cuplu, transportat-transportator, din față, câteva secunde mă împinge după o draperie, să nu mă vadă și să nu văd, dar și sămânța crescând năvalnic a fricii, der Angst, cum zicea Ralea discutându-l pe Kirkegaard, vedea-l-aș aici cu filozofia lui cu tot, să cunoască der Angst la fața locului, așa, acum o luați la dreapta. Gata, am ajuns !

— Stai, mă, jos !

Nimic ostil în voce, doar o ușoară iritare înecată în plictis, ca omul care se luase cu gândurile ori dormita și vine acuma unul să-l sâcâie. Stau, mă potrivesc după scaun, fixat de podea ca și masa. Lucrurile se potrivesc și ele ochilor, se depărtează, se apropie, ca într-un teleobiectiv, apoi încremenesc : camera, foarte înaltă, cu fereastra sub tavan, gratiile, fișetul, biroul. Omul n-are vârstă. Patruzeci, cincizeci de ani ? De ce nu treizeci ? Haine cenușii, păr cenușiu, față cenușie, singurele pete de viață sunt ochii cu luciri obosite și degetele galbene de tutun. Miros de fum rece, stătut, pereți albi, fișet verde, privirea caută zadarnic ceva de care să se agațe, un zvâcnet de viață ; sunt gânduri în trombă, înghesuite fulgerător în cel mai obscur ungher al memoriei. Omul scoate un stilou, îl contemplă cu vădită plăcere, se apleacă asupra formularului de anchetă. Nume. Pro-

nume. Mă-ta. Tac-tu. Născut la... în... Apoi liniște. Civilul — am să-i aflu gradul când mă va pune să semnez procesul-verbal de interogatoriu — privește întruna stiloul, apoi foaia, iar stiloul, scrie. Scrie de două ori, cu mâna, dar și cu buzele, care repetă mecanic exercițiul manual. Îndelung, cu buzele țuguiate, cum fac copiii absorbiți într-un joc complicat. Stop. Citește aproape silabisind. Întrebare : care este activitatea subversivă și ce acte și acțiuni ai îndreptat și organizat împotriva securității Republicii Populare Române ? Răspuns : — și rămâne cu stiloul în aer, gata să-l coboare pe hârtie ca să înregistreze toate fărădelegile pe care eu de-abia aștept să le declar, începând cu crima de uneltire împotriva ordinii de stat, 209, punctul 1, 10—25 ani, cum scrie în ordonanța de punere sub învinuire arătată de Voicu, pe care am și semnat-o. Deschid gura, stiloul se apropie încurajator, complice, de hârtie, rămâne suspendat la câțiva centimetri. Întrebarea mi-am pus-o și eu, trebuie un răspuns plauzibil, mi-a explicat Valeriu Ștefănescu, bătrânul legionar luat încă de pe timpul lui Antonescu, doctorul în litere de la București și în teologie de la Atena, dar ce dracu să spun ? Am învățat de toate în liceu, unde s-a născut Iosif Visarionovici și ce eroic a organizat el lupta contra intervienționiștilor, cât de ticălos a fost popa Gapon și de măreț tovarășul Sergo Orjonikidze, ca să nu mai zic de Voroșilov și de Kotovschi, basarabeanul, știu să trag serii scurte cu Degteariov Pihota, să fac salturi de ogar, să-l resping pe inamic cu strigăte de ura, să-mi protejez ceafa cu gulerul mantăii în caz de atac atomic, ehei, în școala militară înveți, nu glumă, cum spunea polcovnicul Paulenko. Cunosc bine istoria presei ilegale și semilegale, cum au luptat tovarășii, la ziaristică era materie de bază. Dar nimeni nu m-a învățat ce trebuie să spun la anchetă. „Un răspuns

plauzibil". Mă străfulgeră bănuiala că n-are importanță ce spun, totul e să zic ceva, mă gândisem și eu la o' uneltire, acolo, dar ce uneltire ? Sau măcar o acțiune ! Omul așteaptă, mă surprind gândind ca un idiot că nu e frumos din partea mea să-l fac să aștepte și deschid gura. O lucire de interes îi sclipește în priviri. Aproape că dictez — „Nu am îndreptat și organizat nici un fel de acțiuni împotriva securității Republicii Populare Române". „Nu am îndreptat și orga... Ce, mă, tu-ți dumnezeii mă-tii de bandit, așa crezi tu că merge la noi, mă, crezi că mă duci de nas, f... pe mă-ta, noi om fi făcuți cu degetul, ai ? Las' că spui tu și laptele pe care l-ai supt de la curva aia care zici că te-a căcat ! S-a ridicat, sprijinit de birou, gura strâmbă mitraliază cuvintele, am făcut liceul la „Șincai", cunosc toate vagaboandele și toți mistocarii de pe Lânăriei și Manu Cavafu, eram prieten cu gagiii din banda lui Jeg, am un repertoriu de înjurături remarcabil de cuprinzător, bazat pe foarte multă mecanică, anatomie și fiziologie, dar așa ceva n-am auzit niciodată. Nici măcar la japițele și peticarii din Cocioc care varsă pe gură murdărie cum bagă aer pe nas. Minute în șir, lături, scârnă, zdrențe de cuvânt. Sub cel mai de jos registru al ororii verbale. „La început a fost cuvântul". Și la sfârșit. Viziunea de dincolo de cuvânt. Cea mai nevinovată — incestul. În cei treizeci de ani de-atunci, n-am fost niciodată în stare să-mi mărturisesc mie însumi amintirea șuvoiului demoniac care-mi târa ființa în cele mai abjecte forme ale degradării, unde simpla țâșnire a unui capăt de reprezentare însemna refuzul cutremurat al întregii ființe, țipătul de oroare, ca și când cineva ți-ar băga, într-un coșmar, un șobolan pe gât.

...Nu mi-am dat seama, mai mult am simțit — și atunci încordarea cumplită s-a făcut șuvoi de plumb alergând prin vine — individul recita. Prea mă izbise

CE spunea ca să mai bag de seamă CUM spunea ! Profesional. Să distrugă omul din suflet și sufletul din om. Devenisem stană de piatră, scârba copleșise frica, se amestecaseră, îmi venea să vărs. A tăcut brusc. Terminase partea întâi a show-ului. Și-a înșurubat stiloul, a înconjurat biroul, a venit, a început să lovească. În cap, în ceafă, cu latul palmei. Tare dar stângaci. Am încrucișat mâinile la ceafă, s-a izbit în ciolanele mele de vlăjgan de 22 de ani, a icnit, mi-a căutat fălcile. Mi s-a pus pe spinare. Sălbatic, dar metodic. De la baza plămânilor până sus, lovituri seci răsunând ca în cavitatea unei tobe. Mult. Până când respirația, biruită de nopțile nedormite și de tutun, s-a făcut șuier gâfâit. S-a întors la birou, a deșurubat stiloul, după care s-a iscălit sub „Anchetator penal de securitate" — căpitan Vasile Dumitrescu. A sunat. A intrat Aurica, imediat. Am întins capul, mi-a pus ochelarii, am ieșit, fără gânduri. Drumul invers. „Atenție, coborâți douăsprezece trepte". Ferm, dar blând. În lagărul de la Salcia am aflat că specialitatea ei era bătaia la testicule. Strângerea în mână a gogoloiului de carne până la ieșirea vinelor în relief, ca pâraiele pe o hartă hidrografică, căderea molatică, parcă obosită, a creionului în muchii, explozia de foc în pântece, dangăte de clopot în teastă. Mâinile îmi scot ușor ochelarii, părerea unei mângâieri de iubită pe tâmple.

...Mă așez pe pat, lângă gamela cu arpacaș, adusă când eram „sus". Ne privim tustrei îngrijorați, întrebări din ochi, răspuns la fel. Adorm greu, mă scol invadat de o frică fără nume, de sălbăticiune încolțită, o frică ce vine dinăuntrul meu. Mi se împinge un nod în beregată. Trag de sub pat oala de tablă, icnesc, mă eliberez, e un cheag de sânge, altul și altul. Până dimineață oala e roșie.

Descopăr cu groază că mi-e frică și că sunt laș. Am intrat într-o lume despre care nu am nici cea mai relativă idee. La ziaristică se prelungea starea de precaritate a cunoștințelor, cu care ne obișnuise liceul. Doar cei ce alesesră o disciplină științifică, matematică, fizică ori chimie, se mișcau pe un tărâm ferm. La noi și la filozofie aproape totul era să-ți însușești o avalanșă stereotipă de cuvinte și expresii bune la toate, un Vianu sau un Joja, sau un Florea Tuțugan fiind rara avis. Le ascultasem cursurile cu jubilație — dar școala lucrase insidios la înșurubarea în cugetele noastre a convingerii că e suficient să te exprimi după tiparele unei limbi articulate mecanic, singura în stare să ne ferească de capcanele supravegherii ideologice, pentru ca să ajungi la diplomă și vai ! exemplele seriilor anterioare, ca și pilde ilustre, Sadoveanu nu era decât una, pledau pentru alinierea la aceste convingeri. Dintr-o pornire către frondă, la început ca s-o sâcâi pe bisericoasa mea bunică, apoi din manie de *raisonneur* adăugat la partea cea mai țipătoare a literaturii lui Voltaire, câtă se tradusese la noi, și la lecturile comuniste, am ajuns să mă conving singur că sunt ateu. Mă izbește ce-mi spune Valeriu Ștefănescu, sâcâit de întrebarea cât crede c-au să-mi dea : nu știu, pe mine nu mă interesează ce fac alții cu trupul meu, mă interesează ce fac *eu* cu *sufletul meu*. Nu înțeleg. Dacă aș fi crezut în Dumnezeu, aș fi încercat, poate, să prefac celula într-o catacombă, să mă simt aparținător altei lumi, să mă eliberez întru spirit. Trec zile după zile și nu reușesc să mă desprind de gândul că acuma... la ora asta... eram cu..., îmi joacă crâmpeie de amintiri foarte proaspete prin fața ochilor, și simt fizic strâmtoarea și mohoreala cuștii în care m-au băgat. Îmi e frică, frică, frică, mă prăvălesc în ea ca într-o prăpastie, încercând în cădere să mă agăț de colții de stâncă, apucându-i o clipă, urmărindu-mi apoi căderea

în abisul de groază... Nu am stofă de erou. Într-o noapte, un bărbat în lanțuri e târât pe cimentul coridorului, se aud lovituri sălbatice, omul urlă — nu mi-e frică de voi, ticăloșilor ! Mie mi-e. Ștefănescu este închis de vreo șaisprezece ani, încă de pe vremea lui Antonescu. Părul, tuns scurt e aproape alb. Nu am aflat niciodată ce făcuse. Într-o seară, după ce-l aduseseră de la anchetă, mi-a spus — să nu spui cuiva în pușcărie că te-ai întâlnit cu mine la anchetă, e periculos pentru tine. Nimic mai mult. A luat cu el taina, dacă va fi avut vreuna, în mormânt. Am aflat, către sfârșitul detenției, că ar fi murit la Aiud. Seara, între zeama chioară vărsată cu zgârcenie în gamela pe care ne-o bagă sergentul pe vizetă și „stingere" — semnalul că trebuie să ne culcăm, căci altfel lumina chioară a becului, fixat sus de tot, nu se stinge niciodată, îmi vorbește îndelung, cu glas scăzut. Al treilea din celulă ascultă cât îl țin puterile, apoi se întinde pe pat, el „are pat", e tuberculos cu caverne, a stat ani întregi la Târgu Ocna, a trecut și pe la Ocnele Mari. A fost luat pentru „ajutor legionar", era aproape un adolescent, băiat de la țară, lucra la „Malaxa", devenit după naționalizare „23 August", în mahalaua bucureșteană unde locuia în gazdă a trecut pe la porțile caselor umile cineva care a cerut bani pentru „cei în suferință". Mai mult nu știe. A fost ridicat noaptea, băgat într-un lot mare, în care nu era și colectorul, a încasat zece ani, mai avea câteva zile până la liberare, când l-a luat securitatea și l-a dus la un „supliment de anchetă". Era expresia eufemistică pentru un nou dosar și o nouă condamnare, în principiu nu mai scurtă decât prima. E sfârșit, tușește în pumni și, deși aș vrea să știu ce i s-a întâmplat și pe unde a fost în deceniul de pușcărie, îl las în pace, să-și cruțe puținele puteri pe care le mai are pentru interogatorii. „Are pat". Eu n-am,

dar nu știu că n-am. Voi afla la vreo două zile de la arestare când mă fură gândurile și mă las pe-o parte, când zdrang ! se deschide vizeta și apare chipul rotund de lună tâmpă, al căpitanului-șef de arest. Ai pat ? se stropșește individul. Nu pricep, ce dracu, îmi zic, ăsta e cretin, nu vede, doar nu stau în aer ca fachirii ! Am, răspund eu, buimăcit de absurdul întrebării. Luna dispare, apoi țac ! după câteva minute, vizeta se deschide iar, smucită, individul reapare, schimbat de furie. Cine pizda mă-tii ți-a dat, mă, pat, futu-ți biserica mă-tii ! hai ? Că doctorul nu ți-a dat ! Și nici anchetatorul. Să te pregătești de izolare ! Pe urmă mi-a explicat Ștefănescu că „a avea pat" înseamnă a avea voie să stai ziua întins pe pat, favoare de care se bucurau doar bolnavii — din partea doctorului — sau cei care colaborau cu ancheta. Nefiind cazul, eu sunt obligat ori să fac cei trei pași, du-te vino în spațiul de nici o jumătate de metru dintre paturi, de dimineață de la șase, până seara la zece, exceptând mesele, ori să stau nerezemat pe pat, drept, cu mâinile pe genunchi. Nu care cumva să ne sprijinim capetele în pumni. La fel stă și Ștefănescu, iar seara mușchii anchilozați sunt apucați de crampe dureroase. După scurta întrevedere cu Voicu și oala de sânge vărsată în noaptea când m-a bătut „Dumitrescu", sunt lăsat în pace vreo două zile. Ignorat. Singur cu frica de ce va fi, la care se adaugă o bănuială cumplită, de care mi-a fost pe urmă rușine. Dar a existat, fiindcă Ștefănescu mi-a șoptit că trebuie să-i spun tot ce am făcut. Ca să mă poată învăța cum să mă apăr. Ce am făcut ? Îmi bat disperat capul să văd ce-am săvârșit. Nu găsesc. Unul și același lucru este derizoriu — sau catastrofal. O vorbă, zisă pe holul facultății în dârdora evenimentelor de la Budapesta, reținută de un coleg, mi-a și spus-o, cu ton de reproș, venea de la școala muncitorească, mă bagă în răcori. Rațional, îmi dau seama că e un fleac.

Dar nenorocitul care horcăie și-și scuipă plămânii în batistă, ce a făcut ? Zece ani ! E un cadavru viu, piele pergamentoasă, translucidă, întinsă pe ciolane, în ochi i s-a adunat o infinită tristețe. Peste noapte ni se lasă o oală în celulă. Uneori nu e în stare s-o ridice și refuză să i-o ținem noi. Dimineața, pe camere, se deschid ușile, ni se pun ochelarii negri și, ținându-ne unul de altul, primul orbecăind cu infinită grijă cu oala, nu cumva să verse vreo picătură pe jos, suntem mânați la closet. Acolo ni se scot ochelarii, intrăm toți trei în câte o cabină, cabinele n-au ușă, primim câte o hârtie, e tipărită cu rubrici, un formular de transporturi, ne dăm pantalonii jos și încercăm să golim din măruntaie tot ce-a rămas după mistuirea lichidelor primite de trei ori pe zi și a firavei bucăți de pâine. Nu din rațiuni igienice, ci pentru cazul că ne-ar cotonogi. Lucrurile se complică rău dacă evacuarea nu s-a făcut cât mai deplin posibil. Caustic, Florin i-a scos din sărite pe anchetatori, spunându-le „nu-mi puteți da atâta pușcărie câtă pot să fac" și a refuzat să semneze un proces-verbal împestrițat de greșeli de ortografie. I-au rupt literalmente pantalonii cu bățul, când ne-au dus la Jilava am apucat să-l văd pentru o clipă la urcarea în duba celulară, era la sfârșitul lui iunie 59 și avea petice în fund. Cum să nu te treacă neputințele când te ridică, cu mâinile legate de picioare, pe un drug sprijinit pe două capre încât basculezi singur până vii cu capul în jos și tălpile paralele cu pământul, când fiecare lovitură dată cu ciomagul la tălpi, cu sete, prin pantof, explodează în creier ? Prin pantofi pentru ca, mortificată, carnea să se reverse ca o cocă în care s-a pus monstruos de multă drojdie. Nu se poate să nu trec pe acolo, la gândul ăsta mi se ridică părul măciucă, ce le spun, Dumnezeule, ce le spun ?! Nu-mi trece prin cap să-i întreb, pur și simplu, de ce m-au adus acolo, să-i pun eu pe ei să-mi spună ce am

făcut. Am înțeles repede că stăpânirea lor asupra cui le cade în mâini este absolută, incomparabil mai mare decât puterea unui stăpân de sclavi roman, ținut să dea socoteală în caz de ucidere. Nu sunt nici măcar un *res cogitans*. Sunt un dușman, mă lămurește bătrânul, o lepră care a curvit cu perfidul Albion. Șansa ta, totuși, îmi spune într-o zi, e că n-ai fost bestie burghezo-moșierească. Și-mi povestește cu haz pățania unuia de la canal, fost proprietar agrar, nu prea mare dar cu ceva hectare, acolo, care, printre lovituri, protesta scâncit „mi-ați luat pământul, nu mai sunt bestie burghezo-moșierească, am rămas o bestie simplă". Culmea, ajung repede să concep un sentiment de siguranță în celula îmbâcsită de miasme și întunecată ca un mormânt. Sentimentul acesta se oprește la ușă, prima armă împotriva noastră. Și încă teribilă. Zăvoarele de la Uranus sunt diabolice, au fost concepute să imite pocnetul sec, inconfundabil al închizătorului de pușcă. Zgomotul acesta îți îngheață sângele în vine, te aduce în pragul infarctului. La auzul lui, trebuie să sări în picioare, cu spatele la ușă. Cu inima bătând să-ți spargă pieptul, răspunzi la întrebările de identificare — care începi, mă, cu M și A ? Tac-tu, mă-ta, dă capu-ncoa ! Și începe cursa către necunoscut. La capătul unei asemenea curse, sunt dus la Voicu, într-unul din birourile acelea impersonale, cu mobile fixate în podea și fereastră la trei metri înălțime. Individul poartă un costum bleumarin de comandă și cravată roșie. E mai scund decât mine, uscățiv, emaciat, cu pomeții accentuați, gălbicios la piele și părul lipit de țeastă. Ei, zice, te-ai gândit ? La ce ? întreb, nedumerit. — La ce-ai făcut. Ce-am făcut ? — îmi stă pe limbă, dar îmi înghit vorbele.

Tac și aștept. Așteaptă și el. Se uită la mine cu privirea fixă, de reptilă, și rupe tăcerea. Mihalcea, zice, te-oi fi crezând tu deștept, dar nici noi nu suntem făcuți

cu degetul. Că spui sau că nu spui, ancheta știe. Cel mult o să te-alegi cu ceva în plus fiindcă nu ești sincer cu ancheta. Organizația ! La asta nu mă așteptam și-l privesc buimăcit. Organizația legionară ! Și-mi întinde o hârtie tipărită, completată cu cerneală. Două sute nouă — l-am învățat pe dinafară. Îl știu și noaptea, sculat din somn — punctul unu, fapte deosebit de grave, împotriva orânduirii de stat, poți să nu semnezi dacă nu vrei, mă previne Voicu, pentru noi e egal, că semnezi sau că nu semnezi mi-e totuna, asta e ordonanța de învinuire, pe urmă stăm de vorbă... N-am însă nici cea mai mică intenție să nu semnez, de ce să nu semnez ? Bătrânul mi-a explicat că pot să retractez la judecată. Așa că semnez. Bun, zice, acum vorbește-mi despre organizație, când, cu cine, pe unde vă întâlneați, ce parole ați folosit. Și de unde aveați armele ? Buimăceala mea e totală. Anchetatorul bagă mâna în același sertar de unde scosese pulanul și pune neglijent pe birou un pistol. E o gioarsă, o rugină, cu patul știrbit. Ce, zice, nu-ți vine să crezi ? A fost găsit la percheziție, la tine în dulap ! Ia-l, uită-te la el ! Prima mișcare, mecanică, e să-l văd mai deaproape. Și-odată mă opresc împietrit, parcă mi-ar fi dat cineva peste mână, mă scotocesc în buzunar, trag batista, o întind pe palmă — tu-ți dumnezeii mă-tii, mormăie Voicu, o știai și pe-asta ! Și ordonă să fiu dus jos. Ochelarii, șuierăturile etcetera. Dar am semnat și când îi comunic bătrânului enormitatea acuzației, rămâne pe gânduri. Nu se poate, zice el, ăștia nu fac acte gratuite, au ei ceva în cap. Mai trec câteva zile și câteva seri, bătrânul e de părere că ceva-ceva au avut în intenție, altfel nu m-ar fi băgat cu legionarii. Dar ce ? Într-una din seri îmi povestește, câteva ceasuri bune, dedesubturile uciderii lui Iorga. A fost un mare savant, zice el, dar a rămas un veșnic diletant în politică, a făcut jocul

lui Carol care și-a bătut joc de el, îi știa punctele slabe și le exploata, dom' profesor în sus, dom' profesor în jos, regele avea nevoie de un pretext ca să pună mâna pe Căpitan, i l-a oferit Iorga, fără să-și dea seama, nenorocita de scrisoare avea caracter privat, dar el a produs-o în justiție, exact ce-i trebuia lui Carol, infiltrat de Lupeasca și de camarilă — și mi-a povestit cu lux de amănunte cum au fost uciși Codreanu, Belimace, Constantinescu, Caranica (ultimii trei îl asasinaseră pe I. G. Duca și erau mesevișți adică condamnați la muncă silnică pe viață) și cei opt care-și descărcaseră pistoalele în Stelescu, tot mesevișți. S-a turnat vitriol peste el, mi-a spus, apoi beton. Se transfigurase, vorbea în șoaptă, dar era electrizat. Auzeam pentru prima dată nume macedonene, nu era să ni le comunice tocmai Roller, pasiunea din glasul bătrânului mi-a dat fiori. Înțelegeam că am în față un om care își retrăiește tinerețea. Nu i-am spus că tata, național-țărănist, fusese fugărit de legionari, pe când era tânăr director de școală la țară, cu pistolul și de-abia scăpase sărind peste gardurile grădinilor. Violența și sângele evocate închegau o epocă pe care n-o simțeam a mea. Totodată omul mă zdrobea cu uriașa lui cultură, cât n-aveau zece profesori de la facultate la un loc. Am adormit încărcat de gânduri. Curând după aceea, anchetatorul m-a chemat iar, m-a pus să stau jos și mi-a comunicat, cu tonul cu care îi ceri iertare unui vechi prieten, drag și nedreptățit — știi c-ai avut dreptate ? N-ai făcut parte din nici o organizație legionară. — Păi, eu ce vă spuneam ?! Da, dar ceva tot ai făcut. — Ce ? — Nu știu ! (din nou privire dură, șerpească). N-oi fi vrând să-ți spun eu ? Bagă-ți bine în cap, cine intră la noi nu e nevinovat și nici nu iese necondamnat. Noi avem răbdare, ai să pleci de-aici cu barbă albă. Ia-l și du-l !

. . . . . .

„Încă din start dispozitivul e pus în funcțiune. Confruntați cu o ostilitate pe care o simt masivă, leniniștii noștri vor proceda la ceea ce numesc ei «profilaxie socială». Lagărele și munca forțată, «de reeducare», există de la începutul războiului civil... Ele se integrează într-o strategie pusă imediat în aplicare : strategia represiunii masive, «profilactice». Practica luării de ostatici, poliția sovietică o inaugurează încă din primul an de revoluție ; ca să-i adune își deschide ea primele lagăre. Principiul care guvernează alegerea ostaticilor nu este responsabilitatea individuală într-o activitate contrarevoluționară, ci datele statistice ale unei «apartenențe de clasă»... Este nimicită opoziția politică și religioasă, sunt zdrobite agitația muncitorească și revoltele țărănești, colectivizate câmpurile, este suprimat «șomajul» suprimându-i pe șomeri".

(André Glucksmann — „Bucătăreasa și mâncătorul de oameni — eseu despre stat, marxism și lagărele de concentrare").

. . . . . .

De ce suntem în țarcul de sârmă ghimpată ?

Plugari de la Răstoaca și Suraia, sate moldovene încercuite de tunuri ca să se lase colectivizate și unde „organele" au bătut oamenii ca la fasole, zi și noapte, sau gospodari din celălalt capăt al țării, bănățeni greoi, temeinici, muncitori — mai puțin, ofițeri cu duiumul, unii cu „Mihai Viteazul", supraviețuitori de la Cotul Donului, dar și foarte tineri, mulți, de parcă școlile militare ale MFA-ului i-ar fi căutat cu lumânarea pe trădătorii de patrie cu pedigree, medici, fețe bisericești. Studenți. Lotul de la medicină. Au citit „Mustul care fierbe" al lui Goga. Ne-am pierdut identitatea de indivizi, sun-

tem subsumați unei lumi gregare în care nu intri cum vrei tu, ci cum hotărăște, fără drept de apel, anchetatorul. Lotul de la politehnică. Un ins izolat nu inspiră încredere, e un caz avortat, ceva ca un tablou neterminat pe care maestrul n-a mai apucat să-și pună semnătura. Nu convinge. Nu că-n-ar putea să latre, a fost demascat și un surdomut făcând agitație împotriva partidului și guvernului. Arestat, firește. Nu că n-ar merita osteneala. Dar așa cum pentru pianist piatra de încercare e „Preludiul" de Franck și nu „Sârba-n căruță", pentru anchetator deziderатul visat este lotul. Nu este, nu, culmea virtuozității, doamne ferește! Ideală ar fi organizația, o treabă solidă, cinstită, să le placă și acuzaților. Un consens tacit fixează numărul aderenților la minimum trei. Unul e șef, fără asta n-ar fi organizație, ci un talmeș-balmeș din care nu iese nici măcar o stea în plus. Un șef și doi membri, formă clasică, o cunoștea și antichitatea, simplă, nu prea greu de recunoscut, mai ales dacă insiști... Nu se poate și nu se poate? Dialectica ne învață cum să dăm înapoi fără pierderi și atunci renunțăm cu greu la organizație și rămânem la lot. Lotul de la ziaristică, cei șase din care fac parte și eu. Preoți, s-ar putea chiar face o brigadă cu ei. Unu, doi călugări. Câțiva evrei, nu mulți, am întâlnit vreo șapte-opt prin cele nouă pușcării de pe solul și din subsolul patriei, prin care am trecut în patru ani — Iancu Saul, student la filozofie, Barbălată, cel ce declamă cu patos și cu accent „Noi vrem pumunt", Max Bănuș, gazetar la „Sportul popular", rotund la față, cu ochelari și căciulă imensă ca o cupolă de biserică moscovită, pe care l-am întâlnit după 31 de ani, la înființarea Asociației ziariștilor, ba chiar, culmea insolitului, un plugar maramureșean, nenea Drozd, și domnul haham Herscovici, de la Timișoara, silit să lăpăie ca un gânsac prin noroi, din pricina platfusului. Unguri, unguri cu

duiumul, unii demult, rămași de pe urma tulburărilor pricinuite de Diktat, cum e Cocoș, altul decât doctorul, zdravăn ca un taur și celebru de la Periprava până la Aiud fiindcă l-a băgat la Jilava pe locotenentul Ștefan cu capul într-un butoi. Și, mai ales, pentru că a supraviețuit isprăvii. Dar cei mai mulți prospătură, culeși imediat după noiembrie '56. Aproape toți cu pedepse mari. Nemți din Banat, din Ardeal, de peste tot : printre ei, Helmuth Roth, fiul fostului șef al Frontului Etnic German, și Robert Eisenbraun, „la Souris-Ange", cum îi spuneam, Ion Omescu și cu mine, la Stoienești, poet ales, condamnat la optsprezece ani. Și iar studenți — Emil Mihăilescu de la arhitectură, istoricul Alexandru Zub de la Iași, Gordan, Milică, Barbu Teodorescu de la medicină, alții de la drept, litere, filozofie. Undeva, în alte insule ale gulagului, se târâie dușmanii poporului, năpârcile pe care fălcile devoratoare ale revoluției n-au mai apucat să-i toace la canal : Noica, Giurescu, Petrovici, Nicu Steinhardt, Păstorel. Pe lângă mine trec dârele altor destine, lotul elevilor de la „Mihai Viteazu", au fumat în pod, unul a uitat chiștocul, s-a aprins lemnăria. Sabotaj ! O pomană, doar un cretin s-ar putea gândi la o amendă și la plata stricăciunilor. Și aristocrații, „foștii" — Dinu Cezianu, înăcrit, fost ministru la Paris, Tudor Greceanu, scăpat ca prin minune din celula condamnaților la moarte, strănepotul cronicarului, comandor de aviație în escadrila germană de bombardament de noapte Udet, vijeliosul Riga, coborâtor din poetul Eteriei, poliglot, șapte limbi (și, fără glumă, rusește, a făcut câțiva ani de lagăr la ruși), Lambrino, mic, scăpărător, fratele lui Zizi, cumnat *(morganatic ?)* al lui Carol, prințul Brâncoveanu, blajin și discret, căruia îi spunem ceremonios „mon prince". O rara avis, curiozitate absolută, este căpitanul procuror militar Adrian Nițoiu, cum am spus, ciuca bătăilor și batjocurii gardi-

enilor. Singular este plantonul de la dormitorul doi, Vasiliu, fost secretar la regionala de partid de la Constanța. La noi, spre deosebire de ruși, pe care domnia Tătucăi îi obișnuise cu membrii C.C.-ului, cu miniștri și generali aruncați otova în pușcării și lagăre, claie peste grămadă cu dreptul comun, prea puțini au trecut pe la bulău, cu excepția perioadei de după seismul produs de căderea Anei și a prietenilor ei. E o particularitate a stalinismului românesc. E o lume în agitație surdă, prinsă într-un soi de vârtej între patru ziduri, ca mișcarea browniană a moleculelor închingată de pușcăria circulară a unui borcan. Nu vezi, îmi spune într-o zi năbădăiosul planton Mangeavas, că suntem o țară privită cu ochianul întors ? Are dreptate, lagărul este R.P.R. în miniatură, cu o justă reprezentare categorială. Așa e la Salcia, așa e la Stoienești, la Periprava, la Gherla, Aiud și cine mai știe pe unde. Noi suntem, la scara națiunii, al doilea val mare mânat către țarcuri. Primul a fost tocat la canal, din '49 până în '53, zdrobit la Galeș, Peninsula, Poarta Albă, pe șanțul dinspre Năvodari de la temelia căruia arheologii viitorului vor scoate odată și-odată schelete fără nume. La Aiud, unde oamenii au mâncat var de pe pereți de foame, și la Sighet. Au pierit atunci marii intelectuali ai țării, cei mai destoinici militari, lamura clasei politice. Noi suntem altceva, noi facem pasul de la individualitate la număr. Noi suntem statistică. Unii nici nu știu ce caută acolo.

Năvodul a cules orbește totul, pești, melci, ierburi. Cei ce cunosc adevărul, în toată monstruozitatea lui, stau la mii de ani lumină de bolgia noastră, într-un empireu unde nu există angoasa celor câteva clipe ce precedă fluierul care te smulge din zdrențele păturii la patru din noapte, foamea obsedantă care-ți râcâie mațele până la halucinație, pielea întinsă pe ciolane ca o tobă în

care crivățul dă cu dușmănie. Sunt cel puțin trei, după moartea politică a Anei Pauker și a lui Teohari Georgescu : Dej, Drăghici, Nicolski. Cheia e în buzunarul lor, capelmaiștrii care au orchestrat acest concert de vaiete împletite cu ritmul biciului într-o cacofonie drăcească. Orice instrumentist este un „ar fi putut să facă" sau „să-l vadă ceilalți și să ia aminte". Maiorul Profir : nici treizeci de ani, cu spate de urs dar sfielnic, moldovean blajin. Cel mai tânăr superior din trupele române de tancuri, avansat la excepțional. Îl pune dracu să învețe bine și feciorul de țărancă văduvă se pomenește trimis la „Frunze". Vine în țară, e o capacitate, cine știe până unde poate urca... La o lecție de marxism, politrucul îl pune să vorbească despre minunatele condiții de trai ale poporului sovietic. Sigur, zice Profir, sunt minunate peste tot, dar sunt mai minunate în sud decât în nord. Adică cum ? se încruntă ofițerul politic. Adică, răspunde maiorul, vreau să zic că siberienii o duc mai greu decât cei de la Soci, că e mai frig, au fost și minus 30 de grade. Aha, va să zică așa a învățat banditul din experiența marelui nostru frate de la răsărit ! Să-i denigreze condițiile de trai ! E convocat la București, urcat într-un „Gaz" la gară, i se pun ochelarii negri și ajunge în beciul contrainformațiilor de pe Maria Rosetti. Un soldat cu șapcă albastră îi smulge epoleții, e dat pe mâna unui locotenent major ceist care-i înmoaie oasele (nu singur), intră în cătușe la tribunalul de pe Negru-Vodă, iese cu șapte ani pentru „defăimarea gloriosului popor sovietic eliberator". Au trecut luni de zile, dar Profir tot n-a ieșit din starea de buimăceală. Farmacistul Gheorghiu, bucureștean, dă de gustul „Europei libere", după '56. Îl aude un vecin, vin doi băieți și-l ridică. Politicoși. „Soția era de față ?" Gheorghiu e de modă veche, nu știe să mintă și crede că nici n-are de ce. „Era". „Dar soacra ?" „Păi, era s-o dau afară ?!" În timp ce farma-

cistul se miră de cât de civilizat îi vorbesc tinerii, alți tineri le umflă pe cele două doamne și întreg trioul se îmbarcă pentru arhipelag. Sababei, predicatorul sâmbătar, a făcut ce face și acum cu sectanții lui în colțul camerei, cu ochii luminați de extaz — slujbe. Sunt luați pe sus, cotonogiți la cataramă și risipiți prin lagăre și sâmbăta. În toată diversitatea asta de cazuri, non bis in idem, un lucru ne unește — fatidicul articol 209, pct. II, pușcării unde vor fi puși la muncă forțată, mai ales lit. a din C.P., desagă elastică, în care pot încăpea orice destin și orice situație. E pur și simplu genial, cu el poți să-l condamni până și pe un orb pentru crima de privire dușmănoasă, cu coada ochiului, către stema partidului.

A trecut restul de noapte albă când am scuipat gogoloaie însângerate în oală. Trec disperate ceasurile zilelor și ale nopților și ce mă obosește cumplit este fulgerătoarea schimbare a gândurilor și a stărilor de conștiință. Lipsit de puterea credinței, convins că „nimic nu e dincolo", mă agăț ca înecatul de-un pai de speranță că, dintr-o clipă într-alta, vor pocni zăvoarele, mi se vor pune pentru ultima dată ochelarii negri până la poartă și voi fi azvârlit în larma străzii. Pe Uranus urcă și coboară tramvaiele, în dreapta se rotunjește colțul gardului de la Arhivele Statului, cele cu bolta cu poartă mereu deschisă, vizavi sună la ore fixe clopoțelul și sunetele lui cristaline trec prin zid, împletite cu țipetele copiilor, până la noi, în mormântul unde n-ai voie să vorbești decât în șoaptă, sub lumina spectrală a becului zăvorât într-o ocniță de sub tavan. Mai sus, spre Maior Ene, apoi — prăvălit sub povara caselor în trepte și a curților care se suprapun, dealul la poalele căruia se întinde Stadionul

Republicii. De acolo, prin Doctor Iatropol, dai în numai câteva minute peste podul Cotroceni, la biserica zveltă, cu registre albe și roșii, construcție bizantină elegantă, contrastând cu sfioșenia greoaie, coborâtă din veacul de mijloc valah, a vechiului paraclis așezat chiar în mijlocul străzii, la o aruncătură de băț. Din subsolul bisericii mari a fost smuls grupul septuagenarilor printre care se aflau înaltul și rasatul colonel de cavalerie Emil Iliescu, frate cu tanti Marioara, pe care îl cunoscusem bine în anii de după război, când venea duminica, spre seară, cu nevastă-sa și băiatul, Gabi, ceva mai mic decât mine, în casa de pe Alexandru Orăscu. Gabi profesa ușorul dispreț al bucureșteanului față de băiatul de la țară. Se răsfăța, graseia. Pe taică-său l-am întâlnit la Gherla, se spărsese zidul dintre două camere, caz unic, se făceau reparații, normal n-ar fi trebuit să ne vedem, o cameră să rămână goală, dar pușcăria era arhiplină, n-aveau unde să ne mai bage. Atunci a apărut pe creasta spărturii capul lui Gabi Cobra, studentul-saxofonist, excepțional camarad de la Salcia, care ne-a povestit cum a fost băgat pe zarcă între un nebun și un homosexual, pe urmă m-am săltat eu la craca a treia și l-am zărit pe colonel, descărnat, livid, cu părul puțin lipit de țeastă. Îi dăduseră șapte ani, a plecat înaintea mea și, când a ajuns acasă, i s-a trântit ușa în nas. „Cât ne-au chinuit din cauza ta!" S-a dus la soră-sa, era noaptea târziu. Acolo i-a trântit ușa în nas unchiul Ion: „Nu se poate, Moț! Unde vrei să-l culcăm?" Casa avea patru dormitoare. Tanti Marioara a plâns, l-a rugat cu cerul și pământul. Zadarnic. Domnul colonel și-a luat bocceluța de lângă ușă, nu-l primise nici măcar în hol, s-a suit în tramvaiul 12 cu care venise de la gară și s-a dus tot acolo, în sala de așteptare. Colonelcasa am auzit că a murit de cancer, Gabi a rămas în Franța, s-a însurat cu o băștinașă, stă prin Montreuil, cu nume schimbat, Illiers sau

așa ceva. Eu mi-am reluat lungile convorbiri despre francmasonerie, talmud și elocința greacă cu unchiul Ion (care mă pune uneori să-i citesc din „L'art d'être grand-père" de Hugo, ca să-și tragă sufletul de atâta vorbit) dar nici unul, nici altul nu deschidem vorba despre episodul Iliescu. Din motive cu totul deosebite...

...Îmi vine să mă dau cu capul de pereți — și s-ar putea să mă fi și dat, la modul propriu. Cât poate să-mi dea ? Scot din memorie crâmpeie de conversație, zâmbete de satisfacție prea vizibile, în timpul răscoalei de la Budapesta, sfidarea la adresa camerei de-alături, de la căminul de pe „Pache", Tolbuhin, la doi pași de „Izvorul rece". Am discutat, am fluierat, ne-am ciorovăit, ne-am zbierat în gura mare convingerile cu inconștiența cowboy-ului beat care se pișă bălăbănindu-se pe tufișul unde pândește, încolăcit, un șarpe cu clopoței. Am comentat articolul lui Petru Dumitriu despre Pasternak, apărut în „Gazeta Literară" cu motto-ul : „Dar patria poți să ți-o iei pe tălpile pantofilor ?" (La Grădina, când a rămas Dumitriu în Franța, în târzia toamnă a lui '60, bibliotecarul lagărului avea să-mi smulgă „Cronica de familie" pe care o reciteam pentru a nu știu câta oară. Autorul, lăsându-și patria la locul ei.) Bătrânul meu coleg de celulă îmi cere să-i comunic „toate elementele" — și i le comunic, împreună cu aprehensiunile mele. Chibzuiește. După matură reflecție, îmi dă verdictul : „N-ai făcut mare lucru. Șase-șapte ani, mai mult nu-ți dă. Îi faci într-un picior". Cifra mi se înfige în creier și se cuibărește acolo învelită, rând pe rând, în cutele groazei, ale speranței ori ale indiferenței. Zbaterea asta în cușca propriului suflet, ca o sălbăticiune priponită într-o capcană, mă sleiește. Au trecut zilele și, tocmai când să fac

bilanțul ultimelor ceasuri și să trag pătura sărăcuță peste mine, zdrang ! vizeta — mă, tu, ăla — hai ! Anchetă de noapte — nimic bun. Nu mai am timp de frică, mă pomenesc într-o baie de lumină, e altceva — nu camera de anchetă sărăcăcioasă, cu mobilier pauper, ci un birou mare, luxos, cu covor roșu, înflorat, cu portretul lui Dej pe perete iar în spatele biroului, revărsat într-un fotoliu, un civil. Maiorul Enoiu, șeful anchetelor. Devin imediat circumspect, din instinct, s-a întâmplat ceva, altfel n-aș fi fost adus, eu, umilul păduche, în fața acestui sacerdot al terorii. Mă ia pe ocolite, că nu se aștepta tocmai de la un activist al utemeului, la o astfel de atitudine negativă față de anchetă, se va ține seama, să n-am grijă, ancheta știe tot, știu cum e cu țiganca ? Nu știu ? Era a dracului, de ce-o bătea țiganul, de-aia era mai a dracului, el o bătea și ea îl ocăra, flendurosule, fir-ai al dracului, și atuncea el s-a dus s-o înece și, chiar băgată până la gât, ea tot îl ocăra și el o împingea de tot și ea a bolborosit ultimele cuvinte — flendurosule, janghinosule ! În timp ce-mi debita această subtilă pildă morală, s-a deschis ușa și a intrat al doilea om urât pe care l-am văzut în viața mea, după plutonierul care m-a descălțat la „intrare", atât de urât, încât l-am privit cu un respect instantaneu, iar Enoiu și-a înălțat deferent cărnurile de după birou. Ăsta e ? a întrebat răstit pocitania. Ăsta, a răspuns maiorul, cu tonul cu care spui „L-am găbjit pe Terente !" — Tot nu vrea să recunoască ? — Tot. — Păi, în cazul ăsta... a lăsat, plin de subînțelesuri, arătarea, fraza în suspensie și a plecat. Ai auzit, Mihalcea ? m-a întrebat Enoiu, plin de compasiune. Să știi că noi avem și alte metode. De ce nu vrei să vorbești ? N-am ce ! Prea ne crezi tu proști, a continuat anchetatorul. Ce vă-nchipuiți, că noi suntem făcuți cu degetul ? Ai să spui și laptele pe care l-ai

supt ! Mi-a trecut prin cap că acuși-acuși vor veni geaații să mă ducă la capră, să-mi treacă bara sub burtă și să mă încingă la tălpi. Am încercat, mai târziu, după oarecare lecturi de psihologie, să-mi descriu mie însumi, noțional, magma confuză de stări și porniri când se separă în zone distincte ale afectelor, când se ciocnesc nebunește, tot mai accelerat, ca o mișcare browniană, haotic întețită, a moleculelor într-un spațiu foarte strâmt, țâșnind dintr-odată și răspândindu-se ca scânteile unui joc drăcesc de artificii în creier și în sânge. N-am reușit. Cum să descrii, cum să-ți descrii galopul afectelor, frica de tine, frica de durere, frica de frică, groaza că poți să-ți pierzi și ultima fărâmă de demnitate și să le ceri iertare ? Mai stăm noi de vorbă, a încheiat Enoiu — și m-a dat afară. Mă rog, e un fel de a spune... Nu mai știu cum am aflat, în zilele acelea, că Filip e tocmai la capătul coridorului, iar în celula vecină cu a noastră sunt închiși doctorul Aurel Marin, marele chirurg-orelist, și Vijoli. Ziua îl anchetau pe contrarevoluționar, iar noaptea îl scoteau pe celebrul specialist în finanțe să lucreze la bugetul statului. Cel puțin așa se spune, așa curg șoaptele subterane prin nevăzute canale de comunicație, în spațiul în care din trei în trei minute, cu regularitate de metronom, ochiul supraveghetorului se lipește de „spion", iar vorbitul la zid, cu cana, este imposibil. Oricum, mie unuia mi-e frică. Cum frică mi-e și de ciocănitul în perete. Se spune că ar fi venit chiar Drăghici în persoană, ar fi făcut semn să se deschidă o anumită celulă, l-ar fi privit batjocoritor pe spectrul dinăuntru și i-ar fi zis, pe un ton din care cădeau ocale de dispreț : Ei, cum e ? Nu mai cânți „Moartea, numai moartea legionară e cea mai frumoasă nuntă dintre nunți" ? Ancheta mea s-a împotmolit. Mă mai scoate odată Voicu, într-o duminică mohorâtă de sfârșit de iarnă, cu umbre timpurii proiectate, în ciuda

ceasului matinal, pe singurul peisaj pe care am dreptul să-l văd, un crâmpei de zid murdar, care pare a fi hotarul dintre neant și nicăierea. Este grăbit, nerăbdător. Se uită la ceas, bate distrat cu degetele în marginea biroului, până intră cineva și-i șoptește ceva la ureche (niciodată n-am văzut, cât am stat la Uranus, doi securiști să-și vorbească normal, ca oamenii), deslușesc „fotbal" și „bilete", trăsăturile i se destind... și-mi servește un banc politic. Păi, așa ceva, zic, nici nu mi-a trecut prin cap să spun, iar dumneavoastră... Noi putem, rânjește cinic. Noi putem orice.

Azi nu-prea avem treabă, continuă, eu plec iar tu rămâi. Fiindcă ești încăpățânat. Ești ca țiganca aia (și-mi servește exact ce-mi spusese Enoiu, inclusiv chestia cu făcutul cu degetul), noi vrem să te scoatem din rahat, tu vrei să te-nfunzi. În loc să ne mulțumești că te-am cules de pe drumuri înainte să faci cine știe ce, vreo bandă și să ajungi la **pluton,** tu te încăpățânezi să nu spui nimic. Uiți că avem corpuri delicte ! Uiți biletul ! (Biletul lăsat tatălui meu, cu câteva ceasuri înainte de arestare în care, nu știu de ce, dar prudența n-a fost nicicând partea mea tare, făceam aluzie la faptul că s-ar putea să fiu ridicat și care dispăruse de pe polița din întunecosul vestibul al căminului de pe Doamnei. Iată unde ajunsese !) Și, scoțând un dosar și răsfoindu-l neglijent — pe Ganciu îl cunoști ? Dar pe Domșa ? Pe... ? Dar pe... ? Îi cunosc, cum să nu-i cunosc, sunt colegi, din anul meu sau din alți ani. Dar cântecul ăla franțuzesc (pentru „La chanson d'un dadaïste" voi mânca, separat, o bătaie — recunosc, nu majoră, nici măcar semnificativă. Bănuiesc, în lipsă de alte probe, că din cauza cuvintelor „Vatican" și „au pape à Rome". Mai târziu, când evocam, printre hohote de râs, episodul, eram de-acum profesor de franceză, mi-aminteam de marele bluf : ei erau încremeniți că știu franțuzește, dar nu vreau să

ecunosc. Habar n-aveam, învățasem mecanic, din plăcerea stârnită de asociațiile suprarealiste). Bine, dacă unt eu așa de deștept și el atât de tâmpit, pot eu, în)... mamei, să-i explic de unde am adus „Sicriul negru" a cămin ? Mi-ar fi foarte greu să-i explic că e vorba de „Scrinul negru" — nu de „Sicriul" și nici de „Scrisul...", um a apărut în dosar, și că mi l-a dat pe furiș, în manuscris dactilografiat, Victor Iova, unchiul Iozefinei. Un cuvânt să-mi scape și lectorul de la ESPLA ar fi înhățat și adus în celulele de la Uranus. Fulgerător mi-aduc aminte de fiul lui Perpessicius și răspund că l-am găsit sub o bancă din Cișmigiu. Urmează, fără prea multă convingere, vechiul refren : ...cu degetu ! și-mi spune, plictisit, după încă o trimitere, să zicem că eu te cred, da' tu ce crezi c-o să-nghită procurorul ? (Probabil că nici ăsta nu e făcut cu degetul.) Ai intrat la noi, nu scapi. Toți ăilalți declară împotriva ta. Și Pavlovici ! Aici a scrântit-o, despre ceilalți patru nu bag mâna în foc, nu mi s-au arătat declarații, n-am fost confruntat, dar Pavlovici n-avea cum. Întâi — prin fantastica detașare de contingent. Al doilea — inteligența speculativă, de tip rabinic, n-avea cum să nu simtă deșertăciunea situației. Florin Pavlovici ne întrece cu un cap, fiind fizic cu un cap sub nivelul mediu și cu două sub cota atinsă de Nae Popa, olteanul filiform, căzut ca musca în lapte în plasa intrigilor țesute din juvenilă inconștiență de colegi — de altfel a și primit o pedeapsă incredibil de mică, ducând de-a lungul anilor de pușcărie eticheta de „pizdar" care-i sancționa blajin pe acești rătăciți într-o lume în care o condamnare serioasă începea de pe la șapte ani și care, culmea ! avea toate șansele de pe fața pământului să fie dusă la terminare. Florin este un monstru de erudiție. Pusă lângă agresivitatea timizilor și la un loc cu blajina ironie moldavă, în descendența unui Păstorel, agrementată cu gustul

pentru paradox și cu o anume luciditate amară, neromânească, cultura acestui excepțional coleg al nostru care n-a apucat să-și dea examenul de stat și a fost nevoit, ca și mine, să învețe o limbă străină, le scoate din sărite pe lichelele de la ziaristică. Și, har Domnului, nu sunt puține ! Nici în fața, nici în spatele catedrei ; o Ligă secretă a lor, la care indivizii încearcă să-i câștige pe cei buni la carte dar slabi de înger l-a izolat pe Pavlovici încet dar sigur, ca pe leprosul în jurul căruia se face vid. Unii, conștienți de valoarea lui și inteligenți, dar cu atât mai periculoși, (ca tandemul șoptit solemn care a început prin a publica, încă de pe băncile facultății, un articol despre virtuțile lui Lenin ca ziarist de geniu și s-a despărțit mai târziu, unul hăis, spre o foaie de târg de unde l-au dat afară pentru căpătuială, altul cea, spre culmile nomenclaturii, diriguind destinele presei și practicând o curilincție suavă și profitabilă lui Nicușor, cu un intermezzo de Lăbuș, după 22 Decembrie, dar brusc obraznic și mare democrat ultimamente) l-au periat în față dar au alimentat, pe din dos, șuvoiul hârtiilor către dosarele secrete. Alții, de tot slugarnici în vorbe însă zăcași în inima lor, îl salută dimineața. Unii ca Ganciu, în fine, îi doresc din inimă pieirea. Se simt striviți. Iar cum demnitatea lui F.P. nu se însoțește cu prudența, insul este o victimă sigură a mișunei gregare. În lotul celor șase, el este elementul de coloratură, care va da noblețe dosarului. Va fi victima spiritului critic și a lucidității lui.

Piesa de rezistență vor fi ceilalți patru, colegi de an între ei. Eu voi completa lotul, tot ca element de coloratură și încheietor de cameră. Deocamdată este limpede, chiar pentru un bleg ca mine, că mare lucru n-au, deci m-ar putea chiar pune în libertate. Nu mi-a spus însuși Ștefănescu, bătrânul, că prin anii '50 cineva a pretins că e fudul de urechi, că nu auzise o anume convorbire peri-

culoasă și că habar n-are de lucrul de care e acuzat? Auzise dar, culmea, l-au crezut și-a scăpat. Nu de tot, n-a păsit nimeni pe poarta securității ca să iasă cum a intrat. A încasat șase luni, atâta se dădea pentru absolut nimic. La sfârșitul deceniului cota crescuse zdravăn.

...Așa că, urmează Voicu pe același ton plictisit, cu gândul la meci, n-avem decât să folosim declarațiile colegilor tăi și te-nfundăm! Uite ce zice (răsfoiește prin hârtii și spune un nume), i-ai înjurat pe scriitorii progresiști, discutai pe holuri și la cămin cu Pavlovici, ăsta îi înjura, tu-l aprobai. Crezi că e puțin? Nu, puișorule, mi-ajunge să te bag la gherlă! Adică nu eu, că nu te trimite securitatea la pușcărie, voi vă trimiteți, mă, futu-vă muma-n cur de contrarevoluționari! Ei, uite proba, ce mai ai de zis? — Că e nebun, răspund eu. E închis și spune tot ce-i trece prin cap. De frică. O fi el nebun, replică anchetatorul, dar a pus negru pe alb. A dat pe gură, ce nu vrei tu să faci, că ești tu Gheorghe Dracu. Noi vrem să te ajutăm și tu... Uite, să nu zici că sunt eu al dracului, ia colea și scrie tu cu cine ești prieten. Pe care-i vrei tu, ia colea și scrie. Eu nici nu mă uit, să nu zici că ți-am băgat eu pe vreunul pe gât. Noi îi întrebăm și dacă n-ai făcut nimic, ei o să dea referințe și te punem în libertate.

Și-mi întoarce, tot plictisit, spatele. Iar mie mi se învârt nebunește gândurile în cap. Câți să scriu? Scrie și tu șapte-opt, dacă ești băiat bun ai mulți prieteni! Cu cine să încep, din facultatea asta unde am foarte mulți prieteni? Să-ncep cu Tuțu, a fost la mine acasă, l-am scos din Neajlov, asta ar fi făcut-o oricine, nu știa să înoate, oricum am băut de-atâtea ori împreună. Dacă nu cu el, cu cine altcineva? Pe urmă o trec pe Bianca, am fost destul timp prieteni, intrase la ziaristică la un an după mine. Sub ea o scriu pe Mihaela Domnești eanu,

voioasa și isteața Mișu, Mihăița, atât de luminoasă, de deschisă la fire. Și mai adaug câteva nume. Gata? mi-aruncă peste umăr Voicu. Păi, cum gata, pe cine să mai scriu? Ajung, constată anchetatorul. Sună, intră caraliul, îmi pune ochelarii și mă duce jos.

. . . . . .

După ce am publicat un fragment din această carte într-o revistă, m-am pomenit cu un individ mare de gură, dar mic de lectură care m-a admonestat în public. „Cum ai putut d-ta — și-a înfipt insul privirile rele în mine — să spui că ți-ai vândut ciorapii pe țigări? Uite-aici (și-mi băga foaia sub nas), uite ce-ai scris: «Nu mai am căciulă, am vândut-o pe cinci țigări și un calup de mămăligă»... și; mai departe — «pe alte trei țigări am dat o pereche de șosete englezești«. Dumneata îți dai seama ce-ai scris? Pe noi ne-au ponegrit comuniștii, nu mă așteptam de la unul de-ai noștri. Arunci cu noroi în deținuții politici, cei mai buni fii ai nației. Scuipi pe suferința noastră de acolo (de parcă frigul i-ar fi înghețat doar lui ciolanele, nu și celui care scrie aceste rânduri). Pe scurt, ne faci de râs!". În afară de gândirea categorială a spiritelor simple, ca să nu zic elementare, pentru care albul e alb iar negrul — doar negru, care nu numai că nu înțeleg nuanțele, dar se și tem de ele, le resping visceral (câți n-am văzut dintr-ăștia, oameni „dintr-o bucată", „care nu umblă cu fofârlica"), românul poartă cu sine și un blestem istoric, zămislit din vecinătatea cu frontierele Orientului. Un fel de falsă pudoare pe care mulți o confundă cu buna-cuviință. Faptul a fost intuit de Matei Caragiale în „Craii de Curtea Veche" dar esența i-a deslușit-o Marin Preda, într-o magistrală pagină din „Viața ca o pradă". O reproduc integral: *„Nu știam despre Iorgu cu mult mai*

ult decât tatăl meu : că era un mare cărturar. Dar nu itisem mult din vasta lui operă în afară de «Istoria Românilor» iar în «O viață de om așa cum a fost» căuasem elementul senzațional, cum promitea titlul și nu găsisem nimic deosebit. Îmi dădeam seama că nu trebuie să fie un roman dar oricum, câte nu se întâmplă ntr-o viață de om așa cum a fost. Rousseau, care ni se recomandase la cursuri pentru «Emile» ca viitori dascăli, în «Confessions» își povestea într-adevăr viața «dans toute verite», sporindu-ne nemăsurat oehiul mirării pentru sinceritatea totală pe care autorul o promitea și nu se trăda. Mai târziu aveam să aflu că autorul român se teme să fie sincer până la capăt ; dacă se va zice : i-auzi, a furat, a înșelat, a fost viclean, a făcut școala de jandarmi (hm ! n.n.), a primit ouă, găini... avem altă fire, ne place să râdem de natura umană, e marea noastră distracție. Atât ar trebui, să încerce cineva să-și exploreze sufletul sub ochii tuturor, am avea de ce râde... Pentru că, să reflectăm, ce-ar fi să vină un ins corupt, să facă mărturisiri ? Un țap bășinos, o purcea sifilitică ? El trebuie să ne arate că e cult, are acest complex, murdăriile propriului suflet le varsă în capul contemporanilor". Poate că aici e cheia faptului că avem enorm de multe romane de tip balzacian în literatura noastră — dar puține care să se reclame de la proustianism. Multă narațiune dar puțină introspecție. Poate că nu e întâmplător că intelectualul român mediu este refractar la teoria freudiană, se face că o înțelege, din snobism, dar n-o gustă, și face eforturi să înțeleagă literatura bazată pe ea. Nu suntem nici nebuloși, nici cartezieni, dezvăluirea propriului suflet înseamnă, pentru român, „să te dai în stambă". Nu avem, ca francezii, o literatură a observației de sine ; excepțiile confirmă, în acest caz, regula. Cum ar fi reacționat bravul meu cenzor, atât de dur în reproșuri, la lectura cărților lui Peyrefitte ? Nu

ale ministrului, autorul unei cărțulii de răsunet, „Quand la Chine s'éveillera" care a deschis o portiță către misterele Chinei Roșii, ci ale vărului său, homosexualul de geniu. Ce-ar fi zis dacă ar fi citit : *„Știi, la Toulouse e o casă de băieți extraordinară, se cheamă «Marius». La șaptesprezece ani iată-mă deci în acest oraș ca să prepar o licență în litere. Firește, fac o vizită lui «Marius». Era un bar, al cărui patron, dl. Marius, era un tip foarte efeminat, prima «madamă» (dar nu și ultima) pe care am întâlnit-o. A venit spre mine dând din șolduri, ceea ce mi s-a părut ridicol : «Ești student aici, ce șansă !» Cred că avea treizeci de ani. Îl avertizai imediat că nu-mi plac decât băieții mai mici ca mine. «O, ce păcat, răspunse. Dar o să-ți găsim. Vino mâine». A doua zi îmi prezintă un băiat cam blonduț care, cu cei optsprezece sau nouăsprezce ani, nu corespundea vârstei dorite dar cu care mă urc într-o cameră. Mă îmbrățișează, îmi bagă limba în gură, mâna prin alte părți, îi întorc sărutările, mângâierile. Pus în temă de Marius, era gata la toate experiențele. Dar n-am putut intra în erecție !"* (Propos secrets I) ? Nici în literatura franceză cărțile de tipul memoriilor lui Peyrefitte nu abundă, fiindcă sunt foarte puțini autori în stare să se dezvăluie până la obiectivare în fața lumii, păstrându-și întreaga responsabilitate și scriind în numele lor cărți care nu au nimic comun cu ficțiunea. Dar oricât ar fi de puține, ele se adresează unui public bine pregătit, prin larghețe de spirit, să le înțeleagă și în sânul căruia bârfa, ca atitudine sufletească, e infinit mai puțin răspândită decât în rândurile publicului țărilor unde a bântuit duhul oriental. Pușcăria politică, îi răspund eu cenzorului meu — și oamenii de bună-credință, zecile de mii de oameni de bună-credință, care au înfundat-o, mi-ar putea confirma — este proiecția la scară redusă a lumii macrosociale, cu îngerii și cu demonii ei.

Dacă pe porțile negre ale Gherlei sau în groapa de la Ilava n-ar fi intrat decât sfinți, n-ar fi fost închisori ci eșteri ale anahoreților și nu păcatele omenești ori viciile unor pensionari sau, dimpotrivă ireala sfințenie a altora e sacralizează, ci imensa cantitate de suferință comună, ugul purtat sub biciul comunismului. Au existat homosexuali în închisoarea politică ? Sigur că au existat, cei care au practicat viciul afară l-au practicat și înăuntru. Unii, arși de tentațiile cărnii, l-au deprins temporar, apoi l-au abandonat. Lingăii din afară au fost lingăi și înăuntru. A absolutiza ar fi o prostie, dar tot prostie ar fi să credem că în toți s-au operat conversiuni de tip beckettian.

Unii și-au pierdut, pentru totdeauna, sufletul, refuzând căința.

Este cazul câtorva dintre torționarii de la Pitești și al unor brigadieri din lagărele de pe Canal. Curios este că americanii, care îi urmăresc până în pânzele albe pe criminalii naziști, au acceptat torționari din pușcăria comunistă românească, le-au acordat drept de cetate fără măcar să-i fi interogat, deși este exclus ca FBI sau CIA să nu le cunoască antecedentele. Țurcanu a luat în mormânt secretele pactului cu diavolul ; n-a crezut până în ultima clipă că drăceștii lui stăpâni îl vor ucide. Părintele Gheorghe Calciu Dumitreasa a căutat al doilea timp al pușcăriei cu fervoare, pușcărie așteptată ca un liman al iluminării și împăcării cu sine însuși. Părintele Steinhardt, monahul de la Rohia, al cărui „Jurnal" stă între cărțile fundamentale ale literaturii noastre, rămâne cea mai grăitoare pildă a puterii omului de a transforma, sub lucrare divină, grozăvia în fericire. Mulți și-au dobândit — sau redobândit — sufletul în închisoare.

Alții s-au degradat ; ar fi, însă nedrept să fie judecați de cine n-a trecut prin tinda iadului când nici inițiații nu-și îngăduie să arunce cu pietre. Adevărații

vinovați de îngrozitorul cortegiu de crime și de experiențe comise în retorta concentrațională, cu bătaie lungă asupra mentalității societății civile, redusă la stadiul de turmă cu ajutorul terorii, nu dincolo de ziduri trebuie căutați ci în birourile secrete de la Moscova, în cabinetele luxoase ale Comitetului Central și la Statul Major al securității de la București.

Sigur că mi-ar fi făcut, a posteriori, plăcere să cred despre mine că am fost ca o stâncă, netemător sub ploaia de lovituri, că am primit cu fruntea sus pleazna destinului — dar n-a fost așa și nu cred că slujește nimănui, nici inimii mele îndelung chinuite, mistificarea adevărului. Mi-a fost frig, mi-a fost frică, mi-a fost foame. Și ca mie, atâtora care, tot ca mine, nu au stofă de eroi. Mi-aduc aminte că m-am ciondănit la Stoienești cu Miu, un învățător foarte tânăr și foarte inteligent, în privința lui Mucius Scaevola. El spunea că tânărul roman întruchipează gradul sublim al eroismului. Eu șarjam replicând că e foarte posibil ca cineva să bea cucută, fiindcă știa că e indoloră, consecința letală trecând pe planul doi, ori să-și pună liniștit gâtul pe eșafod, fiindcă oricum nu mai are altceva de făcut, iar moartea e fulgerătoare, dar e absolut de neconceput să-ți bagi de bunăvoie mâna în jăratic și s-o ții acolo. Nu se poate, conchideam, Mucius Scaevola nu e un caz de eroism, ci o bizarerie anatomică, nu avea terminații nervoase la mâna pe care a vârât-o în foc. Miu se înfuria, eu râdeam — și a trebuit să treacă anii, să ies din pușcărie și să văd tulburătorul film „Mondo Cane" ca să-mi dau seama că voința latinului n-a fost un mit, echivalentul ei modern fiind bronzul budist care și-a turnat benzină pe roba de culoarea șofranului sau românul care și-a dat foc pe pârtia de ski. Sau Jan Pallach, a cărui scârbă de imperialismul sovietic a transcens frica de moarte. După ce mi-am vândut pe țigări tot ce se putea vinde, m-am trezit la

Stoienești că nu mai am chiar nimic al meu. Și fiindcă era cald și nu știam dacă n-o să ne scoată la muncă, și nici pe unde, ca măsură de prevedere mi-am făcut un pieptar din pătura cazonă, roasă, de pe pat.

M-a costat câțiva pumni după ceafă și câteva cizme în fund, la un inventar, iar pe tata vreo 400 de lei, pătura plus alte bunuri, sumă pe care a plătit-o bucuros, căci se dovedea că trăiesc. Atunci am avut, nu fără mândrie, sentimentul că aparțin ordinului celor mai săraci oameni de pe fața pământului, mai săraci chiar decât sclavii antichității. Noi nu mai aveam decât sufletul și, din nefericire, în drama care ne-a înghițit, unii și l-au pierdut — și nu numai semnând pactul cu Diavolul. Fiindcă, nemulțumiți doar cu stăpânirea asupra trupurilor noastre îndurerate, rafinații savanți ai tenebrelor, școliți la Lubianka, unde se concentrase chintesența științei penitenciare a lumii, din care nici pe departe nu pot fi excluse genialele invenții pe care Albionul le-a experimentat Transvaal după războiul anglo-bur și care au precedat în țarcurile de sârmă ghimpată unde mi-am petrecut doi ani din viață, și nici experiența cu totul stimabilă, vrednică de respect a gestapoului — nemulțumiți, zic, doar cu trupul, Drăghici, Nicolski și toată suita lor ne-au asaltat și ne-au minat cugetul, începând cu Pitești. Să-mi fie rușine că n-am avut tăria de cuget să nu-i cer doctorului Romițan, om de mare valoare morală, țigări dintre cele primite în pachet? Ani de zile m-a săgetat amintirea clipei când, ars de dorul să simt fumul acru de „Mărășești" coborând pe gâtlej în plămâni, i-am cerșit, pur și simplu. Oricât aș mistifica cuvintele, tot cerșetorie se numește. Sunt oameni pe care pușcăria i-a radicalizat, le-a făcut judecata dihotomică percepând doar contrariile. Altora, ca mine, le-a băgat în inimă cuiul îndoielii, le-a relativizat judecățile, poate și configurația sentimentelor. Mi-e rușine și totodată resimt o dulce umi-

linţă. Când mă credeam, împreună cu alţii, tot tineri, printre cei mai săraci de pe faţa pământului, gândul, profan, nu avea nimic din conotaţia sentimentului creştin al sărăciei apostolice ; conversiunea la creştinism şi o nouă dimensiune a stării mele de ocnaş aveau să se întâmple mai târziu, la Gherla, sub duhovnicească lucrare a părintelui Grecu, una dintre acele foarte puţine feţe bisericeşti ortodoxe care se puteau compara cu preoţii ritului roman. La întrebarea mea insidioasă — erau homosexuali în puşcărie ? ipochimenul cu care mă certasem a trebuit să convină că erau. Nici azi nu ştiu cât îi datorez unuia, a cărui înrâurire asupra lucrării mele spirituale şi chiar asupra vieţii mele lăuntrice a fost covârşitoare. En tout bien toute honneur... Să nu fi avut nevastă şi copii, plus o năstrusnicie destul de răsunătoare, în linia patimii pentru trupul femeii, ce s-ar mai fi năpustit ţaţele de ambe sexe, ce m-ar mai fi sfârtecat, în cea mai strălucită tradiţie a mahalalei noastre autohtone ! Ce m-ar mai fi înnobilat, investindu-mă cu rangul de cavaler de Kurlanda ! (Apropo de această sintagmă dragă „României Mari" l-am văzut pe Corneliu Vadim Tudor la televizor. Am avut un sentiment ciudat, ca şi în cazul lui Eugen Barbu, fiindcă am crezut mereu că există o corelaţie a omului cu opera. Şi unul şi altul au lăsat o impresie detestabilă, îi credeam mari polemişti în ordine orală, spadasini gata să se replieze ca să fandeze fulgerător şi ucigător. Amândoi au fost lamentabili, iar C.V.T. m-a dezamăgit mai abitir decât mentorul său, mălai-mare şi nătăfleţ, cum mi s-a părut, gata să izbucnească în lacrimi ca o babă paraponisită când a evocat excluderea lui E.B. din Uniune. Citesc cu un interes abject revista lor, e ca o mâncărime între degetele de la picioare, te scarpini până-ţi dă sângele şi-ţi dai seama că-ţi faci rău dar e o pornire morbidă, nu te poţi dezbăra. Am rămas cumplit dezamăgit. Ăsta să fie temutul

itralior de sudalme, demascatorul Kurlanzilor, cel care ıtră cu biciul în procuratură și-i fugărește în curul gol rin urzici pe robii sexului ? Din pana lui să fi curs ɔrentul de sudalme tonice, neaoșe, vrednice de gura lui 'irgu și-a gunoierilor din *Groapa* lui Oatu ? Revenind a oile noastre : în pușcărie au fost și lași, și caractere ari, și abjecți, și sfinți, și trădători, și oameni. Nici nu -ar fi putut altfel. Esențialul stă în proporții. În lumea ɔrin care am trecut între 25 martie 1959 și 23 martie .963, nu șovăi o clipă să afirm că prinșii, aparținând celui le-al doilea mare val al represiunii comuniste din Româ-ıia, au fost, în imensă majoritate, în covârșitoare majoritate, cinstiți până în măduva oaselor, dar dezarmați în fața brutalității viclene și vicleniei adormitoare. Fiindcă se știau nevinovați, speranța eliberării, mereu fluturată ca o zdreanță multicoloră în fața ochilor, a anihilat rațiunea și voința. Dorințele au fost luate drept realitate și pe acest eșafodaj al autominținii și-au întemeiat sceleraților jocul ucigaș. „Racul" lui Ivasiuc a fost scris după reflux, iar valoarea lui rămâne în ordine literară și nu tactică. Soljenițin, Arendt, Orwell nu fuseseră încă inventați. Nu vom ști poate niciodată dacă Ceaușescu nu și-a fondat experimentul său asupra poporului român, un pol-potism cu surdină, transplantat în Europa și bazat pe răbdarea timpului, dar tot genocid, pe învățămintele trase din nenorocirile pe care le-am îndurat noi. Aceeași speranță de eliberare de la o la alta, cu scadență tot mai împinsă în timp. Aceeași căutare deznădăjduită de ceva de-ale gurii, cu PPC-ul la șold sau în mână. Ajunsă la forme pe care nu le-a cunoscut nici înfometarea pricinuită de război. Aceeași gigantică tentativă de corupere a conștiințelor, de pângărire a sufletelor, poate mai izbutită decât credem noi de vreme ce o nație întreagă nu este în stare să-și regăsească identitatea. Fiindcă nu pot crede că n-a avut-o, dovadă litera-

tura noastră, scrisă și mai cu seamă nescrisă, singurul nostru hrisov de noblețe.

Pe la începutul lunii mai, se deschide, cu ritualul sonor știut, ușa, ni se întinde fiecăruia o pereche de ochelari. Suntem scoși, pentru prima dată, împreună, toți trei. Suntem împinși într-o cameră răcoroasă, cu aer pur, după care tânjeau atâta plămânii noștri, mortificați de miasmele din celulă. Ni se scot sticlele negre de la ochi, se trântește ușa de tablă și surpriză ! Ne aflăm într-o cameră fără tavan, cam de patru pe patru. Plopii au frunze, verdele fraged îmi înțeapă retina, lumina joacă prin frunzișul lor tremurător, cerul e albastru, de o puritate ireală. Ne plimbăm în țarcul care ni se pare mare cât lumea, avem chiar impresia că civilul tânăr, spătos, care pășește pe un podeț de scânduri cu balustradă deasupra capetelor noastre ne privește binevoitor. Mă las pe vine de câteva ori, inhalând cu lăcomie aerul, ridicând și învârtind brațele, cu capul dat pe spate, până încep să-mi joace luminițe roșii în ochi. Mă relaxez și atunci îi văd, pentru prima dată, cu adevărat, pe colegii mei de celulă, cu care împart aerul putred și fantasmele spaimei de mai bine de o lună de zile. Tânărul este descărnat, puținul sânge care i-a mai rămas s-a retras undeva, într-un miez de carne păstrat ca prin minune sub pielea de pergament, este epuizat, se lasă pe vine dar, spre deosebire de mine, rămâne așa, ghemuit, cu ochii spre cer și gura căscată ca un pește. Bătrânul are un chip dur, dârz, brăzdat de o cută adâncă între sprâncene, cu umbre vineții, marcate, sub ochi. Mâinile mari, acoperite cu pete de ficat, sunt irigate de o rețea de vine groase, umflate. Poartă un ilic de lână seină și peste el, un soi de pulovăr — tot fără mâneci. Le-a avut, îmi

explicase, dar regulamentul pușcăriei cere să n-ai mâneci decât la zeghea zebrată, le-a descusut și predat, o flanelă întreagă te-ar putea ajuta să evadezi. Vin de undeva glasuri de copii, sună un clopoțel, e școala de pe Uranus, am trecut de sute de ori pe lângă ea când coboram către „Lazăr", vizavi stătea o fată frumoasă, Mary Lobel, taică-său era comerciant, alături se aflau atelierele tipografiei „Marvan", când veneam de la liceu mă uitam îndelung, prin geamurile murdare la linotipul care mă fascina, apoi coboram, tăind scuarul în care se înfunda „Puțul cu apă rece", spre Orăscu unde locuiam, la tanti Marioara. Uneori mă opream câteva minute la poarta vilei doctorului Dumitriu, sporovăiam cu Micky, fecioru-său, coleg de clasă, mult mai înalt decât mine, ușor disprețuitor față de ceilalți, fiindcă făcea sport sau poate fiindcă taică-său era doctor și avea o vilă cu peron și grilaj de fier forjat, nu-mi dau seama, mai aveam un coleg care părea a ne privi de sus, foarte inteligent, Claude Nicolau, feciorul academicianului Ștefan S. Nicolau, marele inframicrobiolog... Eram colegi de bancă, într-o vreme, Claude stătea într-o vilă în Cotroceni, m-am dus o dată pe la el, mi-a deschis un personaj înalt, bățos, cu o vestă în dungi și pantaloni negri, am dat politicos „bună-ziua, domnule Nicolau", dar Claude a ieșit din spatele personajului, m-a dus în camera lui și mi-a spus nu e tata, e majordomul. Despre majordomi învățasem cu doi ani înainte, la istorie, capitolul Carol cel Mare, mă rog, cuvântul m-a înveselit prostește. Claude avea un paravan japonez în cameră, un vas mare cu dragoni de aur, rafturi cu cărți franțuzești. Vorbea franceza ca pe apă, alt lucru care mă umilea, era născut în Franța... Zdrang ! Zgomotul de închizător de pușcă al zăvorului mă smulge din lumea amintirilor, din topografia unui București devenit ireal, și mă aruncă iar în lumea dură a anchetei. Ușa de fier se deschide, precaut,

apare chipul vistavoiului care ne adusese, îmi face semn să mă apropii — tac-tu, mă-ta, na ochelarii și vino-ncoace. Sunt băgat în biroul lui Voicu. Anchetatorul are o mină veselă, chiar șugubeață și, din instinct, simt primejdia și mă chircesc ca ariciul. S-a întâmplat ceva, nu-mi dau seama ce anume, să fiu cu ochii în patru. Starea de așteptare se prelungește, Voicu mă privește cu un amuzament sadic în ochi, precis s-a întâmplat ceva. Într-un târziu, când individul socotește probabil că m-a fiert destul, scoate cu gesturi măsurate un dosar și mi-l pune în față. Subsemnatul... subsemnata... Citesc stupefiat și-mi vine să mă frec la ochi. Îl închide repede. Canalia jubilează : îi cunoști ? Cum dracu să nu-i cunosc, colegii și iubita mea ? Ți i-am băgat eu pe gât ? ricanează securistul. Trebuie să admit că nu. Tu i-ai scris, cu mâna ta. Uite ce declară cutare, că ai ascultat posturi de radio străine la ea (nu „cu ea“ javra, nici că ea mi-a tradus), ai ascultat sau n-ai ascultat ? Cu ea ! Ia mai du-te-n pizda mă-tii (ton plictisit, nonșalant, cuvintele alunecă fără dușmănie, chiar cu o undă de amuzament), ce, crezi c-o să-i băgăm chiar pe toți în pușcărie ? Nu vezi că toți declară c-ai fost un bandit ? C-ai uneltit împotriva statului ? Dacă prietenii tăi spun așa, ce-or zice dușmanii ? Eu ți-am ales prietenii ? (Aici are dreptate, dracu m-a pus ?) Utie, asta, zici că ți-a fost prietenă, ai... ? se... bine ? Tac cu încăpățânare, la ce-ar folosi să-i spun că nici măcar nu m-am atins de fata pe care o iubisem cu vrăjmășie, poate e și asta o tactică, pângărirea sentimentelor. Individul schimbă metoda și-mi spune aha, d-aia declară atâtea despre tine, că n-ai..., ia, ia și citește, e semnătura ei — ai încercat să ne duci de nas, dar nici noi nu suntem făcuți cu degetul (iar celebrul deget, ca sculă reproducătoare !), poți tu să nu recunoști până poimarți, te privește, n-ai decât să-ți agra-

zi situația, ancheta știe tot și apreciază sinceritatea ai ales asta să n-o crezi, mă avertizase bătrânul, cum cunoști ceva, cum te-ai ars), o să înfunzi ocna. Nu am avea nevoie, poți să nici nu semnezi, da' ziceam i să scapi mai ușor. Profilul moral! Încolo, treaba ta, zi cum faci, că noi știm acum totul, cum ai acționat, -ai vrut să faci, tot, înțelegi? Ai belit-o, Mihalcea!

„Voi veniserăți înaintea noastră la Salcia, erați albi upă Jilava. Pe noi ne-au adus de la Periprava, unde usese foamete mare, se mâncaseră rizomi de stuf și erpi. Dintre cei cu care fusesem la stuf, cel mai elevat ii s-a părut Omescu. La început l-am privit cu coada chiului, punea un cearșaf pe el, nu vedea pe nimeni din ur, n-auzea nimic. Repeta Hamlet. Dădea din mâini, orbea în șoaptă cu interlocutorul lui imaginar, dădea eplica. La început am crezut c-o fi luat-o razna. Pe urmă ni-am dat seama că lupta cu pușcăria și cu timpul. Târziu am vorbit despre el cu d-na Marieta Sadova, a făcut și ea pușcărie, implicată într-o corespondență cu Cioran. Am stat de vorbă la «Zorile», mi-a spus că a fost ajutată de Constanța Crăciun să capete pensie. M-a rugat să-i redactez un memoriu, mi-aduc aminte că era cu noi și scriitorul constănțean Țichi Pastor. Dintre tinerii de la Salcia, mi-i amintesc bine pe Ivasiuc și pe Gordan. După ce s-a eliberat, l-au dat pe undeva felcer, printr-un sat, și acolo a salvat-o pe femeia unui securist la naștere, năștea dificil, avea necazuri. Trifan salvase și el o soție de securist, de-aia îi ziceau «domnule doctor». L-am întâlnit când s-a făcut jonțiunea digurilor, mă pomenesc că mă ia cineva de brat — Trifan! El l-a salvat pe unul de la moarte, mâncase sfeclă crudă, de foame, i s-au încălecat mațele, avide de mâncare, a făcut imediat ocluzie,

l-a tăiat și l-a salvat. Am auzit că mai târziu l-a luat iar, mi se pare că a încercat să treacă frontiera.

Avea o mână excepțională, nu te-a operat și pe tine la Salcia? A fost în iarna aia cumplită, când ploua și îngheța de mai multe ori pe zi. Mi-aduc aminte de tine din toamna lui '59, până să înceapă frigul. Lucrai cu un student, nu mai știu cum îl cheamă, a, Dan Meran, așa e, era elev, nu student, și-ați dat peste un pământ moale. Țin minte c-ai spus — la barza chioară îi face Dumnezeu cuib! Pe urmă au început ploile, oamenii nu prea mai munceau, începuseră să se lămurească că nu ne dă drumul, de americani nici pomeneală. Venea Mălăngeanu, călare pe calul alb, ne încolona, zbiera la noi — v-am dat carne, v-am tăiat cai, ce mai vreți? Ți-aduci aminte ce bună era carnea de cal? Unii strâmbau din nas, că e roșie, că e fibroasă... Prostii! Eu îi găsesc un singur cusur, era prea puțină. Ascultă ce-ți spun eu, am stat de vorbă cu oameni care făcuseră pușcărie și pe canal, și ei au dus-o greu, fără îndoială, au murit pe capete, dar n-au fost atât de izolați, de privați de drepturi și de înfometați ca noi. Au înhățat de-a valma, să fie, să bage groaza în țară. Am stat de vorbă cu colegi de la baroul din Mediaș, de unde m-au luat — la voi nu s-a murit în proporția de la canal, spuneau ei, — și aparent aveau dreptate. Dar de ce nu s-a murit ca la canal? În '49 i-au arestat pe marii intelectuali, pe proprietarii de întreprinderi, pe diplomații care au făcut prostia să vină în țară și, mai ales, vârfurile politice și ofițerii superiori. Erau aproape toți în vârstă. L-ai citit pe Mihadaș? El povestește cum au fost azvârliți în Câmpia dobrogeană, în câmp descoperit, ei și-au făcut țarcul, ei au întins sârma și când au început să lucreze, au cărat pământul cu roaba sub ciomegele brigadierilor. Aceeași tactică ca la Vorkuta. De ce crezi că i-au adus pe nenorociții de la Pitești? EI ar fi vrut ca sistemul de la Pi-

toşti să se extindă la toate penitenciarele din România. Mă întreb ce a gândit Petru Dumitriu la Paris, după ce scrisese «Drum fără pulbere»? Mai e ceva, pe noi, al doilea val, în lagăre ne-au separat de dreptul comun. A, să nu-ţi închipui c-au făcut-o ca să ne ferească de şuţi şi criminali! Nu, băiete, i-au ferit hoţii pe colegii lor căzuţi vremelnic în păcat de ispita noastră, noi executam pedepse infamante, ei greşiseră. Ei nu curviseră cu perfidul Albion, nici nu-i aşteptaseră pe americani. Ştiu ce vrei să spui, că nici ai noştri nu-i aşteptaseră pe americani sau, chiar dacă or fi fost unii, erau foarte puţini. Ce-aveau ţăranii de la Suraia sau românii bănăţeni de pe graniţă cu americanii? Ce-aveaţi voi, utemiştii de la filozofie şi ziaristică, cu unchiul Sam? Nu, băiete, voi aveaţi ce-aveaţi cu ruşii, nu cu americanii, şi nu să vină, să plece. Şi după ce-au plecat, s-a schimbat situaţia cu ceva? În rău, poate. Ţi-am spus că m-au umflat din barou. M-a turnat cineva de la colegiu, spusesem într-adevăr, că neacordarea statutului de ţară aliată a puterilor antihitleriste este o nedreptate istorică, făcută României după o altă nedreptate istorică, răpirea Basarabiei şi a Bucovinei de nord. Păi, asta n-a zis-o şi Ceauşescu? Şi am mai zis ceva, asta i-a durut cel mai tare, că prezenţa armatei sovietice pe teritoriul ţării noastre după încheierea războiului este o gravă încălcare a suveranităţii României. Cine te-a plătit, Ciota Nicolae? s-a răstit anchetatorul la mine. Cine să mă plătească? Americanii? Îi durea-n cur de noi, paraliticul făcuse deja lumii răul cel mai mare ce s-a întâmplat în tot cursul istoriei, iar noi am căzut tot prost. Tu nu vezi că ne-au trădat din nou? Nu vezi că Ialta se repetă, că Occidentul, în egoismul lui orb, nu învaţă nimic din istorie? Nu vezi că Imperiul Răului se reface iar noi, cei din est, rămânem tot la mâna ruşilor? În fine... Mi-au dat opt ani, după câteva luni ruşii şi-au luat tă-

păşita, în '58, dar nu s-a gândit nimeni să mă dea afară din puşcărie. Dacă nu venea '64, mai stăteam până în '66, făceam opt ani, cât îmi dăduseră fiindcă îndrăznisem să spun ce gândea şi Dej".

Se pare că anchetatorul avea dreptate. „O belisem". Pentru moment, însă, o mare linişte a pogorât în mine. Ei, cât o să-mi dea ? Pavlovici le spusese în faţă — n-o să-mi puteţi da voi cât pot eu să fac. L-a costat încă o deznodare a oaselor. Mai prudent, m-am mulţumit să tac cu încăpăţânare. Şapte ani, cam pe-aici te învârteşti, m-a avertizat Voicu. Să cred sau să nu cred ? Am intuit, mai mult decât am înţeles că nu e imposibil. Totul era arbitrar şi anadopa, începând cu arestarea... Crezusem că nimeni nu poate fi azvârlit în temniţă fără să fi făcut ceva. Iar eu nu ştiam ce făcusem. E un noroc că nu citisem încă „Străinul" lui Camus sau piesele lui Dürrenmatt, mi-am dat seama târziu, după ce-am ieşit, ce fantasme greu de suportat aş fi adăugat încă celor care mă bântuiau şi aşa, în beciurile şi în camerele de anchetă de la Uranus. Liniştea s-a spulberat repede, făcută ţăndări de valuri de spaimă. Ce se va întâmpla ? Mi-e ruşine astăzi, dar atunci, în zilele de dinaintea procesului, n-am gândit aşa. Nu „ce se va întâmpla" era întrebarea. Ce *mi* se va întâmpla ? Alcătuirea de carne şi de haos de gânduri din mine, cu spaima galopantă în suflet, care-mi invada toate celulele. Este foarte simplu să spun acum, după treizeci de ani, că fiecare a fost un cobai al comunismului, că de fapt aproape nici unul nu făcuse nimic, iar foarte puţinii care „făcuseră ceva" nu încălcaseră nici o lege — dimpotrivă — se ridicaseră împotriva fărădelegilor. Mecanismul relaţiei dintre victimă şi călău l-a demontat pentru prima oară Soljeniţîn.

Mecanism diabolic. Victima pusă să-și inventeze singură vina, să se încredințeze, cu linguriță, dar tocmai de aceea mai înspăimântător, de realitatea culpei, și, finalmente, să-l încredințeze ea pe anchetator că e vinovată. Clobai al propriei spaime, mai mult (sau cel puțin în aceeași măsură) decât al agresiunii, chiar fizice, a unui scelerat. Căci, paradoxal, aliatul cel mai de nădejde al securității, întreținut cu mare grijă de zeci de mii de călăi și cu prețul sărăciei oamenilor de jos, a fost tocmai frica din noi, a celor mai mulți dintre noi. La care s-au adăugat ignoranța celor de-afară și propria lor spaimă. În rarele mele clipe de luciditate absolută, rece, îmi era limpede că nu făcusem nimic care să mă aducă în temniță și-mi dădeam totodată seama că n-am scăpare. Era o asociație monstruoasă — dar o înțelegeam. Starea aceasta de echilibrare, de înțelegere calmă a situației se spulbera iute, convulsiile instinctului de conservare intrau în joc, treceam la cealaltă extremă și tot cugetul meu nu era decât o imensă întrebare : de ce ?, care se repercuta ca ecoul unei bubuituri într-o peșteră, înnebunindu-mă. Bestiile știau asta și-și băteau joc de noi, ne priveau cum te-ai uita la reacțiile unui animal băgat într-o cușcă, urmărindu-i succesiunea stărilor sufletești, făcându-i chiar diagrama. Ancheta durase trei luni. Ar fi putut dura trei ceasuri. Dacă s-ar fi urmărit, ca în toată lumea vrednică de numele ăsta, să iasă la lumină adevărul. În trei ceasuri nu pot însă încăpea condiționarea victimei, distrugerea sistemului imunitar al gândirii acesteia, educarea spaimei țâșnite din instinctul de conservare în pragul paroxismului, lățirea membrelor fricii printre cei rămași afară — de fapt rostul ascuns, niciodată mărturisit, al Marii Vânători. Cum a fost, mă întreabă piezîș și brusc Voicu, cu mitingul ? Care miting, zic eu, cel de la Universitate ? În clipa următoare

am înghețat. Uitasem să fiu cu ochii în patru, cu atenția ascuțită ca briciul și întrebarea a plesnit tocmai când îmi curgea un torent de gânduri prin creier. Răspunsul meu, chiar interogativ, m-a costat un an de ședere în plus în închisoare. Auzisem, nimic altceva, de un miting studențesc care ar fi trebuit să aibă loc în piața Universității. Parcă îmi trecuse pe la ureche și numele lui Ivasiuc. Nimic altceva, repet. Eram acum spre sfârșitul lui mai '59 și asta se întâmplase în noiembrie '56. Asta i-am spus și lui Voicu care mă înghesuise imediat cu un potop de întrebări. Răspunsul a fost, invariabil — nu știu. Nu m-a lovit. N-avea de ce, știa că spun adevărul. A venit un procuror în legătură cu dosarul. Vedeam pentru prima dată acolo altă uniformă decât albastrul cu bordură roșie al epoleților și șepcilor securiștilor, desenate de specialiștii în echipament de la Lubianka : epoleți albi, cu scutul cu balanță.

S-a uitat plictisit la mine, ca la un gândac de bucătărie, și n-a reacționat în nici un fel când Voicu mi-a spus că mă plesnește dacă mai insist să citesc dosarul din scoarță în scoarță. Ce să citești, mă, tu crezi că avem timp să stăm după curu' tău să citești tu ? Ce, nu știi ce ai făcut ? Nu fi curios, ai să vezi tu la tribunal ! Semnează ! Am ezitat. De luare la cunoștință a dosarului, a catadixit să-mi arunce peste umăr procurorul. Am semnat. O semnătură în plus sau în minus... ordonanța de învinuire era redactată în temeiul articolul 209, punctul II, litera A : delict de uneltire contra ordinii sociale. „Delict". Tot e bine. Ștefănescu îmi explicase diferența între delict și crimă. Articolul e tot ăla, diferă punctele și literele. Eu intrasem în cea mai ușoară categorie, de la trei la zece ani. Sub trei nu se putea ? Bătrânul a râs ca de o glumă bună, se mai văzuseră cazuri, în îndepărtata preistorie a României comuniste, prin '47-'48. Pe urmă... Trei n-au să-ți dea, a urmat veteranul temnițe-

lor, ai făcut tâmpenia cu mitingul, vorba înapoi n-ai cum să ți-o mai iei, pe unde iese, iese și sufletul, bine că nu te-au ciomăgit să spui mai mult, ar fi trebuit să inventezi. Patru-cinci ani, pe-aici te-nvârți, mai mult nu cred să-ți dea. Patru-cinci cotolani, într-un picior îi faci, că ești tânăr, îi faci pe tinetă. Vezi cum vorbești la proces, să nu spui prostii. Dar să nu te aștepți la cine știe ce minune, ai intrat pe mâna lor, necondamnat nu scapi. Anchetatorul scrie pe colțul dosarului cât să ia fiecare, judecata e circ. Să-ndrăznească vreunul să nu facă cum zice el! Da' care e nebun să-și pună pielea în saramură? Ce zice securitatea, e sfânt. Apoi s-a întors către o îndepărtată lumină din sine și a șoptit versurile lui Eminescu, așa cum făcea când căuta o împăcare cu el însuși :

De-or trece anii cum trecură,
Ea tot mai mult îmi va plăcé
Căci în întreaga ei făptură
E-un nu știu cum și-un nu știu ce...

„Ea", în abisala viziune a bătrânului, era temnița.

„Primele impresii

Prima lună și, în general, începutul vieții mele în penitenciar mi se înfățișează acum foarte viu în imaginație. Dimpotrivă, din anii următori ai carierei mele de ocnaș n-am păstrat decât o amintire mult mai confuză. Unii ani nu mi-au lăsat în creier decât o impresie unică: grea, monotonă și înăbușitoare.

Dar îmi amintesc acum de parcă s-ar fi întâmplat ieri ceea ce am trăit în primele zile din viața mea de pușcăriaș. E, de altfel, firesc.

Îmi aduc limpede aminte că, încă de la primii mei paşi în viaţa aceasta, am fost mirat că nu găsesc în ea nimic care să mă izbească în chip cu totul deosebit, nimic extraordinar şi, mai cu seamă, nici un lucru care să fi fost cu totul neaşteptat pentru mine. Tot ce vedeam mi se părea de pe acum întrevăzut în imaginaţie când, pe drumul exilului, încercam să-mi fac dinainte o idee despre ceea ce mă aştepta. Dar apoi, aproape fiecare pas îmi era marcat de o mulţime de surprize bizare, de fapte monstruoase. De-abia mai târziu, după o destul de lungă şedere în ocnă, am putut să văd tot ce avea exclusiv şi neaşteptat această existenţă. Mărturisesc că această mirare m-a urmărit de-a lungul întregii mele vieţi de puşcăriaş şi că niciodată nu m-am putut resemna s-o simt.

Prima mea impresie, încă de la sosirea în penitenciar, a fost, firește, dintre cele mai neplăcute. Totuşi — ce ciudăţenie ! — condiţiile de viaţă din închisoare mi s-au părut mai puţin dure decât mi le închipuisem pe drum. Târându-şi fiarele, deţinuţii se deplasau în voie prin tot penitenciarul, se înjurau, cântau, lucrau pentru ei înşişi, fumau pipă şi, câteodată, chiar şi beau rachiu ; noaptea, unii organizau partide de cărţi. Însăşi munca nu mi se părea prea grea şi de-abia după multă vreme am înţeles că partea teribilă a acestor munci ţinea mai puţin de greutatea sau de durata lor cât de faptul că le făceai constrâns : era muncă silnică, impusă sub continua ameninţare a ciomagului. Un ţăran liber munceşte câteodată mai mult, mai ales vara. Dar el măcar lucrează pentru el şi dă în brânci pentru un ţel pe care îl înţelege în timp ce ocnaşul se chinuie cu o muncă impusă şi care nu-i aduce nimic.

Într-o zi avusei gândul ăsta — că, pentru a-l zdrobi complet pe un om, ca să-l anihilezi moralmente, ca să-l supui la un chin care să-l facă să tremure pe răufăcă-

*torul cel mai dur, ar fi de-ajuns să-l constrângi să facă o muncă absolut inutilă și tâmpită. Fără îndoială, munc*ile actuale ale ocnașilor nu sunt de mare interes pentru ei, dar cel puțin, luate în sine, sunt utile. Astfel, deținutul face cărămizi, sapă pământul, tencuie, construiește, sunt lucrări care au un sens, un scop. Se întâmplă, chiar, ca pușcăriașul, mânat de un zel inconștient, să facă o chestiune de onoare din a-și executa munca cât mai bine și cu cât mai multă îndemânare. Dar, de pildă, să-l pună să golească apa dintr-un hârdău într-altul, apoi să-l verse pe al doilea în primul, sau să macine nisip, sau să transporte o grămadă de pământ dintr-un loc într-altul și s-o aducă pe urmă unde a fost, cred că ocnașul ar muri după câteva zile sau ar comite o mie de crime, căci ar prefera moartea unei asemenea umilințe, unei astfel de rușini, unei atari suferințe.* (Deschid o paranteză, fac și eu ce face Soljenițin, în dialogurile lui cu interlocutori imaginari, cu care vorbește ca și când ar fi ființe în carne și oase : nu, iubite Feodor Mihailovici, cu toată venerația pe care o port ilustrei Voastre umbre, nu s-ar întâmpla așa, am proba a ceea ce afirm, căci am trăit-o. În iarna lui '59 spre '60, la Salcia, duminicile, când caraliii erau liberi, deci nu avea cine să supravegheze șantierele digului care trebuiau să înconjoare Insula Mare a Brăilei, nu stăteam, cum ar putea crede neinițiații, pe „cracă", adică în pat, în grajdurile pompos numite barăci și unde nu s-a făcut focul niciodată. Sculați la patru, ținuți câte trei ceasuri sub vifor sau sub ploaia din acea Siberie a României, până se lumina, eram încolonați și duși sub pază — soldații și câinii lor lupi, ca și noi, erau veșnic în serviciu comandat, trebuiau să se supună la comandă, puneau șubele îmblănite pe ei și ne mânau, cu automatele ațintite către convoi, spre micul port de pe Dunărea Moartă, unde bacurile aduceau nenumărați stânjeni de lemne ori stive imense de cărămizi,